

NURLAN QULİYEVA

SİRLİ KAINAT

- * *Fantastika*
- * *Elmi fantastika*
- * *Povest və hekayələr*
- * *Mənzum təmsillər*

Bakı - 2010

YENI YAZARLAR VƏ SƏNƏTÇİLƏR QURUMU
ASSOCIATION OF NEW WRITERS AND ARTIST

“İntellektual, Kulturoloji və Bədii Ədəbiyyat Kitabxanası” № 5

Redaksiya heyəti: Elçin Əfəndiyev, Nizami Cəfərov (sədr), Çingiz Əlioğlu, Nizaməddin Şəmsizadə, Aydın Xan (Əbilov) (məsul redaktor), Arif Əmrəhəng, Azər Turan, Bəstəli Əlibəyli (məsul katib), Elçin Hüseynbəyli, Səlim Babullaoglu

Bədii redaktor: Aydın Xan (Əbilov), yazıçı-kulturoloq

Korrektor: Günay Şixəliyeva

Nurlan Quliyeva. «SIRLİ KAİNAT», Bakı, «MBM», 2010, 156 səh.

Nurlan Quliyeva peşəkar bədii yaradıcılığa tələbəlik illərindən başlayıb, yerli və mərkəzi mətbuatda hekayələri işiq üzü görüb, müxtəlif ədəbi saytlarda fantastik nəşr nümunələri yayımlanır. Gənc müəllifin oxuculara təqdim olunan bu ilk kitabında fantastik, elmi-fantastik povest və hekayələr, eləcə də mənzum təmsil, miniatürlər yer alıb. Povestlərdə kainatda, qalaktikalarda, planetimizdə gedən təbii proseslərdən, mövcudluğu təxmin olunan sivilizasiyalararası əlaqələrdən, gənclərin romantik eşq məcaralarından bəhs edilir. Təmsillərdə isə heyvanların timsalında mərdlik, məğrurluq, zəhmətkeşlik aşilanır. Hekayələrin əsasında müxtəlif hadisələrə yazardının maraqlı münasibəti durur. Ailə münasibətlərinin sırlarını açıqlamağa çalışan müəllif qəribə nəticələrə gəlir. Kitab geniş oxucu kütləsinə ünvanlanıb.

Müəlliflik hüququ Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və əlaqədar beynəlxalq sənədlərə uyğun qorunur. Müəllifin razılığı olmadan kitabin bütöv haldə, yaxud hər hansı bir hissəsinin nəşri, eləcə də elektron informasiya daşıyıcılarında, Internetdə yayımı yasaqdır. Bu qadağa kitabin elmi mənbə kimi istifadəsinə, araştırma və tədqiqatlar üçün ədəbiyyat kimi göstərilməsinə şamil olunmur.

© Nurlan Quliyeva, 2010
©YYSQ – “İKBƏK” seriyası - 2010

Aydın Xan (Əbilov),
YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq,
Prezident təqaüdçüsü

BƏDİİ FANTASTİKA: AZƏRBAYJAN ƏDƏBİYYATININ GİZLİ QATI

Milli bədii fantastikamızda yeni imza: Nurlan Quliyeva

Gənc nasir, özü də Gəncəbasarda – Göygöl rayonunda yaşayıb-yaradan Nurlan Quliyevanın yaradıcılığı ilə hələ www.kitabxana.net Milli Virtual Kitabxana – azərbaycandilli elektron kitabxana və şəbəkə intellektual-kulturoloji resursundakı fərdi bloqunda yerləşdirilən oxunaqlı nəşr əsərlərindən yaxından tanış idim. Poeziya, eləcə də zəif bədii əsərlərin bolluğuunda bu xanım yazarın qələmə aldığı fantastik əsərlər marağımı səbəb oldu və mənə onun ilk kitabının redaktorluğu təklif olunanda, böyük məmənuniyyətlə razılıq verdim. Düzü, bölgədə yaşayan gənc yaradıcı qələm sahibinin belə ağır ədəbi-elmi yükün altına girişməsi mənə qəribə gəlsə də, əsərlərlə tanış olandan sonra bunu normal qarşıladım: ən azı ona görə ki, müəllif riyaziyyat müəllimi kimi elm sahəsində çalışan bir şəxs kimi öz maraq dairəsini ədəbiyyata gətirməklə, milli söz sənətimizin hələ də inkişaf etməmiş bir qoluna yeni bir estetik çalar qatmış olduğunu sezdim.

Ədəbiyyatın bədii fantastika və elmi-fantastik istiqamətləri Azərbaycan oxucusuna az tanışdır, hətta bu barədə milli filoloji düşüncəmizdə tənqidi-nəzəri fikrin zəifliyini xatırlatmaq yerinə düşər. Nurlan Quliyevanın kitabındakı əsərləri barədə fikirlərimə keçməmişdən əvvəl, bu problemə aid vaxtilə araşdırduğum və 2004-cü ildə “Azərbaycan” dərgisində işıq üzü görmüş tədqiqat əsərimdən bəzi parçaları bu materialima daxil etdim ki, oxucu hansı estetik-intellektual yaradıcı düşüncə forması ilə qarşılaşdığını anlasın, bəzi innovativ sənət gedişlərini anlamağa çətinlik çəkməsin...

Fantastika: bədiilik, yoxsa elmilik?..

Ötən əsrin səksəninci illərinin ortalarında keçmiş SSRİ-də keçirilən sosioloji sorğuların nəticələrinə görə, 250 milyondan çox əhalisi olan ölkədə fantastik bədii əsərlər ən çox oxunan və müasir gənclərin maraqlandıqları, sevə-sevə mütaliə etdikləri ədəbiyyat nümunələrindən hesab olunurdu. Bu illərdə hər üç məktəblidən, hər beş mütəxəssisdən, hər yeddi tələbədən və hər səkkiz fəhlədən biri nəinki müntəzəm olaraq fantastik əsərlər oxuyur, həm də bu ədəbi nümunələri özlərinin sevimli janrı hesab edirdilər.

Uzun müddət ədəbiyyatşunaslar, tənqidçilər, filosoflar, kulturoqlar, sosioloqlar ciddi bir filoloji problem ətrafında böyük müzakirələr, ədəbi polemikalar aparırlar: fantastik ədəbiyyat deyəndə hansı əsərlər nəzərdə tutulur? Ümumiyyətlə, fantastika nəyə deyilir?

Tanınmış fransız fantasti Jül Vernin dövründə fantastikanı ya əyləncə ədəbiyyatı, ya macəra əsərlər, ya da elmi-kütləvi ədəbiyyat hesab etmişlər. XIX-XX yüzilliklərdə ədəbiyyatsevərlər, hətta bir çox filoloqlar belə hesab edirdilər ki, bu növ əsərlərin əsas vəzifəsi elm və texnikanın ən dəyərli və yeni nailiyyətlərini geniş oxucu kütləsinə tanıtmaqdır. Əlbəttə, son üç-dörd əsri bəşəriyyətin maarifçilik erası qəbul etsək, bu fikirdə müəyyən mənada həqiqət var. Amma müasir dünya söz sənətinin böyük bir qolunu təşkil edən, geniş ədəbi-estetik, kulturoloji-fəlsəfi yükü olan bir ədəbiyyat növünün ədəbi-mədəni mənasını məhdudlaşdırmağa ehtiyac yoxdur.

Fantastik əsərlərlə bağlı araşdırımlar apararkən, maraqlı tarixi-filoloji faktlarla rastlaşmaq mümkündür. Məsələn, fantastik əsərlər yaratmaq üçün ötən əsrin iyirminci illərində Amerika Birleşmiş Ştatları vətəndaşı, fantast Hüqo Hersbekin təklif etdiyi “rezept” — 75 faiz elm və 25 faiz ədəbiyyat — indi mütəxəssislərə tarixi-ədəbi zarafat kimi görünə bilər. Lakin fantastikaya bu cür baxış (yəni texnisizmi bədiiliyin əsas meyari kimi götürmək) ona gətirib çıxarmışdı ki, XX əsrin əllinci illərinə qədər fantastik əsərlər ciddi ədəbiyyat nümunəsi hesab edilmirdi. Hətta belə bir fikir mövcud idi:

fantastikanın kütləviliyi ancaq onun proqnozlaşdırıcı xüsusiyyətlərindən irəli gəlir.

Doğrudan da vaxtilə — elə yaşadığımız günlərdə də — görkəmli fantast-yazıcılar elm və texnikaya aid çoxlu proqnozlar verib, yeni-yeni fərziyələr, qabaqcıl ideyalar irəli sürüblər. Zaman keçdikcə bu ideyaların əksər hissəsi gerçəkləşir. Misal kimi nümunələr də göstərmək olar: sualtı qayıq (J.Vern), lazer şüası (A.Tolstoy), televiziya (Robid), atom enerjisi (H.Uells) və s. və i. a.

Keçmiş SSRİ ədəbiyyatşünaslarının tədqiqatlarına görə, Jül Vernin 108 fantastik ideyasından yalnız 10-u yanlış olub və ya prinsip etibarilə bu ideyaların həyata keçirilməsi mümkün deyil. Qalan 98 halda yazıcının gələcəyin ictimai-iqtisadi uğurlarından, texniki ixtıralarından, elmi kəşflərindən xəbər verən əsərlərində böyük uzaqgörənliklə təsvir etdiklərinin hamısı doğru çıxmışdır.

Herbert Uellsin gələcəkdə gerçəkləşəcəyi barədə əvvəlcədən xəbər verdiyi 86 ideyadan 75-i indiyə kimi ya artıq həyata keçib, ya da çağdaş elmin məlumatlarına əsasən, reallaşması mümkündür. Aleksandr Belyayevin verdiyi 50 proqnozdan 47-si doğru çıxmışdır. Siyahını uzatmaq da olar, lakin əsas mətləbdən uzaqlaşmamaqdan ötrü bu misallarla kifayətlənməli oluruq...

Gələcəkdən yanan fantastlar da futuroloq və proqnozçuların yararlandıqları metodlara müraciət edirlər: modelləşdirmə, ekstrapolyasiya (müəyyən bir sahəyə, dövrə aid olan məfhumların, yaxud hadisələrin başqa sahəyə, dövrə şamil edilməsi) və analoji metod. Lakin futuroloqlar və proqnozçular yoxlama, həm də sübutlara əsaslanan elmi araşdırmalara, yəni kəmiyyət-fakt amillərinə arxalanırlar. Fantastikanın isə, xüsusilə də onun bir forması olan elmi fantastikanın üstünlüyü ondadır ki, o, keyfiyyət amillərinə, insanların və cəmiyyətin həyatındaki sosial-fəlsəfi, mənəvi-psixoloji, mədəni-texnoloji, ictimai-kulturoloji dəyişikliklərə əsaslanır.

Fantastika — vaxtilə kosmik eranın tezləşdirərək, oxucunu qarşıda gələn kosmik era ilə — planetlərarası uçuşlarla tanış edir, bu bəşəri hadisəyə insanları hazırlaşdırırıdı. Daha çox yazılan elmi-fantastik əsərlər həm də kainatın fəth

edilməsinin əsas mərhələləri haqqında — Yer planetinin süni peyklərindən və orbit stansiyalarından tutmuş, ta başqa planetlərdəki, özgə ulduz sistemlərindəki uçuşlara qədər olan qabaqcıl nailiyyətlər barədə əvvəlcədən xəbər verir. Hətta fantastlar kosmik uçuşlarda baş verə bilecək texniki nasazlıqlar barədə də əvvəlcədən xəbər verə bilmışlər. Heç də sərr deyildi ki, keçmiş sovet, indiki Rusiya və Amerika Birleşmiş Ştatlarının kosmik gəmilərinin uçuş programlarında fantastların bu “xəbərdarlıq”ları xüsusü nəzər alınırdı. Hazırda da bu məsələyə diqqətlə fikir verilir.

Televiziya, kompüter texnologiyaları, qlobal və lokal informasiya şəbəkələrindən, məsələn, Internetdən tutmuş, ta mobil rabitə vasitələrinə qədər hər bir texniki yenilik ilk öncə fantastların təxəyyül məhsulu nəticəsində - ideya şəklində yaranmışdır: daha sonralar isə onların ixtira edilməsi faktları da dediklərimizə əyani sübutdur. Ancaq bütün bunlar heç də onu göstərmir ki, fantastik əsərlərin müəllifləri “çertyoqlarla”, “rəqəmlərlə” işləyirlər. Elmin müxtəlif sahələri ilə yaxından tanış olan fantastlar alım deyil, ilk növbədə yaradıcı sənətkar, başqa sözlə, yazıçıdırular. Fantastika, xüsusən də bədii fantastika heç də elm ilə söz sənətinin “calağından” ibarət deyil, dünya ədəbiyyatının müstəqil bir qolu, həm də çoxəsrlik və zəngin ənənələrə malik bir yaradıcı fəaliyyətin istiqaməti, bədii təxəyyülün məhsuludur.

Bir cəhəti də nəzərdən qaçırmıq lazımlı deyil: çox zaman bizim filoloji elmimizdə fantastika ilə elmi fantastika anlayışlarını eyni bir termin kimi işlədirlər. Bu mənada elmi-fantastik əsərlər anlayışı fantastikanın bir forması olduğuna görə, daha məhdud mənada işlənilməlidir. Çox vaxt isə bizdə “elmi-fantastik ədəbiyyat”, yaxud “elmi fantastika” ifadəsini işlədəndə, bu anlayışın konkret mənasını deyil, məhz daha geniş mənasını, daha dəqiq desək, bədii fantastikanı nəzərdə tuturlar.

Fantastik əsərlər də bədii söz sənətinin başqa nümunələri kimi yazıçıya imkan verir ki, müxtəlif ədəbi üsullardan istifadə etməklə, yaradıcı təxəyyülün məhsulu olan gerçəkliliyin bədii formasını — ilkin sənət modelini yaratsın. Fantastik əsərləri oxuyan oxucunu hər şeydən əvvəl insan münasibətləri, fərdin

cəmiyyətdə yeri və rolü, şəxsiyyətin iç dünyası, psixoloji-mənəvi aləmi, intellekti maraqlandırır. Bu yerdə böyük fransız filosofu Blez Paskalın sözləri yada düşür: “İnsanı ancaq insan maraqlandırır”.

Avropa tipli peşəkar bədii nəsr əsərlərinin yaradığı dövrdən — XIX əsrən üzü bəri Azərbaycan ədəbi söz sənətində fantastikanın yeri, onun bədii ədəbiyyatın və milli dilin inkişafındakı rolu haqqında mülahizələrimizə keçməzdən öncə “Fantastika nəyə deyilir?” sualını aydınlaşdırmaq lazımdır. Elmi qənaətlərimiz Azərbaycan ədəbiyyatının müasir dövrünə, daha dəqiq, XX əsrə aid olduğuna görə, bədii fantastikanın ən çox inkişaf etmiş bölümü olan elmi-fantastik əsərlərə xüsusi diqqət ayıracagyıq. Amma bu, heç də o demək deyil ki, diqqət mərkəzimizdə ancaq elmi-fantastik əsərlər duracaq: yeri gələndə, fantastikanın digər qollarına aid edilən əsərləri də tədqiqat obyektiñə çevirəcəyik. Unutmaq lazım deyil ki, milli söz sənətimizdə bədii fantastikanın yalnız bir istiqaməti — elmi fantastika daha çox inkişaf edib.

Onu da nəzərdən qaçırmıq olmaz ki, bu mövzuya milli filoloji elmlərimizdə yetərincə az müraciət olunub. Buna görə də araşdırımızda müqayisəli-kulturoloji təhlilə, məlumatlaşdırmağa daha geniş yer ayırmalı olduq: gələcəkdə bu ədəbi sənət probleminə diqqət ayıracaq tədqiqatçılarla məsələyə daha dəqiq - poetik-tipoloji münasibət bildirməyi tövsiyyə edirik.

Hər şeydən əvvəl onu bildirək ki, biz bu araşdırımızda elmi-fantastik əsərləri tədqiq etməklə bədii fantastikanın özəlliklərinə nəzər yetirməyə üstünlük verdik. Geniş və əhatə dairəsi nəhəng olan bədii fantastika sahəsinin ən çox yayılan, kütləvi sayılan, dünya və milli ədəbiyyatda özünə xüsusi yer tapmış bir istiqaməti kimi elmi-fantastik əsərlər tədqiqatçılarının diqqətini daha çox cəlb edir.

Dünyamızın gələcəyi, “zaman” maşınınında səyahət, yerkənarı sivilizasiya nümayəndələri ilə əlaqə, başqa günəş sistemlərinə uçuşlar, özgə varlıqlar, Yer planetindən kənardə mövcüb olan həyat, elmi-texniki inkişaf, qlobal - bəşəri

məsələlər və başqa problemlər Azərbaycan fantastik yazıçılarını da həmişə maraqlandırıb.

Hələ XX yüzilliyn otuzuncu illərində elmi-bədii fantastikanın maraqlı nümunələrindən sayılan “Gələcək şəhər” hekayəsini (1933) qələmə alan tanınmış ədib Yusif Vəzir Çəmənzəminli əgər ötən əsrin otuzuncu illərinin siyasi repressiya qurbanı olmasaydı, bəlkə də ədəbiyyatımızda böyük bir fantastik yazıçı yetişə bilərdi. İstedadlı nasirin 1934-cü ildə yazdığı “Qızlar bulağı” romanındaki qeyri-adi elementlər bir daha onu göstərir ki, ədibin bədii fantastikaya olan marağın ötəri deyildi.

Ötən əsrin otuzuncu illərində fantastik əsərlər yazılısa da, dövrün rəsmi ideologiyası ona az qala “kapitalizm realizmi” damgası vurmuşdu. Bu, subyektiv səbəb olsa da, obyektiv səbəblər də fantastikanın güclü inkişafının qarşısını alırdı: rəsmi kommunist ideologiyasına uyğun gəlməyən əsərlər yananların, fərqli düşünənlərin represiyası, İkinci Dünya müharibəsi, “sosialist realizmi” metodunun oxucu zövqünü, ədəbi istiqaməti “partiyalı, həm də sinifli” ədəbiyyat axarında azdırması və s. və i.a.

Müharibədən sonra özünün böyük ideoloji-estetik səhvini anlayan Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının və onun “vint”ciyi sayılan keçmiş SSRİ Yazıçılar İttifaqının ədəbiyyat haqqında bir sıra ciddi məlum qərarlarından sonra fantastik əsərlərin yazılıması, tərcüməsi və çapı üzərində qoyulmuş qeyri-rəsmi məhdudiyyətlər aradan götürüldü. Keçmiş SSRİ-nin hər yerində olduğu kimi, o dövrdə ittifaqın tərkibinə daxil olan Azərbaycanda da bu növ əsərlər yazılmışa başladı. Müttəfiq respublikaların birinin paytaxtı kimi Bakıda yazılıb çap edilən əsərlər əsasən rus dilində idi. O dövrün elmi dilinin, həmçinin millətlərarası ümumittifaq ünsiyyət vasitəsinin rusca olduğunu nəzərə alan yazıçılar fantastikada olan “elmi”liyə, həm də Azərbaycan oxucusunda belə əsərlərə marağın azlığına görə bu qəbil ədəbiyyatı çox vaxt rusca yazıb-yaradırdılar. Eyni zamanda zaman və məkan amillərini də unutmaq olmaz: o dövrdə — XX əsrin ortalarında rusca

yazmaq, əslində, iki yüz milyondan çox oxucu kütləsinin anladığı, mütaliə etdiyi dildə yazmaq demək idi. Azərbaycan oxucusunun fantastik əsərlərə meylinin zəif olması faktında həqiqət, məntiq olsa da, fikrimizcə, buna əsas səbəb o dövrdə azərbaycanlı ədəbiyyatsevərlər üçün “müasir elmi nağıl”ların bir qədər yabançı görünməsi idi. Geniş mənada götürürəndə, Azərbaycan oxucusunun mühafizəkarlığı da bu məsələdə az rol oynamırıdı. Şərq estetik dünyagörüşünə malik milli Azərbaycan ədəbiyyat adamı yenicə Avropa tipli ədəbi nümunələrə maraq göstərməyə başlamış, bir növ, fərqli sənət prinsiplərinə yiyələnirdi. Belə bir zamanda həm xarici müqavimət — rəsmi ideoloji basqı nümunəsi olan “sosialist realizmi” metodunun təsiri — həm də daxili marağın zəifliyinə baxmayaraq, hər halda yavaş-yavaş da olsa, bu növ ədəbiyyat - bədii fantastika nümunələri yaranırdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, ötən əsrin 50 və 80-ci illərində Bakıda rusdilli sovet fantastlarının böyük nümayəndələri yaşayıb-yaradırdı: Q.Altov, E.Voyekunski, İ.Milkin, R.Baxmatov, İ.Lukyanov, V.Juravlyov, V.Ostrovski, P.Amnuel, R.Leonidov, V.Karaxanov, M.İbrahimbəyov və b. Bu dövrdə həm də bədii fantastik əsərlər Azərbaycan dilinə tərcümə edilməyə başlandı. Ədəbiyyatın böyük bir qolu olan bədii fantastikaya respublikamızda maraq məhz bu amillərə görə get-gedə gücləndi. Və bu da Azərbaycan dilində yazıcı-yaradan fantastların sıralarını artırdı: Emin Mahmudov, Namiq Abdullayev, Əhməd Xaspoladov, Z.Quliyev, Hüseyn İbrahimov, Sadiq Elcanlı, Qabil Əhmədov və başqalarının yaradıcılığında. Əlbəttə, burada söhbət yalnız Quzey Azərbaycan ədəbiyyatından gedir. Güney Azərbaycan ədəbiyyatında fantastikanın yeri məsələsi başqa tədqiqat mövzusu olduğuna görə, biz bu barədə məlumat verə bilmirik: halbuki, o tayda Səməd Behrəngi kimi maraqlı ədib var.

Fantastikanın özelliklərinə yeni bir baxış...

Hər şeydən öncə biz “Fantastika nə deməkdir?” sualına təkrar qayıtmalı və onun elmi-kulturoloji həqiqətə yaxın cavabını özümüz üçün aydınlaşdırmaçıq ki, bu növ əsərlərin poetikasına, özəlliliklərinə düzgün nəzər sala bilək.

“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası” kitabında oxuyuruq: “Fantastika (yunanca *phantastike* — təxəyyül bacarığı) dünyani əks etdirmə forması: fantastikada real təsəvvürlər əsasında təsvir olunan Kainatın məntiqi cəhətdən uyuşmaz (“fövqəladə”, “qəribə”) mənzərəsi yaradılır. Fantastika mifologiyada, folklorda, incəsənətdə, sosial utopiyada geniş yayılmışdır. Bədii ədəbiyyat, teatr və kinoda, təsviri sənətdə fantastika qroteks obrazlarda, simvol və süjet konstruksiyalarında müəllifin və bütün bir dövrün dünyabaxışını ifadə edə bilər.” (“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”, X cild, Bakı, “AES” nəş., 1989, səh. 507).

“Kratkaya Literaturnaya Ensiklopediya” (“Qısa Ədəbiyyat Ensiklopediyası”) kitabının yeddinci cildində (Moskva, “Sovetskaya Ensiklopediya” nəş., VII cild, 1972) isə fantastika xüsusi bədii metod kimi göstərilir. Orada qeyd edilir ki, fantastik metod reallıqdan çox qeyri-adilikdən, “möcüzəlikdən” istifadə etməklə, fantastik obrazlar, süjet xətti və xəyali hadisələr vasitəsilə həyat olaylarını əks etdirir.

Bəs Azərbaycan ədəbiyyatşunaslıq elmi və ədəbi tənqidinin fantastika haqqında hansı mülahizələrlə çıxış edir?! Hər şeydən əvvəl onu qeyd edək ki, “qeyri-ciddi”, “əyləncə”, ən yaxşı halda isə “uşaq ədəbiyyatı” hesab edilən fantastik əsərləri respublikamızda çox vaxt əsl bədii nümunə kimi qəbul etmək istəməyiblər. Bunun məntiqi nəticəsi isə ona səbəb olub ki, Azərbaycan ədəbiyyatında fantastikaya aid edilə bilinəcək əsərlərin “çəkisi” çox yüngüldür. Biz kitabxanaların kataloqlarından, bibliografik ədəbiyyat və vəsaitlərdən, qəzet və jurnal materiallarından, ayrı-ayrı tədqiqat əsərlərindən, məqalələrdən istifadə edərək, milli ədəbiyyatşunaslarımızın, ədəbi tənqidimizin bir çox nümayəndələrinin fantastikaya aid fikirlərini öyrənməyə başlayanda kulturoloji geriləmə faktını ürəkağrısıyla qarşılamalı olduq.

“Sovet uşaq yazıçısı”, “sovet elmi-fantastik ədəbiyyatı” kimi ideoloji qəliblərə tərəf yazılımını itələmək meyli, ümumiyyətlə, o dövrün fantastları haqqında və bədii fantastikaya aid yazılmış eksər ədəbi-tənqidi məqalələrdə çox güclü hiss olunur. İctimai-mədəni mühitin bu təsirindən fantastik əsərlər yazan müəlliflərin özləri də əsl ədəbi nümunələr deyil, uşaqlar üçün yazıl-yaratdıqları barədə düşünürdülər. Bu cəhət isə əlbəttə, fantastik əsərlərin bədii keyfiyyətinə təsir göstərməyə bilməzdi. Məlum məsələdir ki, uşaqları inandırmaq böyükleri aldatmaqdan daha asan məsələdir. “İnandırmaq-aldatmaq” isə öz növbəsində fantastik əsərlərin bədii keyfiyyətinə və inkişafına, eyni zamanda belə ədəbi nümunələri yaradan yazıçıların sənətkarlığına mənfi təsir göstərir, böyük mənada götürəndə, ədəbiyyatın zənginləşməsinə mane olurdu.

Bütün dünyada fantastik əsərlərə marağın get-gedə artdığı bir vaxtda — ötən əsrə respublikamızda bu sahəyə münasibət heç də ürəkaçan deyildi. Fantastik əsərlər ancaq uşaqlar üçün nəşr olunan dərgilərdə - “Pioner”, “Göyərçin” jurnalları, “Azərbaycan pioneri” qəzeti və başqa bu tipli mətbü orqanlıarda çap edildi. Oxucuların rəğbətini qazanmış fantastik əsərlərdən ibarət kitabları keçmişdə “Azərbaycan Dövlət Uşaq və Gənclər Nəşriyyatı”, indi isə “Gənclik” adlanan nəşriyyatda, az sayda isə “Maarif” nəşriyyatının illik planlarına salsalar da, onların bəziləri vaxtında, arzuedilən nüsxəylə işiq üzü görmürdü. Elitar ədəbiyyat nəşriyyatları sayılan “Azernəşr”, “Yazıçı” və başqa nəşriyyatların qapısı isə fantastların üzünə bağlı hesab olunurdu.

Fikrimizcə, fantastika haqqında Azərbaycan dilində daha sanballı hesab edilə biləcək məlumat Emin Mahmudovun “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində çap edilmiş “Həyat və fantastika” məqaləsidir. Düzdür, bu məqalə daha çox elmi-kütləvi səciyyəlidir, nəinki ədəbi-tənqidi. Lakin hər halda məqalədə yazılmış dövrü üçün fantastikanın poetikasına yeni bir baxış hiss olunurdu. Müəllif məqalənin əvvəlində qeyd edir: ”Fantastikanı təkcə fantastik ədəbiyyat mənasında başa

düşmək, əslində, bu məfhumun mənasını kiçiltmək deməkdir. Fantastika insanın xəyalı, arzusudur”.

Doğrudan da, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, bizim ədəbiyyatşunaslıq elmimizdə və ədəbi tənqiddə fantastika termini ilə fantastik ədəbiyyat anlayışı çox vaxt eyniləşdirilir. Biz bu məqalənin üzərində dayanmaqla E.Mahmudovun, fikrimizcə, nisbətən doğru olan mövqeyini aydınlaşdırmaq məqsədini güdüruk.

Emin Mahmudov sözü gedən məqaləsində az da olsa, bu məsələyə aydınlıq gətirməyə çalışır. Müəllif Helbert Uelsin, Jül Vernin, A.K.Doylun, Cek Londonun fantastik ideya və fərziyyələrinin necə gerçəkləşdiyini misallarla göstərir və qeyd edir: “...Onların əsərlərində təsvir olunan hadisələrin artıq həyat həqiqətinə çevrildiyini göstərmək mümkündür”.

Müasir fantastika həyatdan geri qalır mı? Bu suala məqalə müəllifinin cavabı belədir: “...Müasir texnika görünməmiş sürətlə inkişaf edir. Onun addımları elə nəhəngdir ki, yazıçı düşündüyü bir ideyanı bədii əsər şəklində yazış çap etdirənə qədər onun fantaziyası olaraq qalacağına inanır. Buna görə də uzunömürlü fantastik əsər yazmaq üçün “kosmosa ziyarət etməyi üstün” tutur. Çünkü elm aləmində kosmos əsri yeni başlanmışdır. Onun gələcəyi olduqca valehədicidir. Burada xəyal üçün geniş meydən vardır”. Bu sitat daha çox fantastikanın bir bölümü olan elmi fantastikaya aid olsa da, hər halda maraqlı mövqeyidir. Eyni zamanda onu da unutmaq olmaz ki, həm onda, həm də indi fantastika anlayışı ilə elmi-fantastika termininin işlənmə sərhədləri dəqiqləşdirilməyib. Müəllif çox düzgün qeyd edir: “...Yazıçı təxəyyülü ilə alım təxəyyülü eyni şey deyil”.

Yer planetinin, dünyamızın gələcəyini isə hər bir fantast bir cür görürdü. Dünyanın hər yerində müxtəlif fantastik əsərlər (yəni elmi fantastika, utopiya, qorxulu fantastika və s.) çap edildiyi zaman, fantastikanın “müasir, bir qədər də elmi nağıl” kimi qəbul olunduğu keçmiş SSRİ-də, xüsusən də onun Əyaləti sayılan Azərbaycanda çoxlu-çoxlu nağıllar, dastanlar, miflər, əsatirlər və başqa folklor nümunələri çap edilirdi.

Azərbaycan oxucusunun fantastik əsərlərə olan tələbatını isə özündə fantastik arzu və xeyalları birləşdirən şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ilə ödəməyə çalışırdılar. Bu prosesin müsbət tərəfinə baxmayaraq (şifahi xalq ədəbiyyatının ən qədim nümunələrinin üzə çıxarılaraq nəşri, hakim sovet ideologiyasının xalqın öz soy-kökündən uzaqlaşdırmaq siyasətinə qarşı milli özünəqayıdış siperi kimi folkloran yararlanmaq, ədəbi dili xalq dili ilə zənginləşdirmək kimi xeyirli addımlar) mənfi cəhətləri də vardı. Fantastik ədəbiyyatın geniş inkişaf etdiyi ölkələrin uşaq və gənclərinin dünyagörüşü (fantaziyası) ilə azərbaycanlı həmyaşidlərinin dünyagörüşünü müqayisə edəndə görürük ki, elə onda da, lap indinin özündə də üstünlük bizimkilərin xeyrinə deyildir.

E.Mahmudov qeyd edir: “Təkcə fantastika sahəsində çalışan yazıçılar deyil, elm və texnikanın, ədəbiyyat və incəsənətin bütün sahələrində çalışan adamlar qeyd edirlər ki, XX əsrin adamını heyrətləndirmək çətin məsələdir. Məhz buna görə də “ultra-müasir” Qərb fantastlarının çoxusu oxucuları heyrətləndirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxır, adamyeyən ağaclarдан, ölənlərin ruhundan, uçan boşqablardan bərk-bərk yapışırlar. Sağlam ruhlu, realist fantastikanın yolu isə başqdır. O, oxucuları heyrətləndirməyə yox, düşündürməyə, daha parlaq gələcək, bəşəriyyətin işıqlı sabahı olan kommunizm cəmiyyəti barədə düşündürməyə səy göstərir. Müasir burjuaziya cəmiyyətinin eybəcərliyini, zülm və zorakılığı, kapitalın insanı necə şikəst etdiyini cəsarətlə ifşa edir. Fantastikanın əsl inkişaf yolu budur”.

Fantastikanı stil, müəllif üslubu və s. hesab edənlərlə razılaşmayaraq, biz öz növbəmizdə, fantastikanı metod kimi araşdırmağı elmi-metodoloji cəhətdən daha məqsədə uyğun hesab edirik. Əlbəttə, bütün subyektiv fikirlər kimi bizim bu kulturoloji təklifimiz də ideal variant sayla bilməz. Lakin bu variant nə qədər subyektiv olsa da, bizcə, elmi həqiqətə daha yaxın sayla bilər: fantastikanı bir ədəbi-bədii metod kimi götürsək daha düzgün olar. Bədii fantastik əsərləri tədqiqat obyekti kimi götürəndə filoloqların elmi qənaətləri, tədqiq

imkanları daha genişlənir və bu da ədəbi nümunənin araşdırılmasına, bədii nümunələrin poetik-tipoloji izahına xidmət edə bilər. Bir metod kimi öyrəniləndə fantastika bədii düşüncə forması kimi daha geniş mənə tutumuna malik olur. Yəni fantastikanın dünya ədəbiyyatı tarixində rolunu izah etmək ancaq onu bir metod kimi öyrənib araşdırmaqla mümkündür.

Bədii fantastikanı metod kimi götürməyi qərara alırıqsa, onda elmi fantastikanı və fantastikanın digər formalarını başqa bir anlayışla — bölüm termini adı altında sistemləşdirməyi təklif edirik. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu bölmələrə aid edilən əsərlər öz ideya həllinə, süjet xəttinin inkişafına, mövzusuna, üslubuna, müəllif stilinə, fantastik fikir, hadisə və ideyalarına görə təsnif edilir.

Əlbəttə, bizim təklif etdiyimiz təsnifat da qüsurlardan xali deyil. Bızdən sonra kimsə bu ağır işi öz öhdəsinə götürüb daha mükəmməl bir təsnifat təklif etsə, problemin qismən də olsa, həllinə nail olardıq. Ancaq unutmaq lazıim deyil ki, tərəfimizdən təklif edilən bu təsnifat Azərbaycan ədəbiyyatında mövcud olan ədəbi materiallar və dilimizə tərcümə edilmiş fantastik əsərlərə görə aparılmışdır. Ola bilər ki, bundan sonra fantastik metodla yazılmış hər hansı bir əsərə təsnifatdakı bölmələrin heç birinə daxil etmək mümkün olmasın. Məhz bu zaman təsnifatın yeni bölmələrə ehtiyacı olacaq.

Beləliklə, fantastikanı bir ədəbi-estetik metod kimi götürəndə, maraqlı və ciddi faktların mövcudluğu ilə rastlaşmalı oluruq. Fantastikanı ədəbi-bədii düşüncə tərzi kimi dünya ədəbiyyatı tarixində rolu çox qədim, həm də zəngindir. Təbiət və cəmiyyətin psixoloji və sosial-mənəvi, həmçinin ictimai-fəlsəfi, kulturoloji, əxlaqi, estetik imkanlarını qeyri-adi obrazlarla göstərən fantastik əsərlərdə ənənəvi sənət növlərindən fərqli olaraq bütün bunlar özünəməxsus formada əks etdirilir. Gerçekliyə fantastik münasibət və realist-tipik predmetlik bu növ ədəbi düşüncə tərzini başqa sənət formalarından ayırmaga imkan verir. Fantastik əsərlərdə bədii

təxəyyül elmi faktlara, bəzən də texniki proqnozlara söykənsə də, yazıçı ədəbi material kimi quru anlayışları deyil, bədii surətlərin yaşıntılarını əsas götürür: fantastların həyat hadisələrinə münasibəti, cəmiyyətin qarşılışlığı sosial-fəlsəfi problemlər və qlobal məsələlərə dair qənaətləri digər yaradıcı şəxslərindən fərqlənmir. Bu mənada elmi-fantastik əsərlər bədii təxəyyülün elmi düşüncə ilə birləşməsi nəticəsində meydana çıxdığını deyə bilərik. Onu da vurgulayaq ki, məhz belə incəliklərinə görə, bədii və elmi düşüncənin məhsulu sayılan fantastik əsərlərin poetikasını aydınlaşdırmaq üçün tədqiqatçıdan xüsusi intellektual hazırlıq, universal təfəkkür və ensiklopedik biliklər tələb edir.

Utopik və ilkin elmi-fantastik əsərlərin yaranması fantastikanın daha da inkişafına təkan verdi. F.Bekonun "Yeni Atlantiada" kitabı belə əsərlərin ilk nümunələrindən oldu. T.Mor, İ.Kipler, C.Swift, J.Vern, U.Morris, H.Uells, A.Tolstoy, A.Belyayev, A.Yefremov, A.Struqatski, B.Struqatski, R.Bredberi, A.Əzimov, R.Şekli, A.Klark, S.Kinq, S.Lem, K.Abe, A.Verkor və başqa sənətkarların yaradıcılıqlarının əsas hissəsini məhz fantastik əsərlər təşkil edir. Fantastika ədəbiyyatın ən böyük istiqamətlərində — lirik, epiq və dramatik əsərlərdə geniş tətbiq olunur. Biz hələ incəsənətin digər sahələrində, deyək, kinoda, rəssamlıqda ondan gen-bol bəhrələndiyindən danışmırıq: bu mənada fantastik filmlər, qorxulu filmlər və başqa sənət nümunələrini xatırlamaq yerinə düşərdi.

Maraqlıdır ki, elmi-fantastik ədəbiyyat anlayışı bu qəbil ədəbi-bədii nümunələrin özündən sonra yaranmışdı. Bizim dilimizə bu termin bir ədəbi-mədəni məkanda olduğumuza görə ruscadan keçib. Bəs bu anlayış necə yaranıb?

1920-ci ildə fransız fantastikasının atası sayılan Jül Vernin ingilis dilinə çevrilmiş fantastik əsərlərini oxuyandan sonra ixtisasca mühəndis olan, eyni zamanda özü də ortabab fantastik əsərlər yazan və həm də elmi-kütləvi jurnalın naşiri olan amerikalı Hüqo Hernsbek (1884-1967) ilk dəfə bu ifadəni işlətmişdir. Hərfi mənası "elmi belletristika" olan bu anlayış

rus dilinə “nauçnaya fantastika” (elmi fantastika) kimi tərcümə edilib və bizim fikrimizcə, sonuncu öz məna tutumuna görə daha dəqiq, düzgündür. H.Hernsbekin yaratdığı bu yeni anlayış onu özünü “Amerika elmi fantastikasının atası” kimi məşhurlaşdırırdı və bu günə qədər də Amerika Birləşmiş Ştatlarında tanınmış fantast yazarlara verilən mötəbər ədəbi mükafat məhz onun adını daşıyır.

Elmi-fantastik əsərlərin banisi hesab edilən böyük fransız yazıçısı Jül Vern heç özü də bilmədən ədəbiyyat tarixində fantastikanın inkişafına yeni bir təkan vermiş oldu. “Qeyri-adi səyahət” silsiləsindən J.Vern ömrü boyu müxtəlif mövzularda 63 roman yazmışdır ki, onların bəziləri ana dilimizə çevrilərək respublikamızda kitab şəklində nəşr olunub. Oxular tərəfindən maraqla qarşılanan bu əsərlərin müəllifinin əsas məqsədi öz dövründə coğrafi bilikləri populyarlaşdırmaq idi. Əsasən fantastikanın macəra və elmi-fantastik bölmələrindən istifadə edərək haqqında bəhs açdığı bu qeyri-adi sərgüzəştlər zamanı J.Vernin qəhrəmanlarına yeni nəqliyyat vasitəleri, yəni hava şarları, sualtı qayıqlar, hər şəraitdə uça bilən aparatlar və s. lazım gəlirdi. O vaxtlar hələ yaradılmamış yeni texnika ilə müxtəlif ekspedisiyaların üzvlərini təchiz edərək macəra dalınca göndərən yazıçı öz bədii əsərlərində coğrafi kəşflərdən çox, yeni elmi kəşflərdən, fantastik ideya və tapıntılardan yazırırdı. Məlumdur ki, səyahət romanlarında təhlükərlərlə dolu sərgüzəştlərdən bəhs olunur. Odur ki, J.Vern ədəbi yaradıcılığında macəra-fantastik romanla ilə, əger belə demək mümkünsə, “coğrafi-texniki” roman arasında tarazlıq yaratmağa səy göstərmişdir. Böyük fantastın elə romanları var ki, elmi fikir, ideya və informasiya ön planda verilir. Buna misal kimi “20 min lye su altında” əsərini göstərə bilərik.

Ədibin süjet xəttinin əsasını sərgüzəşt və detektiv motivlər təşkil edən bir sıra oxunaqlı romanları da oxucular tərəfindən maraqla mütaliə edilir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, güclü intuisiyaya malik yazıçı o dövrün elminə tanış olmayan təyyarə, vertolyot, sualtı qayıq, kosmik gəmi və başqa bu kimi

elmi-texniki ixtiralar barədə əvvəlcədən məlumat verə bilməsdir.

“Texniki fantast” sayılan J.Vernə baxanda böyük ingilis fantastı Herbert Uells daha çox “elmi fantast” hesab olunurdu. Belə ki, təzə elmi prinsiplər axtarmayan, ancaq köhnə ideyaların texniki canlanmasından bəhs edən J.Vernə nisbətən H.Uells daha yeni, hələ heç yerdə eşidilməmiş ideyalardan yazırıdı. “Gözə görünməz adam”, “Dünyaların müharibəsi”, “Zaman maşını” kimi oxunaqlı əsərlərin müəllifi olan H.Uellsin yaradıcılığı elmi fantastikanın klassik nümunələrindən hesab edilir.

Milli Azərbaycan bədii fantastikası...

Biz artıq özümüz üçün aydınlaşdırıldıq ki, ədəbiyyat tarixində, o cümlədən Azərbaycan bədii söz sənətində bir ədəbi metod kimi fantastikanın işlənmə dairəsi çox genişdir. Araşdırımlar aparan zaman, Azərbaycan ədəbiyyatında fantastikanın yerini və rolunu öyrənməyə çalışanda, antixron metoddan istifadə etməyi qərara aldıq. Yazılı ədəbiyyatımızı nəzərdən keçirəndə görürük ki, söz sənətinin hər iki qolunda fantastik metodun izləri, elementləri özünü güclü göstərir. Milli ədəbiyyatşunaslıq məqalələrində qədim miflərimizdə, əfsanələrimizdə, nağıllarımızda, dastanlarımızda və hətta eposlarımızda fantastikadan, o cümlədən fantastik elementlərdən geniş istifadə edildiyi barədə müfəssəl məlumat olduğuna görə, biz bu barədə söhbət açmaq istəmirik.

XX əsrдə Azərbaycan ədəbiyyatında fantastikanın yalnız bir qolu daha geniş inkişaf etmişdi ki, o da elmi fantastika bölümünə aid idi. Məhz buna görə də milli bədii söz sənətimizdə elmi-fantastik əsərlər daha çox yazılıb-yaradılmışdır. Lakin ictimai-siyasi hadisələrin inkişafı, o cümlədən, keçmiş Sovetlər İttifaqının süqutu ilə əlaqədar olaraq ədəbiyyatda yaradıcılıq azadlığı fantastikanın digər növlərinin də sürətlə yaradılmasına təkan verə bilər. Fəqət təəssüflər olsun ki,

müstəqil Azərbaycanın yeni nəsil mütaliəcisi hələ də güclü bədii fantastika nümunələrinin yazıldığını görmür.

Bəs çağdaş Azərbaycan bədii fantastika nümunələri hesab etdiyimiz ədəbiyyat haçan yaranıb, onun ilk nümunəsini kim yazıb? Bu suala cavab vermək üçün bir qədər milli ədəbi-bədii fantastikanın tarixinə nəzər salmaq lazım gəlir. Bayaq qeyd etdiyimiz kimi, fantastikanın da tarixi digər ədəbi növlərin tarixi kimi qədimdir. Lakin XIX əsrə kimi fantastik ədəbiyyat digər ədəbi nümunələrə, deyək ki, realizm, yaxud romantizm metoduna aid edilən əsərlərə nisbətən daha az işlənmə dairəsinə malik olub. Amma XIX əsrdən başlayaraq fantastikanın nisbətən qədimi — utopik, elmi-fantastik bölmələri ilə yanaşı, yeni — psixoloji fantastika, detektiv fantastika, kosmik fantastika növləri yaranmağa başladı. Bu dövrdən etibarən elmi-fantastik əsərlərin daha çox yaranmasına səbəb, fikrimizcə, elmin və texnikanın sürətlə yeniləşməsi, həm də inkişafi oldu.

Qonşu Rusiya ədəbiyyatında fantastik ənənə mövcud olsada, A.Belyayev, A.Tolstoy kimi sənətkarlar onu inkişaf etdirib populyarlaşdırıldılar. Bir vaxtlar rus ədəbiyyatının təsirindən Azərbaycan bədii söz sənətində ədəbi fantastik əsərlər, o cümlədən, elmi-fantastik nümunələr yaranmağa başladı. Qeyd etmək yerinə düşər ki, XX əsr ədəbiyyatımızda Avropatipli professional bədii nəsrin hələ təzə-təzə inkişaf etdiyini nəzərə alsaq, ilk milli elmi-fantastik əsərin çevik və kütləvi janr sayılan hekayə şəklində yaranmasının səbəbi aydın olar.

Araşdırımlar nəticəsində məlum oldu ki, Azərbaycan ədəbiyyatında ilk elmi-fantastik əsər Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin “Gələcək şəhər” hekayəsidir. Bu barədə “Azərbaycan sovet ədəbiyyatı” adlı ali məktəblər üçün dərslik kitabında “Yusif Vəzir Çəmənzəminli” məqaləsində professor Tofiq Hüseynov yazar: “Y.V.Çəmənzəminli “Gələcək şəhər” (1933) hekayəsi ilə Azərbaycan sovet nəşrində ilk fantastik əsərini yaradır, həm də əsərdəki elmi ünsürlər “Gələcək şəhər”i elmi-fantastikaya yaxınlaşdırır...” (“Azərbaycan sovet ədəbiyyatı”, Bakı, 1988, “Maarif” nəş., səh. 189).

Y.V.Çəmənəzəminlinin “Gələcək şəhər” hekayəsi ilk dəfə 1933-cü ildə özbək dilində kitabışça şəklində çap edilmişdir. Əsərin latin qrafikası ilə yazılmış 31 səhifəlik və ərəb qrafikası ilə yazılmış 44 səhifəlik iki əlyazması mövcuddur. Hekayənin dilində rusca işlənmiş təyyarə, kompas və başqa bu kimi sözlər öz dövründə Azərbaycan türkcəsi üçün təzə ifadələr idi. İlk milli elmi-fantastik hekayə olduğuna görə, əsərin məzmununu diqqətlə nəzərdən keçirməyi lazımlı bildik. Qeyd edək ki, hekayə on iki hissəyə bölünmüştür və hər bir hissədə də yeni bir elmi fərziyyə, ideya, yaxud fantastik fikir vardır.

Azərbaycandilli fantastları sayılan Emin Mahmudov (“Günəş şəhər”, “Muğanda qütb parıltısı”, “Ulduzlar yolumuzu gözləyir” adlı hekayələr toplusu, “Kainat gəmisi”, “Veneranın göyləri od içində”, “Zülmət dənizi” kimi povestlər), Namiq Abdullayev (“Şehirli oğlan”, “İtirilmiş dünya”, “Gecələr uzanayıdı”, “Dirilmə” kimi fantastik hekayələr və povestlər toplusu), İbrahim Hüseynov (“Pankeyanın övladları”, “Aqvanın məhəbbəti” və başqa povestləri), Anar (“Əlaqə” povesti), Qabil Əhmədov (“Yad dünyadan qonaq”, “Veneranın göyləri maviləşir” povest və hekayələr toplusu) və başqa yazıçıların yaradıcılığı haqqında ədəbi tənqid birtərəfli olsa da, öz sözünü demişdi. Bu əsərlərin bir çoxu özünün bədii həllini tapmasa da, milli ədəbiyyatımızda fantastikanın inkişafı — ədəbi fakt və bədii material baxımından filoloq-mütəxəssisləri maraqlandırmalıdır. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün təkcə bir faktı xatırlamaq yerinə düşərdi: Azərbaycan ədəbiyyatında milli bədii nəsr qolunun ən sanballı formasına aid edilə biləcək irihəcmli fantastik roman tapmaq çox çətindir.

Fantastik bədii nəsrin inkişafının son illərdəki ağırlığının gənc yazıçıların üzərinə düşməsi faktı heç kim üçün sərr deyil. Bu cəhətdən, ötən əsrin 80-ci illərində milli ədəbiyyat meydanına qədəm qoyan Sadıq Elcanlının yaradıcılığı marağın cəlb edir. Yaziçinin “Ədəbi sevginin xatırələri” povestini, “Yaddaş yanğısı” və “Qanlı quzğun meydani” romanlarını fantastik metodun mifoloji-fantastik bölümünə aid etmək olar.

Azərbaycan bədii fantastik nəşri barədə qıscaca da olsa, ümumi məlumatlar verəndən sonra belə bir məntiqli sual ortaya çıxa bilər: digər ədəbi növlərdə necə — deyək ki, dramaturgiyada — fantastikadan istifadə edilmişdirmi? Bizi maraqlandıran bu suala cavab tapmaq heç də asan deyil. Belə ki, Azərbaycan teatrlarında səhnəyə qoyulan dram əsərlərinin heç də hamısı çap edilməyib. Onların içində fantastik əsərləri seçmək imkanı bir qədər məhdud olduğuna görə, çap olunan bir dram əsəri ilə kifayətlənməli olduq: söhbət tanınmış Azərbaycan yazıçısı Ənvər Məmmədxanının 1970-ci ildə yazdığı “Kəllə və qızılğül” pyesindən gedir. Müəllif bu əsərin janrını feerik komediya kimi müəyyənləşdirmişdir. Fikrimizcə, müəllif “feerik” (əfsanə məzmunlu teatr tamaşası, yaxud fantastik hissələri simvollarla əvəzlənen pyes) anlayışını fantastika sözü ilə əvəz edə bilərdi. Əsəri təhlil edəndən sonra onun psixoloji-fantastik bölümün tələblərinə bütünlükldə cavab verdiyinin şahidi olduq. Onu qeyd etmək lazımdır ki, əsərin qəhrəmanının (baxmayaraq ki, o, robotdur) faciəli taleyini oxuyandan sonra müəllifin pyesin janrını komediya kimi müəyyənləşdirməsi bizim üçün bir qədər qaranlıq qaldı. Fikrimizcə, yazıçı senzurəni azdırmaq məqsədi ilə onu elə yazmışdı. Həm də unutmaq olmaz ki, o dövrdə fantastik metod ilə yazılmış əsərləri ciddi ədəbiyyat nümunəsi kimi qəbul etmek istəmirdilər. Ə.Məmmədxanının bütün yaradıcılığına məxsus fəlsəfi ümumiləşdirmə və üslub ağırlığı bu pyesində də özünü göstərir. Özü də müəllifin toxunduğu insan psixologiyası, əbəbilik və azadlıq, dünya və həyat kimi problemlər əsərə psixoloji çalardan başqa, həm də fəlsəfi mənalar verir. Demək olar ki, ilk və həm də uğurlu bir fantastik dram əsəri kimi “Kəllə və qızılğül” dramı bizim ciddi marağımıza səbəb oldu.

Beləliklə, sadaladığımız ədəbi nümunələrdən də göründüyü kimi, bədii fantastika geniş araşdırma və filologi mübahisələr tələb edən ədəbiyyatın böyük qoludur.

İlk baxışdan müasir Azərbaycan ədəbiyyatında fantastikanın yeri çox da əhəmiyyətli görsənmir. Lakin milli

söz sənətimizdə bu ədəbi düşüncə formasının xüsusi yeri vardır. İnsanlarda, xüsusən də gənclərdə elmə, biliyə, sənətə, həmçinin texnikaya həvəs, maraq və məhəbbət yaradan fantastik əsərlərin rolu danılmazdır. XX əsrin əksər böyük ixtiraları və texniki nailiyyətləri barədə məlumatlara ilk öncə fantastik yazarların əsərlərində rast gəlinməsi faktı da dediklərimizə əyani sübutdur. Ədəbi dilin vasitəsi ilə elmi anlayışların, xüsusilə də sahə terminlərinin inkişafında fantastik ədəbiyyatın, ilk növbədə isə tərcümə ədəbiyyatının xidmətləri əvəzsizdir. Dünya dillərinin bir-birinə yaxınlaşmasında, ümumişlək beynəlxalq terminlərin yaranmasında fantastik əsərlərin rolu artıq ədəbiyyatşunaslar tərəfindən qəbul edilmişdir.

Çağdaş Azərbaycan dilinin ədəbi və bədii qatında çoxlu yeni ifadələr, anlayışlar, terminlər var ki, onlar ilk əvvəl fantastik əsərlərdə işlənmişdir (kompüter, lazer, robot və s.). Bu filoloji prosesin özünün də araşdırımıya ehtiyacı var.

Fantastik əsərlərin ana dilimizə çevriləməsi bədii tərcümə sənətinin püxtələşməsinə də təkan verib. Vaxtilə fantastik əsərləri dilimizə fantast yazarlar deyil, sıravi tərcüməçilər çevirdiyinə görə bir sırə tərcümələrin keyfiyyəti istənilən səviyyədə olmurdu. Lakin yaxşı-pis, bu tərcümələr ortada olan boşluğu aradan qaldırırdı. Bir fakta da toxunmaq yerinə düşər. Bədiilik və sənətkarlıq cəhətdən xarici yazıçıların qələmə aldıqları fantastik nümunələr daha yüksək səviyyədə olduğundan milli Azərbaycan fantastlarına nisbətən əcnəbilər daha çox oxunurdu.

Ədəbiyyatla yaxından tanışlıq orta məktəb partasının arxasında keçən illərdə başlayır. Odur ki, fantastik əsərlərin orta məktəb dərsliklərinə salınması müsbət nəticə verə bilər. Quru elmi dili nisbətən bədii dillə qələmə alınmış fantastik əsərlər vasitəsilə elmin bir çox sahələri ilə tanışlıq məktəblilərin intellektual inkişafına böyük kömək edə bilər. Məsələn, riyaziyyatın, fizikanın, kimyanın, astronomiyanın, tarixin və başqa fənlərin öyrədilməsində, mənimsədilməsində kiçikhəcmli fantastik hekayələrin böyük rolu ola bilər.

Məhz buna görə də elmin, biliyin, inkişafın və texnikanın son uğurlu nailiyyətlərini, həmçinin fantastik proqnoz, ideya və fikirləri ədəbiyyata gətirən, insan ağlının ən dərinliklərində olan informasiyanı belə üzə çıxarmağı bacaran, oxucuları heyrətləndirən fantastik ədəbiyyata xüsusi hörmət, məhəbbət və qayğı olmalıdır...

**Bədii fantastikamızda yeni imza:
Nurlan Quliyevən yaxından təməqaq**

Nurlan Quliyeva 23 iyul 1974-cu ildə Göygöl rayonunun (keçmiş Xanlar rayonu) Üçtəpə kəndində dünyaya göz açıb, elə oradaca orta məktəbi bitirib. 1991-ci ildə Gəncə Dövlət Pedaqoji İnstitutunun riyaziyyat və informatika fakultəsinə qəbul olunub və orada ali təhsil alıb. 1996-ci ildən riyaziyyat, informatika və hesablama texnikası ixtisası üzrə Üçtəpə kənd orta məktəbində müəllim kimi fəaliyyət göstərir. Ailəlidir, iki övladı var.

Peşəkar bədii yaradıcılığa tələbəlik illərindən başlayıb, yerli və mərkəzi mətbuatda hekayələri işiq üzü görüb, müxtəlif ədəbi saytlarda fantastik nəşr nümunələri yayımlanır. Gənc müəllifin oxuculara təqdim olunan bu ilk kitabında fantastik, elmi-fantastik povest və hekayələr, eləcə də mənzum təmsil, miniatürlər yer alıb. Povestlərdə kainatda, qalaktikalarda, planetimizdə gedən təbii proseslərdən, mövcudluğu təxmin olunan sivilizasiyalararası əlaqələrdən, gənclərin romantik eşq məcaralarından bəhs edilir. Təmsillərdə isə heyvanların timsalında mərdlik, məğrurluq, zəhmətkeşlik aşilanır. Hekayələrin əsasında müxtəlif hadisələrə yazıcının maraqlı münasibəti durur. Ailə münasibətlərinin sırlarını açıqlamağa çalışan müəllif qəribə nəticələrə gəlir.

Sözsüz ki, mən bu kitabdakı əsərlər barədə geniş danışmayacağam, qoy oxucu gənc və istedadlı yazarın qələm məhsulları ilə təkbətək qalib özü üçün nəticələr çıxartsın. Amma bütün oxuculara ədəbiyyatımıza gələn yeni imza sahibini yadda saxlamağı məsləhət görərdim...

ƏBƏDİ HƏYAT

Fantastik povest

Ay batdı, ulduzlar tutqun səmada gözdən itdi. Gecə zülmət qaranlığa qərq oldu. Təbiət gecənin vahiməsindən qorxaraq sükuta daldı. Lakin, az keçmiş güclü küləklər əsməyə başladı. Götüründəki buludlar arasında çaxnaşma düşdü. İldirimlər çaxdı, göylər şaqquıldı, leysan yağışlar yağdı. Küləklər ağacların nəmli budaqları ilə kənd evlərinin pəncərələrini döyəclədi. Kənd əhli göylərdən gələn xəbərdarlığı təbiətin şıltاقlığı zənn etdi. Bir qədər sonra partlayış səsləri narahat təbiəti yerindən oynatdı. Bu dəfə kəndə avtomat və pulemyot gülləsindən yağış yağdı. Bomba partlayışından işıqlanan kənd küçələri toz-torpağa qərq oldu. Evlər dağıldı, kənd xarabaliğa çevrildi. Küçələr ölmüş, parça-parça olmuş insan cəsədləri ilə doldu. Qışqırıq və fəryad səsləri ətrafa əks-səda verdi. Vəhşiliyə ağlayan Təbiət də nahaq qanı yuya bilmədi. İnsan qanı yağış sularına qarışib axdı. Torpaq qanlı su içdi. Bu vaxt yerdəki od-alov azmış kimi, hələ üstəlik səmadan da bir qığılçım qopub yaxınlıqdakı meşəyə düşdü.

Basqın olacağı haqqında kəşfiyyat əvvəlcədən məlumat vermişdi. Ordumuz azgrün erməni işgalçılarından qorunmaq üçün kənd ətrafindakı mövqelərini möhkəmləndirmiş, gücünə arxalanaraq xəbəri əhalidən gizli saxlanılmışdı. Kənd gülləbarana tutulanda çəşqin insanlar küçələrə çıxdı, qurtulmaq üçün yollar axtardı. Bütün keçidlər isə ermənilərin nəzarətində idi.

Ordumuz müasir silahlarla silahlanmış, xaricdən texnika və canlı qüvvə almış düşmənlə qarşı-qarşıya gəldi. Güclər bərabər olmasa da, əsgərlərimiz qəhrəmanlıqla döyüşdü. Kənddə qan su yerinə axdı. Ağır döyüşlərdən sonra Elşad adlı tank komandiri qərb istiqamətdən mühasirəni yardım etdi. Salamat qalmış əhali güc-bəla ilə kənddən çıxardıldı. Ermənilər zəifləmiş mövqeyə əlavə qüvvələr göndərdilər. Meyitlər, ağır yaralılar və düşmənin diqqətini yayındıran əsgərlər yenidən mühasirəyə düşdülər.

Qardaşı ilə birgə xidmət edən Rəşid də mühasirədə idi. Elşad əsgərlərin mühasirəni yara bilməyəcəklərini görüb fikirləşmədən tankı kəndə tərəf sürdü. Hər iki tərəfdən sıxışdırılan ermənilər darmadağın edildi.

Kəndə catanda Rəşid yoldaşlarına:

- Siz düşün, yaralılara kömək edin! – dedi.
- Tankı tək idarə edə bilməyəcəksən.
- Düşün! – Qışkırdı. – Əmr edirəm, düşün!

Əsgərlər düşdülər, yüngül yaralanmış Rəşidə kömək edib yaralıları bombardmandan sonra salamat qalmış maşınlara yerləşdirildilər. Kənddən çıxmaq üçün yola düşdülər. Düşmənin zirehli texnikası əks istiqamətdən kəndə tərəf irəliləyirdi. Onlardan bir neçəsi uzaqlaşmaqdə olan maşınların arxasında düşdü. Elşad fikirləşmədən tankı düşmənin zirehli texnikasının üstünə sürdü. Maşınlar toqquşdu. Güclü partlayış baş verdi. Alo-vun şöləsi ətrafa işıq saldı. Səmada odun dilləri yumrulanaraq qızmar kürə şəklinə düşdü, göyə qalxdı.

Rəşid qardaşının tankla birgə yandığını görüb maşını saxladı. Əsgərlərə:

- Siz yaralıları aparın! – deyib maşından düşdü. Var

gücü ilə qardaşına tərəf qaçıdı. Ancaq, az keçməmiş gül-lələr onu yerə sərdi...

* * *

May ayının əvvəlləri idi. Ətraf gül-çiçəyə qərq olmuşdu. Dağlar nərgizdən don geyinmiş, bənövşələr kolların arasında gizlənmişdi. Havadan gül-çiçək ətri gəlirdi. Belə vaxtlarda Elşad ailəsi ilə birlikdə təbiət qoynunda istirahət edərdi. Cəbhə xəttində vəziyyətin ağırlığına baxmayaraq, o, bu il də bir gününü ailəsi ilə Hacıkənddə və ya Gülazar bulağı ətrafında keçirmək istədi. Mayın ikisi üçün hərbi hissədən icazə aldı. Komandanlıq həmin gün Elşadın ad günü olduğunu nəzər alıb icazə verdi.

Evdə bir gün əvvəl hazırlıq işləri görüldü. Ancaq nədənsə ananın qəlbini rahat deyildi. Gəlini Leylaya özünü yaxşı hiss etmədiyini deyib otağına keçdi. Çarpayışına uzanan kimi onu yuxu tutdu. Yuxuda dəhşətli döyüş səhnəsi gördü. Toplar kəndi xarabalığa çevirmişdi. Hər tərəf alovə bürünmüdü. Elşadın sürdüyü tank yanırıldı. Alovun şoləsi oğlunu göylərə qaldırırdı. Ana özünü hadisələrin içində hiss edib qaranəfəs yuxudan ayıldı. Gecəyarı olduğundan nə edəcəyini bilmədi. Dəhşəti unudub yatmaq istədi. Hər dəfə gözünü yumduqda oğlunun alovlarına qarışaraq göyə qalxdığını gördü. Səhəri gözüəciq qarşılıdı.

Səhər açıldı. Axşamdan başlayan yağış arasıkəsil-mədən yağırıldı. Zeynəb bəd xəbər kimi başlarının üstünü alan qara buludlara baxaraq qəlbindən qara qanlar axıtdı. Evdəkiləri qorxutmamaq üçün yuxusundan və hissələrindən danışmadı. Uşaqlar bütün

günü pəncərənin qarşısında atalarının yolunun gözlədilər. Ataları gəlmədi...

Səhəri gün ailə Rəşidin hospitalda olması xəbərini aldı.

Səlim cəbhə xəttində baş verən hadisələrdən xəbərdar idi. Oğlanlarının sağ-salamat geri qayıdacağına ümid edib susurdu. Büyük oğlunun yanmasını, ortancıların hospitala düşməsini əvvəlcə ata bildi. Zeynəb eyni vaxtda iki bəd xəbər verə bilmədi. Ona yalnız Rəşidin yaralandığını dedi.

Zeynəb uşaqları qorxutmamaq üçün sakit səslə:

- Dünəndən içimi didib-parçalayan bu imiş! – dedi. – Tez ol oğlumun yanına gedək. Yəqin Elşad tək qalıb. Qardaşına necə qulluq edəcəyini bilmir...

- Yaxşı, özünü topla, gedək.

Onlar hospitala çatdıqda Rəşid yenicə əməliyyatdan çıxmışdı. Hələ ayılmamışdı. Zeynəb oğlunun tək qaldığından narahat olub:

- Elşad hanı? – soruşdu. – Niyə qardaşının yanında deyil?

Səlim otaqdakı əsgərlərə susmağı işaret etdi.

- Cəbhə xəttinə çağırıblar. Hərbiciyi, özbaşına deyil ki!

- Nə deyirəm... Təki sağ-salamat olsun! Allah köməyində dursun!

Rəşidin yarası çox ağır deyildi. Güllə qabırğasının üstünü sıyırib keçmişdi. Bir neçə gündən sonra vəziyyətə görə həkimlə danışib xəstəxanadan çıxdı. Vaxt keçirdi. Elşadın külünü dəfn etmək lazımdı.

Rəşid:

- Ana, necə gündür yanım dasan. – dedi. – Dur, evə

get, dincəl! Mən də axşam yoxlanışdan sonra gələcəyəm...

- A bala, nə danışdığını bilirsənmi? Səni belə qoyub dincələ bilərəm! Evə birlikdə qayıdacaqıq.

- Yaxşı, ana... - Alovlanıb yanın tank gözləri qarşısında canlandı. - Dərdimizi paylaşarıq.

Ana oğlunu başa düşmədi. Ürəyi sancdı.

- Oğul, sağ qaldığına şükür elə! Siz sağ-salamat yanımızdasınızsa, dərdim yoxdu...

Səlim xəstəxanada olduqları müddətdə Elşadın ölüm xəbərini Zeynəbdən gizlətdi. Yolda hər şeyi açıb danışmaq istədi. Cəsarət etmədi. Evə çathaçatda Rəşid yaralarından da bərk sizildayan ürəyini tutub:

- Ana, səninlə danışmalıyıq! – dedi.

- Nə danışmalıyıq? – Zeynəb oğlunun bulud kimi tutulduğunu görüb halbahal oldu. – Nə olub, oğlum!? Məndən nə gizlədirsin!?

- Qardaşım... - Sözünün arxasını deyə bilmədi. Anasının əllərindən tutub öpdü. – Kaş onun yerində mən olaydım!

Nəzərləri uzaqlarda bir nöqtəyə dikilmiş ana soyuq səslə:

- Oğluma nə olub!? – soruşdu.

Dağ-dağa söykənəndə daha da əzəmətli olur. Öğlanlarına arxalanan ata oğlunun ölümündən sonra əzəmətini itirmişdi. O, dərindən köksünü ötürdü.

- Deyilənlərə görə, oğlumuz əsl igid kimi ölüb!

- Deyilənlərə görə nədi! – Ana qışqıraraq fəryad qopardı. – Oğlum öle bilməz. Ölsəydi ana qəlbim hiss edərdi.

Ata və oğul çəşqin halda bir-birinə baxdı.

- Ana, qardaşımın nə ölüsü, nə də dirisi ortalıqda yoxdu. Amma, tankın yandığını hamı gördü...

- Oğlum tankda yandi! – Yuxusunu xatırladı ana. – Yanmadı... Alovun dilləri onu xilas etdi.

- Ana, qurbanın olum, sakit ol!

Onlar evə çatdilar. Hadisədən xəbər tutan kənd əhli Səlimgilə yiğişmişdi. Həyətdə hüzn mağarı qurulurdu. Ana heç kimin üzünə baxmadan sakitcə otağına keçdi.

Zeynəb yoldaşı Səlimə:

- Oğlum ölməyib! Mağar qurdurma! – dedi. – Oğlumun ölüsünü görməsəm öldüyünə inanmaram!

- Zeynəb, axı o, tankda tamam yanıb, kül olub! Onun ölüsünü necə görə bilərsən!

- Ola bilməz... Mənim sağ-salamat igid oğlum kül ola bilməz! – Ana qəlbləri göynədən bir səslə hönkürüb ağladı. – Qəlbim mənə deyir ki, oğlum ölməyib. Bir qu tu külü oğlum hesab edə bilmərəm!

Səlim yanğılı bir ah çəkdi.

- Zeynəb, əzizim, elə itkilər var ki, ölümündən də ağırdı. Bilirsən, yetimliklə böyümüşəm... Atam Boyük Vətən müharibəsində itkin düşüb. Uşaqlıqdan indiyədək onun yolunu gözləyirəm, hər yerdə axtarıram. Nələr çəkdiyimi bir olan Allah bilir! Həqiqəti olduğu kimi qəbul et!

- Bacarmaram... Onun varlığını hiss edirəm. Siz o külü dəfn edin. Mənsə oğlumun yolunu gözləyəcəyəm!

Həyətdə yas mağarı qurulmadı. Yüngül dəfn mərasimi keçirildi. Külü dəfn etdilər. Zeynəb oğlunun nə vaxtsa qayıdacığını güman edib özünə təsəlli verdi. Ancaq, gözləmədiyi daha böyük bir fəlakət qapısını döyüdü. Müharibə Rəşidə gullə yarasından ağır bir yara

da vurdu. O, sağalmaz əsəb xəstəliyinə tutuldu. Bir oğlunun ölümünü qəbul etmək istəməyən ana, digər oğlunun xəstəliyi ilə barışmalı oldu. Yarımcan dirinin dərdi ona ölünen kədərini unutdurdu.

Səlim xəstə ilə yaşamağın çətin olduğunu görüb nəvələrini və gəlnini öz evinə göndərdi. Kiçik oğluna qardaşının ailəsi ilə yaşamağı tapşırdı. Leyla qayınata evindən ayrılmak istəmirdi.

- İcazə verin sizinlə qalım! Dərdinizə şərik olaram...

Zeynəb:

- Dərdin özünə bəsdi, qızım! – dedi. – Qayınatan düz deyir. Sən get uşaqlarını böyük. Gözümüz üstündə olacaq. Arxanda duracağıq, kömək edəcəyik!

- Qızım, Valeh sənin böyük oğlundu. Nə istəyin olsa, ona de! Biz yenə bir ailəyik. Rəşid bizimcün çəkilməz dərddi. Onu xəstəxanaya qoya bilmərik. Bir valideyn kimi axır nəfəsimizə qədər oğlumuzun əziyyətini çəkmək bizim borcumuzdu.

Leyla ailədə hamidan çox istədiyi Rəşidin halına acıdı.

- Rəşid mənə doğma qardaşım kimi əzizdi. Onun xətrinə nə desəniz edərəm!

- Sağ ol, qızım!

Rəşid yaraşıqlı, boy-buxunlu gənc idi. Vaxt keçdikcə onun xəstəliyi şiddetləndi, gəncliyi soldu. Böyük klinikalarda müayinədən keçdi. Dərdinə əlac tapılmadı. Lakin xəstəliyin qəribəliyi həkimləri çox təəccübləndirdi. Rəşid özünə gələndə normal adamlardan ağıllı olur, keçmişdə baş vermiş bütün hadisəleri xatırlayırdı. Bəzən atası ilə elmi işindən danışır, onu yarımcıq qoyduğu üçün heyfslənirdi.

Rəşid universitetin fizika fakultəsini bitirmişdi. Nisbilik prinsipinə aid dəyərli elmi işləri vardi. O, Gövhər adlı tələbə yoldaşı ilə birgə apardığı elmi araşdırmaclarда Qalileyin nisbilik prinsipini və Eynişdeyinin nisbilik prinsipini müqayisəli şəkildə təhlil etmişdi. İstənilən ətalət hesablama sistemlərində fizika qanunlarının eyni olduğunu təcrübələrlə izah etmişdi. Yalnız kainatın dərinliklərində bu qanunların ödənməsinə şübhə edirdi. O, hərdən ruh olub səmaya qalxmaq – fikirlərini dəqiqləşdirmək istəyirdi. Belə fikirlərlə tez-tez Gövhərin xətrinə dəyirdi. Onlar iş üçün bir arada olsalar da aralarında dərin məhəbbət vardi. Elmi işə, ağılsız xülyalara görə bir-birini itirmək istəmirdilər. Rəşid sağalmaz xəstəliyə tutulduğunu dərk etdi, Gövhərə fikrini yayındırdığını, bir iş görmədən onun elmi işlərinə şərık olmaq istədiyini söylədi. Qız haqsız yerə suçlandığından incidi, Rusiyaya – valideynlərinin yanına getdi.

Rəşidin xəstəliyi beyni qidalandıran hüceyrələrin zəifləməsi idi. Dərdinin əlacı yalnız, fil dişində olan xüsusi zərdabdaydı. Rəşid tapılmayan maddədən hazırlanmış həbləri ömürü boyu qəbul etməli idi. Dərman tapılmadığından həkimlər başqa müalicə yolu seçdi.

Vaxt keçdikcə, müalicə Rəşidə kömək etmədi. O, günlərlə, həftələrlə koma vəziyyətinə düşdü. Ayılanda qəribə yerləri təsvir etdi. Ruhunun səmada gəzdiyini, Elşadın dumanlıqda yatdığını dedi. Kainatdakı planetlərdən, qalaktikalar sistemindən, gözəl təbii şəraiti, saf varlıqları olan məskənlərdən danışdı. Ətrafindakılar ağılmış itirdiyini güman edib ona əhəmiyyət vermədilər.

Rəşid sonuncu dəfə komadan ayılanda anası ilə tək qalmaq istədiyini bildirdi.

- Ana, səninlə danışmaq istəyirəm.
- Danış, bala, səsinə qurban olum!
- Ana, növbəti dəfə ayılmayacağam...

Zeynəbi elə bil ildirim vurdu. Yerindən tərpənə, söz deyə bilmədi.

- Ana bilirəm, sənə çətin olacaq. Dözməlisən... Atamın, ailəmizin xətrinə dözməlisən. Hər dəfə sənin ahanaləni eşidib qayıdırıam. Bu dünyada həm cismim, həm də ruhum əziyyət çəkir!

- Can bala! Kaş bütün dərd-bəlan mənə gələydi!
- Ana, özün deyirdin ki, ölüm də bir qismətdi! İmkan ver rahat ölüm!

- Oğul, ölüm mənimdi! Sizlər nə yatdınız ki, nə də yuxu görəsiz! – Ana için-için ağladı. Ürəyindən qara qanlar axdı. – Allahım, günahım nədi! Niyə mənə övlad dağı göstərdin!

- Ana, ölüm həyatın sonu deyil. Bizlər bir formadan, başqa formaya düşərək yaşayırıq. Bütün ruhlar kainatı dolaşır. Xeyirxah ruhlar əbədi həyat qazanır!

- Oğul, danışmaq asandı! Ana qəlbi... – Özünü saxlaya bilməyib ağladı.

- Ana, ağlama! – Ruhu azad olan vaxt gördükələrini xatırladı. – Ana, sən qardaşımın ölümünü qəbul etmədin... Hisslərin səni aldatmamışdı. O, sağdı...

- Haradadı!
- Gələcək, ana... Səbirli ol!
- Mənə təsəlli verirsən, oğlum! – Son on ildə 30-35 yaş qocalmış ana titrək əlləri ilə oğlunun başını dikəldib alnından öpdü. Rəşidin xəstəlikdən arıqlayıb solmuş çöhrəsində xərif təbəssüm göründü. – Ürəyinə qurban olum, oğul! Niyə belə oldu!

- Qismət beləymış. Mənimki də buraya qədərdi.
- Elə demə...
- Ana, narahat olma. Ruhum kainatda – planetimizdən çox uzaqda olan ayrı planetdə yenidən doğulacaq! Hər dəfə özümdə olmayanda o yeri görürəm!
- Elşad da oradadı!
- Elşad sağdı. O, sağ ikən əbədi həyat qazanıb. O planetdə isə xeyirxah və əbədiyyətə qovuşmuş ruhlar yenidən doğulur. Az vaxtda böyükür və Allahın verdiyi ikinci həyatı yaşayırlar. Ana, ölüm son deyil!
- Bəsdi! – Zeynəb oğlunun sayıqlamasına dözmədi.
- Ağlımı itirməmişəm... Ruhum cismimin əzabından xilas olmaq istəyir! İzin ver rahat gedim... Axı yazıya pozu yoxdu!

Rəşidin gözləri qeyri-ixtiyari qapandı. Dikəlmış başı sinəsinə endi. Anasının qucağında can verdi! Zeynəb var-səsilə qışqırıb evdəkiləri çağırmaq istədi. Bacarmadı, səsi tutuldu. İçin-için ağlayıb oğlunu bağrına basdı.

* * *

Elşad yerdən kilometrlərlə uzaqda – atmosferin üst təbəqəsindəki dumanlıqda yad planetlilər tərəfindən hazırlanmış ağ çarpayıda üç gün yatdı. Ayıldığda ölü, yaxud diri olduğunu aydınlaşdırıa bilmədi. Qalxıb ucu-bucağı görünməyən ağ buludların üstü ilə addımladı. Yeridikcə dizə qədər dumana batdı.

Öz-özünə danışırımsış kimi:

- Dumanlıqda yalnız ruhlar gəzər. – dedi. Qanlı döyüş səhnəsini, tankda yandığını xatırladı. – Deməli,

ölmüşəm! Ruhum səmaya qalxıb! Maddi varlıq olsayıdım çəkim olardı. Yer tərəfindən cəzb olunardım. Yıxlardım.

- Oğul, ölməmisən! Biz səni oddan almışıq. Yanmaqdan xilas etmişik. – Ağ saçlı nurani qoca bir neçə cavanla yaxınlaşdı. – Uzərində gəzdiyin dumanlığı biz süni şəkildə yaratmışıq. Təbii olsayıdı, çoxdan yıxılmışdım.

- Siz kimsiz?

- Biz yerdən çox uzaqda – kainatın dərinliyində Tanrıının möcüzələrindən biri olan möhtəşəm planetin sakinləriyik. Bizim planetdə kainatda əbədi həyat qazanmış varlıqların ruhları yenidən doğulur. Bəzən səmada bizləri görürsünüz. Ancaq gördüklerinizin həqiqət, yoxsa yuxu olduğunu aydınlaşdırı bilmirsiniz.

- Qəribədi. Ruhlar yenidən doğulur!

- Əlbəttə... Təbiətdə daimi heç nə yoxdu. Heç nə heçdən yaranmır və itmir. Formasını dəyişir. Təbiətdəki bütün varlıqların ruhu var. İnsan ruhunun yenidən insanda olmasının nəyi qəribədi!

- Nagila oxşayır.

- Ola bilər... Onsuz da insanlar izah edə bilmədiklərini nağıl kimi qəbul edirlər.

- Yəqin mən ölmüşəm ki, sizin nağıllar aləminə düşmüşəm.

- Ölməmisən. İkinci dərəcəli yanık yarası almışan. Sinəndə və üzündə yanığın izi qalıb.

Elşad əli ilə üzünü yoxladı. Üzü çala-çuxur və qırışmış idi.

- Bu sir-sifətlə ölsəm yaxşıydı!

- Naşükür olma! Tanrı sənə ikinci həyat verib! Xeyli

vaxtdı ayılacağını gözləyirik. İstəsən aşağıya – doğmalarının yanına qayıda bilərsən. Vətənini istəməsən səni özümüzlə aparacağıq.

- Niyə mənə görə narahat olursunuz?
- Günahkarıq! Planetinizdə təbiətin qanunlarına, hadisələrə müdaxilə etmişik. Qərarını gözləyirik!
- Belə vəziyyətdə qərar verə bilmərəm!
- Ailən səni ölmüş bilir. Lakin anan öldüyünü qəbul etmək istəmir. İkinci oğlunu itirəndən sonra ona çox çətindi.
- İkinci oğlu kimdi! Qardaşım ölüb!
- Bəli. Rəşid səndən sonra sağalmaz əsəb xəstəliyinə tutuldu. On ilə yaxın əzab-əziyyətlə yaşadı.

Elşad təəccübə:

- İllərlə yatmışam! – dedi.
- Bizim hesabla üç gün, sizin vaxtla on ilə yaxın.
- Qardaşım ölüb! Haqsızlıqdı! Axı mən ondan ötrü özümü oda atmışdım! – Gözləri önündə anası dayandı. – Yaziq anam, atam... Tanrı onları ağır cəzalandırıb. İki övlad itiriblər!

Cöhrəsi nur saçan qoca əlini Elşadin başına çəkdi.

- Oğul, Tanrı səni yaşatdı! Geriyə ailənin yanına qayıda bilərsən.
- Siz kömək etməsəydiniz indi ölmüş olmalıydim.
- O sənə ikinci həyat verdi!
- Onsuz da mən ölmüş kimiyyəm. Kaş qardaşımı yaşadayıd!
- Hərə öz həyatını yaşayır. Qardaşın təmiz qəlbli insan idi. O, qəhrəmanlığı ilə əbədi həyat qazanıb! Bizim planetdə yenidən doğulub.
- Görmək istəyirəm!

- Bizim planetimiz sizin insanların idealidir. Oranı görüb geri qayıtmayacaqsan. Harada yaşamaq istədiyini dəqiqləşdir.
- Vətən mənimçün hər şeydən üstündür. Qayıdağam!

- Yaxşı! Oradakı bir gün yerdəki üç ilə bərabərdi.
- Eybi yoxdur. Qardaşımı görmək istəyirəm.

Dumanlıqdan alov alov bürünmiş kürə şəkilli obyekt çıxdı. Obyekt kürənin böyük çəvrəsi boyu iki hissəyə bölündü. Onlar gümüşü rəngli pilləkənlərlə yuxarı qalxıb dairəvi stolun ətrafında oturdular. Obyekt qapandı. Daxildən ətraf görünüşün deyə üst hissə şəffaf rəng aldı. Alov dilləri uzanaraq obyekti kometə – göy cismində oxşatdı. O bir necə dəfə Yerin orbiti boyunca dövrə vurub işiq sürətinə bərabər sürətlə Yer planetindən uzaqlaşdı. Məkana catdıqda alov nura çevrilib planetin səthinə səpələndi. Elşadgil işığın üstü ilə səthə endilər. Nurani qoca gənclərə tapşırıq verib ayrıldı.

Kainatın dərinliyində mövcud olan Əbədi Həyat planeti həqiqətən ideal idi. Yaradan buradakı hər şeyi könlünün xoş vaxtında yaratmışdı. Yaşıl bağ-baxçalar, al-əlvən çiçəklər, dupduru sular planetdə göz oxşayırdı. İnsanlar təbiətin qoynuna siğınaraq ona zərər vurma-dan yaşayırdılar. Planetin sakinləri süni gözəlliyi yaratmaq üçün bir otun belə xətrinə dəyməmişdilər.

Elşad planeti gəzdikcə gözəllikdən böyük zövq aldı. Quş kimi yüngülləşdi. Bulaqların suyunda öz əksinə baxdı. Üzünü tərtəmiz-əvvəlkindən də yaxşı gördü.

- Qardaşımı görmək istəyirəm!
- Bir azdan onun evinə catacağıq. – Gənc irəlidəki evi göstərdi. – O, qarşidakı ikimərtəbəli evdə yaşayır.

Özü bizi qarşılıyacaq.

Elşad gəncin sözlərini zarafat zənn edib hirsləndi.

- Yenicə doğulmuş uşaq bizi necə qarşılıyacaq!

- Qardaşınız cavan oğlandı. Burada doğulmuş insan saatla böyüyür. Bir necə günə gənc yaşına catır. Sonra həyat gec irəliləyir. İnsanlar uzun illər yaşayırlar.

- Bəs aqsaqqal deyirdi ki, bura Əbədi Həyat planetidi. Mən elə bilirdim burada insanlar ölmürlər. Daimi yaşayırlar!

- Təbiətdə daimi heç nə yoxdu. Bizlər Tanrıının verdiyi ömrü yaşayırıq. Planetimizdə əbədiyyət Yaradanın insan ağlına siğmayan möcüzələrini bizlərə bəxş etməsidi.

- Qəribədi...

- İgid qardaşım! – Arxadan səs gəldi. – Sağ olduğunu bilirdim.

Elşad kədərlə yaxınlaşan qardaşına baxdı. Həmişə-kindən də yaxşı formada idi. Gülməsəyirdi. Gözləri sevincdən işiq saçırıldı. Elşada elə gəldi ki, qardaşı burada daha çox xoşbəxtdi.

- Yeni dünyaya xoş gəlmisən!

Qardaşlar uzun illərin ayrılığından sonra həsrətlə qucaqlaşdırılar.

- Qardaş, sağ-salamat olduğunu gözlərimlə görməsəydim geri qayıda bilməzdəm. Sənin xəstəliyinə və ölümünə mən səbəb olmuşam. Sağ olduğuna əmin olmasaydım özümü bağışlamazdım.

- Burada xoşbəxtəm! Xəstə olarkən, həm cismim, həm də ruhum əziyyət çekirdi. Özümdə olmadığım vaxtlarda ruhum səmada – sənin yatdığını dumanlığın üstündə gəzirdi. Geri qayıdırıb səndən danışırdım, yaşa-

dığını bildirirdim. İnsanlar inanmıldılar. Sayıqladığımı zənn edirdilər.

- Hər şey mənə görə olub! – Elşad ağır-ağır dilləndi.
- Ailəmiz bədbəxtdi. Geri qayıt. Doğmalarımızın həyatını qaydaya sal!
- Qayıdacağam!
- Bizi tanış etmək istəmirsən! – Gənc və gözəl bir qadın əl verib Elşadla görüşdü. – Qardaşınızın həyat yoldaşıyam.
- Deməli, onun gözlərindəki sevginin səbəbkəri sizsiz? O, sizə görə bu qədər xoşbəxtdi?!
- Bilmirəm...
- Bağışla, onun haqqında danışmağa vaxt tapmadım. Evlənmişəm. Evə gedək. Dincəl. – Onlar uşaqlıqda olduğu kimi əl-ələ tutub evə tərəf getdilər.
- Bu gün dincəlmək istəmirəm. Mümkündürsə, planeti gəzək. Buradakı insanlarla, onların həyat tərzi ilə tanış olmaq istəyirəm.
- Mümkündür. – Gəlin cavab verdi.
- Biz axşam gələcəyik. – Gənclər sağollaşıb getdi.

Rəşid qardaşına maşına oturmağı təklif etdi. Maşın kiçik kosmik raketə bənzəyirdi. Raket bəzən yolla, bəzən hava ilə hərəkət edərək planetdə dövrə vurdu. Planetdə Elşadın nəzərinə çarpan gözəl təbiət, sadə tikililər oldu. O sonra insanlara yaxın olmaq üçün şəhəri piyada gəzdi. Heç bir yerdə boş və ya faydasız işlə məşğul olan adam görmədi. Hərə öz işi ilə məşğul idi. Planetdə bolluq və firavanlıq idi. Mağazalardakı mallar, yemək-xanalardakı yeməklər pulsuz idi.

Elşad marağını gizlədə bilməyib soruşdu:

- Bu necə olan işdi! – dedi. – Nə yaxşı, cəmiyyətdəki

tarazlıq pozulmur?

- Qardaş, burada pul rol oynamır. Tanrı sırasında hamı eyni olduğu üçün cəmiyyətdə insanlara fərq qoyulmur. Hərə öz bacardığı işlə məşğul olur. Tələbatından artıq heç nə istəmir.

- Qəribədir... Ölüm ayağında da var- dövlətdən gözü doymayan insanların nəfsini boğması əsl möcüzədir.

- Buranın insanları seçilmişlərdir.

- Bilirəm. Bəs bədxah adamların ruhu necə olur?

- Qara fikirlər o ruhları ağırlaşdırır. Yüksəkliyə qalxa bilmirlər. Onlar əsasən planetlərarası fəzada elektro-maqnit dalğalarının və kosmik şüalanmanın təsiri nəticəsində məhv olurlar.

- Deməli, həyatı sağ ikən qazanmaq lazımdı!

- Doğrudu, sən öz dünyanda bu dünyani qazanmışsan!

Axşam oldu. Ayrılıq vaxtı yetişdi. Elşadı evə qaytaracaq adamlar gəldi. Qardaşlar sonuncu dəfə qucaqlaşıb ayrıldılar.

Rəşid kədərli səslə:

- Get doğmalarımızı xoşbəxt et! – dedi. – Mən onlara çox əziyyət verdim. On il mənim zülmümü çəkdilər.

- On il!

- Hə, qardaşım, buradakı bir gün yerdəki bir neçə ilə bərabərdi.

Elşad kənarda dayanıb onu gözləyən adamları nəzərdən keçirib:

- Bu adamların xeyli yaşı olmalıdır. – dedi. – Sizlərin arasında mənim kimi – başqa planetdən gətirilmiş adamlar varmı?

- Yox, biz Tanrıının işlərinə qarışmırıq. Sizin qəhrə-

manlığınızın heyran olduğumuza görə kömək etdik. İstəsəniz bizimlə yaşaya bilərsiz.

- Planetinizdə həyat gözəldi. Ancaq, mən yalnız öz vətənimdə xoşbəxt ola bilərəm. – Qardaşının həsrətlə baxdığını görüb köksünü ötürdü. – Qardaşım, səni xoşbəxt gördüğümə çox sevindim. Həyatda hər şeyin sonu var. Ayrılmalıyıq. Sağlıqla qal!

- Uğur olsun! – Gözləri yaşardı. – Tanrı istəsə yenə görüşəcəyik!

- Artıq vaxtdı. Elşadı xəstəxanada gözləyirlər. – Səmadakı parlaq ulduzu müşahidə edən yaşlı kişi onları tələsdirdi.

- Xəstəxanada?! – Elşad evə qayıdacağını fikirləşdiyindən təəccüblə soruşdu. – Məni evimə aparmırsınız?

- Evinə xəstəxanadan gedəcəksən. On üç ildən sonra heç nə olmayıbmış kimi evinə qayıda bilməzsən. Harada yaşadığının izahı olmalıdır.

- Nə fikirləşmişiz?

- Həqiqətə yaxın uydurma.

- Sizlərə yaraşmir.

- Həqiqət səni məhv edər. İnsanlar tərəfindən başa düşülməzsən. O dünyaya gedənlər geri qayıtmırlar.

- Doğmalarıma yalan danişacağam?

- Hə. Sən keçmişini xatırlamayan və üzündə plastik əməliyyat aparılacaq xəstə kimi Amerika xəstəxanalarından birində yerləşdiriləcəksən.

- Amerikada!

- Orada doğmaların yaşayır. Görüşməlisiz.

Elşad Amerikada qohumları olduğunu bilmirdi. Sorusub öyrənməyə macal tapmamış Rəşid əlini sixıb:

- Get, qardaşım! – dedi. – Get real dünyada yaşa! Sən hələ sağsan. Mənim kimi ölüb təzədən burada doğulmamışan. Bil ki yüz ilin ölüsündən bir günün dirisi yaxşıdı!

* * *

Zeynəb Rəşiddən sonra uzun müddət özündə olmadı. Oğlunun qucağında ölməsi onu möhkəm sarsırdı. Bədbinləşdi. Həyatdan küsdü. Bir otağa çəkilib tənha həyat yaşadı. Bəzən saatlarla, günlərlə nəzərlərini bir nöqtəyə dikib dinməz oturdu. Heç kimi, hətta kiçik oğlu Valehi də görmək istəmədi. Səlim onun xəstələnəcəyindən ehtiyat edib ailəni bir yerə yiğdi. Evdəki boşluq yenə dolmadı. Zamanla ailənin dərdi yüngüləşmədi. Ananın vəziyyəti gündən-günə ağırlaşdı. Valeh isə ailədəki gərginliyə görə təhsilini yarımcıq qoymalı oldu.

Səlim böyük arzularla yaşayan oğlunun taleyinə acıdı.

- Oğlum, təhsilini davam etdir. Ananın yanında mən varam. Hərdən gəlib baş çəkərsən.

- Yox, ata, getməyəcəyəm. Getsəm gələ bilmərəm.

- Niyə!

- Təhsilimi Amerikada davam etdirmək istəyirəm.

- Buranın təhsilini bəyənmirsən? – Zeynəb narazılıqla dilləndi. – Səni ki bu səviyyəyə öz təhsilimiz çatdırıb! İndi böyümüsən?

- Yox, niyə ki! Bəyənirəm. Ana, mənə iqtisadiyyati yaxşı inkişaf etmiş ölkə lazımdır. İqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üçün riyazi modellər quracağam. Amerikada riyazi iqtisadla məşgul olan məşhur

universitetlər var.

- Gedirsən get! Qayıdanda ananı ölmüş görəcəksən.

Səlim Zeynəbin qəlbini ələ almaq istədi.

- Ay Zeynəb, qocalı-qarlı yaşayacağıq. Uşağı sıxma.

Qoy təhsilinin dalınca getsin.

- Nə deyirəm! Yolu açıq olsun. – Dərindən nəfəs alı. – Mənə bu dünyada oğul qismət deyilmiş!

- Elə demə. Allaha ağır gedər!

Zeynəbin gözləri yol çəkirmiş kimi uzaqdakı bir nöqtəyə dikildi.

- Kaş Elşadın qayıtdığı günü görəydim.

Səlim təsəlli verməkdən, reallığı izah etməkdən bezdiyindən susdu. Xəyalları onu səmaya qaldırdı. Dumanlıqda oğlanlarının simasını gördü. Gözləri yaşardı.

Ürəyində səssizcə xəyallarına piçildadi:

- İgidlərim, atanızın ürəyi daş deyil! Sadəcə sevdiklərini dəfn etdiyi məzarlıqdı! Sizi əllərimlə dəfn edib sağ olduğunuzu güman edə bilmərəm!

* * *

Elşad Amerikanın Texas ştatında plastik əməliyyatla məşgül olan məşhur bir klinikada yerləşdirildi. Ona ikinci dərəcəli yanma diaqnozu qoyuldu. Dərisi kələ-kötür hala düşmüş, üzü və boynu qırışib eybəcər şəkil almışdı.

Həkimlər müayinədən sonra qonşu otağa keçdilər. Elşad qarşısındaki güzgüyə baxaraq həkimlərin mübahisəsinə qulaq asdı. Yerli həkimlər yaraların dərin olduğunu, müalicənin mümkünzsuzluyunu deyirdilər. Onu xəstəxanaya gətirən “xilaskar”lar isə dərhal əməliyyata

başlamağı məsləhət gördülər...

Yad planetli ona yaxınlaşışb:

- Narahat olma, yaxşı olacaq! – dedi. – Əməliyyatda biz də iştirak edəcəyik.

- Necə?!

- Gözə görünmədən. Bu əməliyyatı onlar bızsız apara bilməzlər. Özümüz gedəcəyik. Ruhumuz onların beyni, gözü, əli olacaq!

- Məni Amerikaya necə gətirmisiz? Mən biləni, yolda ciddi yoxlanış olur.

- Bu bizim sırrımızdı.

- Sizin planetinizdə hər şey gözəl idi. Güzgü eybəcərliyimi göstərmirdi.

- Bizdəki həyat sənin üçün xəyal idi. Xoşniyətli insan olduğundan yalnız xoş xəyallar gördün. Amerika həyatı da qeyri-adidi. Bəyənəcəksən.

- Amerika inkişaf etmiş ölkədi. Gözəl ola bilər. Vətənim Azərbaycana çata bilməz!

- Hərəyə öz vətəni şirindi.

Amerikanın üçqarı hesab edilən Texas ştatındaki klinika bəlkə də, Avropanın məhşur klinikalarından üstün idi. Burada rahat gözləmə zalı, müayinə və müalicə üçün müasir, yüksək səviyyəli maddi-texniki baza vardı. Klinikada qeyri-adi rəsmiyət hökm süründü. Həkimlər xəstələrlə demək olar ki, ünsiyyət qurmurdular. Xəstələr ümumi zalda gözləyirdilər. Vaxtaşırı tibb işçiləri xəstələrə yaxınlaşışb onları lazımı yerə aparırlılar. Gözləmə zalındakı insanlar arasında isə tam fərqli münasibət vardı. Elşadın soyuqqanlı hesab etdiyi amerikalılar bir-birinə qarşı mehriban və qayğıkeş idilər.

Yaxınığindakı ailə onun diqqətini daha çox cəlb et-

di. Onlar öz aralarında bəzən azərbaycanca danışırıldılar. Elşad doğmalarını tapmış kimi sevincək onlara yaxınlaşdı.

- Siz azərbaycanlısınız?

Təqribən iyirmi yaşında olan gənc və gözəl bir qız sevinclə ona baxdı. Elşad sifətinin eybəcərliyindən utanıb üzünü yana çevirdi.

Qız heç nə görməyirmiş kimi:

- Siz də azərbaycanlısınız? – tez soruşdu.

- Hə. Danışığınızı eşitdim...

- Şadam! Babam azərbaycanlı idi. Biz amerikalı olsaq da qəlbimiz Azərbaycanla döyüñür!

Qızın sözləri Elşadı çəşbaş saldı. O, bilmədi qarşındakı azərbaycanlıdı, yoxsa, amerikalı. Qızın Amerikada doğulub, amerikan adət-ənənəsini gördüyüünü nəzərə alıb onu anlamağa çalışdı.

- Özünüzü amerikalı hesab edə bilərsiniz. Əslində damarlarınızda azərbaycanlı qanı axır.

- Əlbəttə... – Qız arxaya çevrilib anası ilə nəsə danışdı. – Sizi atamlı tanış etmək istəyirəm. O, həmvətənlisini görə sevinəcək.

- Yox, sağ olun!

- Atamlı görüşmək istəmirsiniz!

- Belə vəziyyətdə...

- Sizə nə olub ki! Sağalacaqsız. Burada daha ağır xəstələr müalicə olunur.

Elşad əməliyyatı bəhanə etdi.

- Məncə vaxt çatmayacaq. Əməliyyat keçirməliyəm.

Söhbətin axırını gözləyən həkim onlara yaxınlaşdı.

- Əməliyyat səhər tezdən olacaq. Get.

- Bəhanəniz qalmadı. – Qız atasına zəng vurdu. Xəs-

təxanada həmvətənlisini tapdığını bildirdi. Az keçmiş orta yaşlı, gülərüz bir kişi onlara yaxınlaşdı. Elşad kişini gördükdə donub yerində qaldı. Qarşısındaki atası idi.

- Ata, – deyib onu qucaqlamaq istəyirdi ki, qız kişinin qoluna girdi.

- Ata, ellindi!

- Şadəm. – Onlar doğma insanlar kimi görüşdülər. – Səlim.

- Elşad.

- Ailəmlə tanış olmusan?

- Yox.

- Belə olmaz. – Narazılıqla qızına baxdı.

- Ata, imkan olmadı. Azərbaycanlı olduğunu bildikdə özümü itirdim.

- Eybi yoxdu. Bu mənim qızım Əslidi. Atam anasının adını qoyub. Valid həyat yoldaşımıdı. Yeniyetmə isə oğlum Azərdi.

- Yaxşı... – Elşad atası ilə Səlimin oxşarlığından və Əsli adından şübhələndi. Fikrindən əhəmiyyət vermədiyi "Amerikada qohumlarınız yaşayır. Görüşəcəksiniz..." sözləri keçdi.

Öz-özünə danışırmış kimi:

- Bu qədər təsadüf olmaz. – dedi. - Bəlkə, bu ailə ikinci dünya müharibəsində itkin düşmüş babamın ailəsidi! Səlim atamın qardaşdı!

- Gedək qonağımız ol! Bizə Azərbaycandan danış.

Elşad nə danışacağını bilmirdi. Aradan illər keçmişdi. O, od-alov içində qoyduğu vətəninin indi necə olacağını təsəvvür etmirdi.

- Eşitməklə vətəninizi tanıya bilməzsınız. Qayıdanda

sizi çağıracağam. Gəlib özünüz görərsiniz.

- Yaxşı fikirdi. Atamın arzusu idi. Oradakı ailəsinin sürgün ediləcəyindən qorxub heç vaxt arzusunu diliñə gətirmədi. Axı atam ikinci dünya müharibəsində əsr düşmüşdü.

- Atanızın ailəsi haqqında danışarsınız mı?

- Bildiklərimi dedim. Bir də evdə köhnə fotosəkil var. Atam cəbhə boyu o şəkili özü ilə gəzdirib. Gedək göstərim. Bəlkə qohumlarımızı tanıdın. Onları tapmaq çoxdankı arzumdur.

Elsad görkəmini unudub onlarla getdi. O, yol boyu küçələrdə bir nəfər də olsun adam görmədi. Burada əhali küçələrdə piyada gəzmirdi. Mürəkkəb yol şəbəkəsində maşınlar rahat hərəkət edirdi. Müəyyən obyektlərdə böyük dayanacaqlar və saysız-hesabsız maşınlar vardı.

Səlim işi olduğunu deyib böyük supermarketin qarşısında dayandı. Maşındakı çantarı götürüb:

- Elşad, sən də düş! – dedi. – Birgə gedək.

- Yaxşı.

Səlim yarıyacan dolmuş çantayı supermarketdən doldurdu. Satıcının soyuqqanlılığı Elşadı təəccübləndirdi.

- Niyə köhnə aldıqlarınızın üstünə yiğdınız? Satıcı bilməyəcək.

Səlim gülümsədi. Satıcıya yaxınlaşıb yeni yiğdiyi ərzaqları çantadan çıxartdı. Qiymətlər hesablandı, pul kassaya keçirildi. Qeyri-adi inam Elşada qəribə gəldi. Supermarketə diqqətlə baxdı. Hər tərəfdə kameraların işlədiyini gördü. “İnamın sırrı bu kameralarda olmalıdır. Yəqin Tanrıdan gizləndiklərini zənn edib bəd əməl-

lərlə məşğul olanlar bu kameralardan yayınınmaya-
caqlarını biliirlər.”

Evə gəldilər. Elşad fotosəkile baxdı. Gözlərinə
inanmadı. Şəkildəkilər babasının ailəsi idi...

- Biz qohumuq! – Səsi titrədi. – Qohumdan da yaxı-
nıq. Əmimsiniz.

Sevincdən Səlimin gözləri yaşardı. Elşadı qucaqlayıb
alnından öpdü.

- Qardaş oğlu! Atam sizləri çox istəyirdi. Sizə zərər
verəcəyindən qorxub sonralar da sağ olduğunu bildir-
mədi.

- Atam bütün ömrü boyu atasını axtarıb. Beynəlxalq
təşkilatlara qədər müraciət edib. Babam isə...

- Oğul, atamı günahlandırma! Qismət belə imiş. Qa-
daşımı Amerikaya çağıraram. Tanış olarıq, babanın
qəbrini ziyarət edərik.

- Əməliyyatdan sonra çağırarsınız. Məni bu və-
ziyyətdə görmələrini istəmirəm.

Elşad səhəri gün əməliyyat keçirdi. Üzünün yanmış
dərisi yaramadı. Görkəminin dəyişməsini istəmədiyin-
dən əməliyyat uzun çəkdi. Həkimlər onun üzü üçün bə-
dənindəki sağlam dəridən istifadə etdilər. Əməliyyat
uğurlu keçsə də, o, yuxudan ayılmadı. Günlərlə, həftə-
lərlə yatdı. Səlim lazımı yerlərə müraciət edib qardaş-
nın ailəsini tapdı. Vəziyyəti izah edib onları Amerikaya
çağırdı.

Zeynəb artıq ağır yataq xəstəsi idi. Oğlunun sağ ol-
duğunu eşitdikdə möcüzə baş verdi. O, yataqdan qalxıb
Elşadın görünüşünə hazırlaşdı. Səlim az vaxtda lazımı sə-
nədləri hazırladı. Amerika xəyalı ilə yaşayan Valeh də
ata-anasına qoşuldu. Onlar İngiltərəyə, oradan da

Amerikaya uçdular.

İlk təəsürat Valehin xeyallarını alt-üst etdi. O, xeyallarında yaratdığı varlı və qaynar həyatlı Amerika əvəzinə sadə, küçələri boş bir ölkə gördü.

- Ata, bəs kinofilmərdəki, siyasi aləmdəki Amerika hani?

- Oğul, gördüyüümüz sadə, çoxmillətli amerikalılardır. Biz pərdə arxasını görmürük.

- Qəribədi. Sadə Amerika daha gözəldi. İnsanları xoşbəxt və qayğısızdır.

Səlim oğlunun burada yaşamaq istədiyini bildiyindən:

- Qayğısız yaşamaq üçün mübarizə aparmaq lazımdır. – dedi. – İnsan vətənində xoşbəxt olur. Qərib həmişə vətən həsrəti çəkir, gözlərindəki sevinc niskilə çevrilir.

Valeh susdu. Atasının sözləri onu qorxutdu.

Elşad sanki, doğmalarının gəlişini gözləyirdi. Onlar - in Amerika torpağına ayaq basdıqları gündən vəziyyəti yaxşılaşmağa başladı. Əvvəlcə yuxulu vəziyyətdə danışdı və bir gündən sonra gözlərini açdı. Zeynəb oğlunun ayıldığını görüb sevincindən ağladı. Elşad qalxıb anasının ağı saçlarından, qocalmış əllərindən öpdü.

- Bağışla ana! Tez gələ bilmədim.

- Bilirəm, deyirlər uzun müddət huşunu itirmisən. Özündə olmamışan. Keşmişini xatırlamamışan.

- Düzdür... – Elşad yad planetlinin sözlərini xatırlayıb danışmadı.

- Sağ olduğunu hiss etmişdim. Qardaşın da deyirdi.

- Ana qəlbə yanılmaz! – Səlim uzun illər onun sözlərinə inanmadığına indi peşman olmuşdu. – Zeynəb sə-

nə inanmadığımı görə bağışla.

- Allah bağışlasın, inanılası deyildi.
- Ata, başıma gələnlər həqiqətən inanılmaz idi. – Ata-oğul görüşdülər.

- Qardaş mənimlə görüşmək istəmirsin?

Elşad qarşısındaki gənci səsindən tanıdı.

- Valeh, sənsən? Neçə də dəyişmişən, böyümüşən.

- Dillənməsəydim, tanımayacaqdın?

- Baxışlarından, qaş-gözündən tanıyacaqdım.

Səlim qururla oğlanlarına baxdı.

- Elşad, artıq oğlanların böyüyüb. Yeniyetmə gənclər olub.

- Təəssüf ki, mənsiz böyüdülər. Sizlərə çox əziyyət verdilər!

- Yox, oğul. Biz onlara görə yaşamağa güc tapdıq. Leyla da yaxşı ana, namuslu gəlin oldu. Əl-ələ verib yaşadıq.

Elşad həmişə Leylaya etibar edirdi. Ondan xoş sözler eşitdiyinə sevindi.

- Sizləri bir arada sağ-salamat gördüyüümə şadam. Həqiqətən doğmalarsız həyat heç nə imiş.

- Oğul, qardaşın bizi çox incidir. – Zeynəb şikayet-ləndi. – Amerika xülyası başından çıxmır.

- Ana, bəsdi. – Valeh hirslənib otaqdan çıxdı.

- Ana, narahat olma. O, sizin oğlunuzdu. Damarlarında azərbaycanlı qanı axır!

- Amerikada yaşamaq istəyir.

- Cavandır. Xəyalpərəstdir. – Elşad yuxarıdakı dünyani xatırladı. – Vətənimiz bizim üçün əvəzedilməzdidi, cənnətdi!

Səlim:

- O, ingilis dilini yaxşı bilir. – dedi. – Amerikan ədəbiyyatını oxuyur. Ölkənin kitablardakı obrazına vurulub.

- Ona vaxt verin. Amerika yuxarıdakı planet qədər gözəl ola bilməz. Orada da insan vətəni, doğmaları üçün darıxır.

Səlim oğlunun nə dediyini başa düşmədi. Zeynəb isə Rəşidin sözlərini xatırladı.

- Qardaşın göylərdəki dünyada yaşayacağını deyirdi. Görəsən indi xoşbəxtirmi?

- Xoşbəxtdi. – Elşad sırrı açacağından qorxub söhbəti dəyişdi. – Ata, qardaşınla görüşdünmü?

- Görüşdüm. Çiyinlərimdən illərin ağırlığı götürüldü. Ürəyim yüngülləşdi.

- Əmimin ailəsi ilə xəstəxanada rastlaşdıq. Qan çəkdi, yaxınlaşışb tanış oldum. Əmiqizi azərbaycanlı olduğumu bilən kimi atasını çağırıcı. Evlərinə getdim. Babamla çəkdirdiyiniz ailə şəkilinizi onlarda gördüm.

- Bilirəm, oğul, qardaşım danışıb. Sən özünü yorma. Dincəl. Axşam yola düşməliyik.

- Ata, bəlkə, bir az qalasan. Qardaşınla yaxından tanış olarsan.

- Sağlıq olsun! Əvvəlcə səni ailənə çatdırmaçım. Gözləyirlər.

Valeh əmisi qızı Əsli ilə əl-ələ tutmuş vəziyyətdə otağa daxil oldu.

- Ata, Əsli də bizimlə getmək istəyir.

- Yaxşı, çox yaxşı. Baba yurdunu görməyə haqqı var.

Əsli Elşadla görüşüb zarafatyana:

- Əmioğlu, çox yaraşıqlısınız. – dedi. – Burada qal-

sanız, qadınlar sizi oğurlayacaqlar.

Əslinin əhvalindəki qəribəlik Elşadın nəzərindən yayınmadı.

- Əmisiqizi sən Valehi qoru!

Əsli qızardı. Yola hazırlaşacağını bəhanə edib getdi. Valeh gülümsəyərək razılıqla başını tərpətdi.

- Əslini yola salım...

Zeynəb illərlə öz aləminə qapılmışdı. O, sanki yuxudan ayıldı. Aradakı söz-söhbətdən şübhələndi.

- Səlim nə baş verir?

- Oğlumuz eşqə düşüb.

- Nə! Başı xarab olub! Biz hara, bura hara?

- Sevgi sərhəd tanımır ki!

Zeynəb oğlunun qızı bağlanıb Amerikada qalacağıni fikirləşdi.

- Niyyətin hara, mənzilin ora! Onsuz da Amerikada yaşamaq istəyirdi.

Valeh portmüs vəziyyətdə içəri girdi.

- Ana, niyə məni başa düşmək istəmirsiz! Xaricdə təhsilimi davam etdirib vətənimə qayıdacağam. İşimi daha mükəmməl bilmək, uğur qazanmaq istəyirəm. Məgər mənim uğurum vətənimin uğuru deyil!

- Əvvəlcədən belə aydın danışa bilərdin.

- Buradakı həqiqətləri görməmişdim.

- Hansı həqiqətləri?

- Babamın, əmimin həqiqətlərini. Onlar həyatda hər şey qazanıb vətənlərini itiriblər. Babam yurd həsrəti ilə ölüb, əmim nisgillə yaşayır, özünü bədbəxt sayır. Sizcə, mən böyük məhəbbətlə sevdiyim, könül xoşluğu tapdığım vətənim'i rahat yaşayışa dəyişərəmmi?!

Səlim oğlunun sualına məsəllə cavab verdi.

- Oğul, vətənsiz insan köksüz ağaca bənzəyir! Tez məhv olur. Ağac torpaqdan qida alıb böyüdüyü kimi, insan da el-obasından, vətənindən güc alır. Arxaya çevrilib heç kimi görməsən, nə uğur qazana, nə də irəli gedə bilərsən!

Zeynəb söhbətin bu cür sonluqla yekunlaşdığını sevindi. Tanrıya şükürlər etdi!...

PARTLAYIŞ

Elmi-fantastik povest

Partlayışdan ölkələr xarabalığa çevrilir, canlı və cansız təbiəti məhv olur. Partlayış təbii proseslər nəticəsində baş verərsə, o yeni həyatın, yaranışın başlangıcı ola bilər.

Təqribən on dörd milyard il bundan əvvəl baş vermiş partlayış kimi. Böyük partlayış fiziki vakumda gedən proseslər nəticəsində yaranır. Kürə şəkilli qızmar təbəqə temperaturun maksimum həddində müxtəlif qüvvələrin təsiri altında parçalanmış və bunun nəticəsində qalaktikalar yaranmışdır. Bizim doğma qalaktikamız və planetimiz də o partlayışdan sonra formalaşmışdır. Hazırda qalaktikaların böyüməsi prossesi davam etdiyindən, gələcəkdə də partlayışların olması mümkündür.

Yer planeti partlayış təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Parçalanmanın dəqiqliyi vaxtı məlum deylidi. Onun nə vaxt, necə baş verəcəyi insanları narahat edirdi. Təbii proseslərə müdaxilə etmək mümkün olmadığından alımlarımız canlı təbiəti, insanları qorumaq üçün yollar axtarırdılar. Bu məqsədlə Beynəlxalq Kosmik Uçuşlara Nəzarət Agentliyi ilə kosmonavtika sahəsində araşdırımlar aparan Elmi Tədqiqat Mərkəzi birgə layihə hazırladı. Məni layihənin rəhbəri və icraçısı təyin etdilər. Layihə qeyri-adi, icrası mümkünsüz idi. Partlayışın təq-ri bi vaxtını, törədəcəyi nəticələri öyrənməli idik.

Layihədən imtina etmək istədim. Atamla məsləhətləşdim. O, işgüzar, ciddi xarakterli və inadçı insan idi.

Məni diqqətlə dinləyib dedi:

- Nahaq çətinlikdən qorxursan. Təbiət özü yaradandır. O, sevdiklərinə sırrını aça, müəyyən həqiqətləri anlada bilər.

- Ata, təbiət möcüzədir. Kainat haqqındaki təssəvvürlərin əksəriyyəti fərziyyədir. Fərziyyələrə əsaslanıb insanlara zərər verəcəyimdən qorxuram.

- Qorxma. Yaradan özü hər şeyi nizamlayır.

- Ata, işə başlamaq üçün əlimdə dəyərli və dəqiq məlumatlar yoxdu. Möcüzələrin içində möcüzə axtarmaq, onu araşdırmaq mümkün deyil. Bizim texniki vasitələrimiz də kosmosda uzun müddət iş aparmağa imkan verməyəcək.

- Oğul, hər halda belə məsələləri sən məndən çox bilsən. Layihəni hazırlayanlar da səni qədər fikirləşmiş olarlar. Bacarırsansa, köməyini əsirgəmə!

Atam getdi. Xeyli fikirləşdim, çıxış yolu tapmadım. Vəziyyəti nəzərə alıb layihədən imtina etməyi qərara aldım. Düzgün hərəkət etdiyimə əmin deyildim. Kainati yaxından görmək, qalaktikanı gəzmək çoxdanckı arzum idi. Bu istək əsasən yuxularımdan irəli gəlirdi. Son vaxtlar yuxumda xarabaliğa əvrilmiş şəhər görürdüm. Şəhərdə bir ev salamat qalmışdı. Ətrafda hər şey əriyir, ərimiş təbəqə nəhəng planetin səthini əhatə edirdi. O, Yer planeti deyildi. Orada torpaq qırmızımtıl, buludlar tünd mavi və qara, səma sarı rəngdə idi. Dağılmamış həyət evi mənə tanış, doğma gəlirdi. Nə vaxtsa orada yaşıdığını hiss edirdim. Mənə elə gəlirdi ki, ev də, planet də məndən sonra anlamadığım səbəbdən dağılıb.

Yuxularımda kimsə:

-Bu taleh sizi də gözləyir! - deyirdi.

Gecəni qarışiq fikirlər içində yatdım. Yuxuda özümü həmin planetdə hiss etdim. O bu dəfə qalaktikadakı ulduzların fonunda aydın görünürdü. Yaşılığa qərq olmuş zəngin təbiəti göz oxşayırıdı. Yüksək arxi - tektura ilə tikilmiş tikililəri, cənnətə bənzeyən istirahət məkənləri vardı. Əhalisi bizim planetimizdəki insanlara oxşayırıdı. Ancaq, onların rəngləri tutqun və solğun idi. Yuxuda onlarla ünsiyyət qura bilmirdim. Planetdə ya-xınlaşdığını hər şey ya yox olur, ya da partlayıb dağılırdı.

Səhər yuxudan yorğun durdum. Göydə gördüğüm mənzərə gözümümün qarşısından çəkilmirdi. Bu dəfə planeti ulduzların fonunda gördüyümdən onun yerini müəyyən edə bilərdim. Ulduz xəritəsinin köməyi ilə planetin yerini tapdım. O bizim qalaktikadakı günəş sisteminin planetlərinə bənzeyirdi. Bizə məlum olan planetləri daxilinə alan böyük elleptik trayektoriya üzrə hərəkət edirdi. Teleskopla baxanda göy üzündə ləkəyə oxşayırıdı. İndi Yerə ən yaxın vəziyyətdə idi. Məlumatları dəqiqləşdirdikdən sonra iş planı hazırladım. İşə bu planeti yaxından araşdırmaqdan başlamağı qarara aldim.

Bir neçə gündən sonra kosmosda birgə işləyəcəyim qrupla tanış oldum. Qrupun tərkibində dəfələrlə kosmosda olmuş cavan ekspertlər, orta yaşlı astrofiziklər, kimyaçıları vardı. Onlara yeni planet haqqında bildiklərimi, planlamımı danışdım. Yoldaşlardan bəziləri mənimlə razılaşmadı, aramızda mübahisə düşdü. Nicat adlı astrofizik və tanınmış alim mübahisənin qızışdığını görüb müdaxilə etdi.

- Niyə yersiz mübahisə edirsiniz? Məqsədimizə çat-

masaq da, yeni planet tapmış olacaq. Adımızı planetə verib tarixə düşərik. Oxuya bilən canlı qalarsa, bizim haqqımızda öyrənər.

Onun sözləri mənə daha çox toxundu. Qərarsız vaxtında görüşsəydi hər şeyi atıb gedərdim. Ancaq indi nə edəcəyimi bilirdim. Fikrimi açıq söyləməkdən ehiyat edirdim. Yuxularım haqqında danışsaydım, yəqin, məni ağılsız hesab edəcəydilər. Susdum.

Nicat müəllim tutulduğumu görüb:

- Deyəsən, gənc fizikimizin xətrinə dəy dik! -söyləyib gülümsədi. - Aydın müəllim, rəhbərimiz sizziz. İstiqa-məti siz müəyyənləşdirməlisiz. Hər halda ağla gəlməyən yerdə planet tapmaq asan iş deyil.

Sərt və ciddi görünən alimin yumşalması mənə cəsa-rət verdi. Yoldaşlarımın etibarını qazanmaq üçün:

- İnanın ki, nə edəcəyimi bilməsəydim layihənin rəhbərliyini üzərimə götürməzdəm. - dedim. – Mənçə, qalaktikamızın sırrı o planetdədir.

Kosmosda uzun müddət işləyəcəyimizdən hər cür gözlənilməz hadisəyə hazır olmalı idik. Bir aya qədər hazırlıq işləri getdi. Kosmik raket və onun daxilində yerləşdirilmiş əlavə aparatlar yoxlandı. Qrupun üzvləri təkrar tibbi müayinədən keçdi.

Nəhayət, uçuş vaxtı yaxınlaşdı. Ailə üzvlərimlə vi-dalaşdım. Ayrılıq məqamı gəldikdə məni həvəsləndirən atamın səsi titrədi.

- Oğul, ehtiyatlı ol! Artıq mən qocalmışam. Ailəmi-zin bütün yükü sənin üzərindədir. - Oğlumu göstərdi. - Ona ata lazımdır. Unutma, ailəsi qarşısında məsuliyyət daşımayan insan heç vaxt vətən borcunu yerinə yetirə bilməz!

Anam səssizcə divanda oturub üzümə baxmırıdı. Deyəsən, incimişdi. Onun qırışlanmış, zəhmətkeş əllərindən öpdüm.

- Narahat olma, ana, yaxşı olacaq. Tezliklə salamat qayıdacağam.

- Əvvəldən belə işə baş qosduğunu bilsəydim razı olmazdım. - Gözləri yaşardı. - Özündən mügəyət ol! Bizi başa düşmək çətin deyil. Özün atasan...

Oğluma tərəf baxdım. O, anasının boynunu qucaqlayıb ağlayırdı. Beş yaşı vardı. Hələ hara, nə üçün getdiyimi bilmirdi.

- Oğul, sənə ulduz gətirəcəyəm. Ağlama! - deyib onu qucağıma aldım. – Atan uzaqlara getmir. Göylərə baxsan, məni görəcəksən. İşimi qurtaran kimi sənin yanına qayıdacağam.

- Tez gəl!

- Yaxşı. – Onu anasına verdim. – Nigar, ailəmizi sənə əmanət edirəm. Anamgilə yaxşı bax.

- Arxayın get! Gözün arxada qalmasın. - O, baxışları ilə sağıllaşdı.

Qəribə idi. Burada real ailəmi qoyub harada, nə vaxtsa yaşamış ailəmi axtrmağa gedirdim. Əsl məqsədimi isə hec kimə açıqlaya bilmirdim. Ürəyim burada, fikrim orada idi. Ancaq, o planeti buradakı insanlara kömək etmək üçün axtarırdım. Məncə, onun nədən məhv olduğunu araşdırırdım, doğma planetimizi qoruya bilərdim.

Kosmik gəmi uçuşa tam hazır idi. O, əsasən yerdən avtomatik idaretmə sisteminin köməyi ilə işləyəcəkdir. Yerlə əlaqə kəsildikdə və ya zəiflədikdə, bizimlə birgə uçan təcrübəli kosmonavt Orxan Qasımlı gəmidəki ida-

rəetmə sistemini işə salıb ucuşa nəzarət edəcəkdi.

Uçuş əmri verildi. Biz öz yerlərimizi tutduq. Əvvəlcədən aramızda iş bölgüsü apardıq, görəcəyimiz işləri planlaşdırıldıq. Hər birimiz görəcəyimiz işə uyğun idarəedici cihazların qarşısında oturduq.

Gəmi səmaya qalxdıqdan sonra müəyyənləşdirdim istiqamət üzrə hərəkət etdi. Hələlik bizim qalaktikada – Güneş sistemi, Ağ yol və müxtəlif ulduzlardan ibarət olan kosmik sistemdə dövr edən planeti axtarmağa başladıq. Hesablamalarıma görə, məsafə uzaq deyildi. İkinci kosmik sürətlə – saniyədə 11 km sürətlə hərəkət etsək, üç həftəyə o planetə çata bilərdik. Yerdən uzaqlaşış sonsuz kainatda bir nöqtəyə çevrildik. Göylər yerdən göründüyü kimi tam qaranlıq deyildi. Sonsuz sayda kiçik ulduzlardan ibarət Ağ yol zolaqlar boyu qalaktikamızı işıqlandırırdı. İstiqaməti- mizə görə biz göyləri çox vaxt işıqlı görürdük. Müxtəlif göy cisimlərinin kölgəsinə düşdükdə qaranlıq olurdu. Buradan baxdıqda ulduzların başqa formada düzül- düyüni gördüm. Bir anlıq mənə elə gəldi ki, sonsuz qalaktikada itmişik. Qorxdum. Mənə inanan insanların həyatı ilə oynamamağa haqqım yox idi.

- Qorxma, oğul! - Nicat müəllim idi. - Uçuş nəzarətdədir.

- Sağ olun! Səhv edəcəyimdən qorxuram. Axı burada tək deyiləm...

Orxan narazı halda sözümüzü kəsdi.

- Burada mən, sən yoxdu. Birimizin səhvi hamımızın axırına çıxar. - Tutulduğumu görüb müləyim danışdı. - Aydın müəllim, siz kosmosda olmamısınız. Biz bu yollarda yaşa dolmuşuq. Narahat olmayın, səhv etməyə-

cəyik. Lazım gəlsə, vəziyyətə uyğun planlarıızı dəyişəcəyik.

Çiyinlərimdən sanki, ağır yük götürüldü. Rahat nəfəs aldım. İşini bilən təcrübəli insanlarla bir yerdə olduğuma sevindim. Layihəyə rəhbərlik, əslində, onlara yaraşırdı. Bəs nədən mən seçilmişdim?!

Açıq kosmosda hərəkət çətin və təhlükəli idi. Adətən biz göy üzündə Ay və saysız-hesabsız ulduzlar görürük. Əslində qalaktikada meteoritlər, asteroidlər, kometlər kimi çoxlu göy cisimləri var. Kosmik gəmimizin onlarla toqquşmadan hərəkət etməsini nəzarətdə saxlamaq çətin idi. Qalaktikanın dərinliyinə doğru hərəkət etdikcə, kosmik radiasiya çoxalır, cihazların sıradan çıxma risqi artırdı.

- Orxan müəllim, böyük bir meteorit bizə tərəf gəlir.
- Gənc kosmonavt təşvişlə qışkırdı. - Sürəti yüksəkdi, həcmi böyükdü. Onun yolundan çəkilməyimiz mümkün deyil.

Vəziyyət ciddi olduğundan Orxanın rəngi ağardı.

- Hərə öz yerini tutsun! Bir neçə dəqiqəyə meteorit istiqamətini dəyişməsə, raketlərdən ibarət gəmimiz kiçik hissələrə bölünəcək. Kiçik raketlərin hərəsi bir tərəfə səpələnəcək. Əgər sağ qalsaq, əlaqə saxlayıb birləşərik. - Mənə tərəf baxıb gülümsədi: - Aydın müəllim, bəzən elm qurban tələb edir!

Çətin vəziyyətə düşmüştük. Ancaq, urayım rahat idi. Az keçmiş gözümüzün qarşısında böyük ulduza bənzəyən mereorit kiçik hissələrə parçalanıb qalaktikaya səpələndi. Kosmik gəmimizə xətər toxunmadı. Kiçik hissə yanacaq daşıyan raketə dəyib onu partlatdı.

Hələ yolun yarısını gəlmisdik. Gəmidəki yanacaq az

idi. Onunla yalnız geri qayıda bilərdik. Yerdən kömək istəmək də mümkün deyildi. Planetimizdən çox uzaqlaşmışdıq, əlaqələrimiz kəsilmişdi. Vaxt itirmədən vəziyyəti müzakirə etdik.

Orxan cihazların göstərişlərini qeyd edib kosmosda olduğumuz yeri müəyyənləşdirdi.

- Nəzərdə tutdugumuz yerə çatmaq üçün yanacağımız kifayət etməyəcək. - O bir az fikirləşdi. – Ora çat-saq da, geri qayıda bilməyəcəyik. Kosmik radiasiya Yerlə əlaqə saxlamağımıza imkan verməyəcək. Gəmi-miz radioaktiv şualanmalara uzun müddət tab gətirməyib sıradan çıxacaq.

Kosmik gəmi bir neçə kosmik raketdən ibarət idi. Cavan ekspertlər gəmini bölüb kiçik qruplarla işə davam etməyi təklif ettilər. Uçuşa rəhbərlik etməsəm də, layihənin rəhbəri idim. Son sözü mən deməliydim.

- Vəziyyətimizə görə uçuşu davam etdirmək, biləbilə ölümə getmək deməkdir. - bildirdim. - Bizim ölüməyə haqqımız yoxdur. Planetimizi fəlakətdən qorunmalıyıq! İnsanların son ümidi yeri bizik!

Bəyəqdan dillənməyən Nicat müəllim kinayə ilə dedi:

- Əcəb ümid yeryik. Geriyə əliboş qayıdacağıq?

- Yox. Mən kosmik raketlə yoluma davam edəcə-yəm. Siz Yerlə əlaqə saxlaya biləcəyiniz yerə qədər geri qayıdacaqsınız. Gəmini qaydaya salandan sonra uçuşa davam edərsiniz.

- Bunu birgə edə bilmərikmi? - Cavanlardan biri soruştu.

- Gec olar. O planet indi Yerə ən yaxın vəziyyətdədir. Bizim günəş sisteminin başına böyük elleptik tra-

yektoriya üzrə sürətlə dolanır. Günəş sistemi tərəfindən zəif cəzb olunur. Əgər o qalaktikamızdakı başqa ulduz sisteminin planeti olsa, qütblərə tərəf hərəkət etdikdə asanlıqla Günəş sisteminin cazibəsindən çıxacaq. Onu tapa bilməyəcəyik.

Təklifim böyük söz-söhbətə səbəb oldu. Cavanlardan bir neçəsi mənimlə uçmaq istədi. Razlaşmadım. Orxan gəmidən bir kosmik raket və məndən əvvəl planetə düşüb məlumat verəcək kosmik aparat ayırdı.

- Aparat həm sizə, həm də mümkün olsa bizə məlumat verəcək. Təhlükə ilə üzləssəniz planetin səthinə düşməyin. Biz sizə mümkün qədər tez çatmağa çalışacağıq.

Nicat müəllim məni raketə qədər ötürdü.

- Oğlum, mənim səni yaşda oğlum var. Birgə işlədiyimiz müddətdə sənə çox bağlandım. Hərdən xətrinə dəysəm də, inan, səni öz oğlum kimi istəyirəm! Səni burada tək qoymayacağam. Sirrini bilməsəydim, ora getməyinə razı olmazdım.

Raketlə kosmik gəmidən uzaqlaşdım. Həmişə məndən narazı qalan Nicat müəllimin qayğı ilə söylədiyi sözlər qəlbimi sevinclə doldurdu. Sevildiyini bilmək ölümə gedərkən də xoş imiş. Ancaq sırlorımı bilməsi mənə qəribə gəldi. Yadıma tibbi müayinələr düşdü. Bütün hazırlıq işləri, o cümlədən tibbi yoxlamalar da Nicat müəllimin nəzərəti altında aparılırdı. O olan yerdə nə üçün layihəyə rəhbər seçildiyimi anlamırdım. Sözlərindən sonra mənimlə bağlı hansısa məqsədi olduğunu anladım.

- Yəqin beynimi yoxlayan zaman kompyuter yaddaşımı oxuyubmuş! - fikirləşdim. Başa düşülməyə-

cəyimdən qorxaraq əsl məqsədimi gizli saxlamışdım. Təkbaşına çıxdığım yolda tək olmadığımı bilmək mənim üçün böyük xoşbəxtlik idi. Nəyin hesabına olur-olsun, məqsədimə çatacağımı qərara aldım.

Kosmik raket planetlərarası hava gəmisindən sürətli idi. Bir neçə günə üçüncü kosmik sürətlə ucaraq planetə yaxınlaşdım. Kosmik aparat raketdən ayrılib planetin səthinə düşdü. Oradan müxtəlif şəkillər çəkdi. Mən gəmi ilə əlaqə saxlayıb məlumatları ora ötürməli idim. İlk siqnallara cavab gəlmədi. Az keçmiş gəmi ilə əlaqə yarandı. Qalaktikanın dərinliyində səsim eşidildiyinə sevindim.

- Narahat olma, oğul. - Nicat müəllim idi. - Biz səni həm görür, həm də eşidirik.

- Sizdən çox uzaqlaşmışam. Mənimlə necə əlaqə saxlayırsız? Hələ getməmisiz!

- Gəmidən raket ayırib bir qrup yoldaşlarımızı yanacaq gətirmək üçün göndərdik. Mən alim dostlarımıla birlikdə sənə yaxın yerdəyəm. Göndərdiyin fotosəkilləri, başqa məlumatları aldıq. Planetin səthi xoşumuza gəlmədi. Kocmik aparatın planetdən götürdüyü hava, su və torpaq nümunələrin barədə məlumatları da bizə göndər. Nümunələri yoxlayıb sənə məlumat verəcəyik. Bizimlə əlaqə saxlamadan planetin səthinə düşmə.

Planet yaxın olduğundan aparatın necə işlədiyini gördüm.

- Yaxşı, - dedim. - aparat hələ işləyir. Planetin səthindən qalxdıqda, istiqamətini sizə tərəf yönəldəcəyəm.

Kosmik aparat çətinliklə planetin cazibə sahəsindən çıxbıq açıq kosmosa qalxdı. Avtomatik idarəetmə sisteminin köməyi ilə onu gəmiyə tərəf yönəltdim. O, gə-

miyə iki-üç günə çatacaqdı. Deməli, mən araşdırmacların cavabını üç gündən tez ala bilməyəcəkdir. Bu müddət ərzində planet xeyli uzaqlaşacaqdı. Raketin yanacağı az olduğundan sonradan ona catmaq şansım olmayacaqdı.

Məsləhətləşmədən planetin səthinə düşməyi qərara aldım. Planet Günəş sistemi planetlərindən dəfələrlə böyük idi. Ona görə də ətrafında gücü cazibə sahəsi vardı. O, qalaktikadan uçub gələn müxtəlif göy cisimlərini səthinə cəzb etməklə planetlərimizi təhlükədən qoruyurdu. Planetə yaxınlaşdıqca güclü cazibə sahəsinə düşdüm. Səht boyu üçüncü kosmik sürətlə hərəkət edirdim. Ancaq buna baxmayaraq, planetin cazibə sahəsi raketin aşağıya doğru çəkirdi. Cihazların göstərişlərindən anladım ki, raketin malik olduğu sürətlə planetin cazibəsindən çıxmamaq mümkün deyil. Geri qayıtmaq istədim. Bacarmadım.

Planetin ətrafında dövrə vuraraq mənə lazım olan ərazini axtardım. Planet yuxuda gördüğüm kimi idi. Bəzi yerlərdə torpaq qırmızımtıl rəngə calaraq zəhərlənmiş ölü zonanı xatırladırdı. Bəzi yerlərdə isə planetin səthində nə vardısa, əriyərək su kimi axırdı. Yuxuda gördüğüm ərazini tapdım. Ora əriməkdə olan hissənin içində idi. Raketin sürətini azaltdım. O, sürətlə aşağı endedi.

Xarabaliğa çevrilmiş böyük ərazidə dağılmamış bir ev vardı. Bu yuxularımda yaxınlaşa bilmədiyim ev idi. Evin yox olacağından ehtiyat edib yavaş-yavaş ona tərəf getdim. Yol göründüyündən uzaq imiş. 15-20 mertlik yola iki saat vaxt sərf etdim.

Ev büllur rəngli təbəqə ilə ətrafdan təcrid edilmişdi.

İcəri keçib otaqları gəzdim. Təmiz və səliqəli otaqlarda işlənməmiş qədimi mebellər vardı. Otaqlardan biri zən -gin kitabxana, digəri böyük laboratoriya idi. Laboratoriyyada heç vaxt görmədiyim müxtəlif aparatlar, cihazlar vardı. Cihazların arasından qalın gündəlik tapdım. Gündəliyi vərəqləyərkən, gözlərimə inanmadım. Mənim xəttimlə yazılmışdı. Çəşbaş qaldım. Yoxsa, bu nu mən yazmışam?! Necə, nə vaxt?

Diqqətlə ətrafi nəzərdən kecirdim. Bu evdə hər şey mənə doğma idi. Özümü evimdə hiss edirdim. Sanki, uşaqlığım və gəncliyim burada keçmişdi. Sonradan hansısa, vacib səbəbdən doğmalarımı tərk etmişdim. Gedişimlə ailəm dağılmış, planetdə faciə baş vermişdi...

Nə baş verdiyini anlamaq üçün tələsik gündəliyi vərəqlədim. Orada planetin durumu haqqında gündəlik qeydlər və müxtəlif riyazi hesablamlar vardı. Gündəliyi oxuya - oxuya xəyallara daldım. Zaman keçdikcə, fikirlərim aydınlaşdı. Planetdəki ailəmi xatırladım. Ata-anam, qardaşlarım və onların ailələri gözlərim önündə canlandılar. Böyük səs-küylü ailəmi mehriban və qayğısız gördüm.

- Oğul, yenidən görüşə bildiyimiz üçün xoşbəxtəm! - Atam idи. Onun həsrətlə dediyi sözlərdə dərin məhəbbət vardı. - Vətəninə xoş gəlmisin.

- Sağ ol, ata! - Özüm də bilmədən onu qucaqladım. Qollarımın havadan asılı qaldı. Onun real deyil, xəyal olduğunu anladım. Kədərləndim.

- Kədərlənmə, oğul! Ayrıldığımız vaxtdan milyon illər keçir. İndiyə qədər normal insan kimi yaşamağımız mümkün deyil. Yaratdığın qoruyucu sistem sahəsində biz - mən, anan və nişanlın sağ qaldıq. İllər keçdikcə

bədənimiz əridi, ruha çevrildik. Öləməyi arzuladıq, ölü bilmədik. Sən bizi ən böyük arzumuzdan məhrum etdin.

- Nə etdim?

- Öləmek hüququmuzu əlimizdən aldın.

Atamın sözləri fikirlərimi dolaşdırıldı.

- Öz doğmalarıma necə pislik edə bilərəm? - sorus-dum. - Keçmişimi tam xatırlamasam da, sizi sevdiyimə əminəm. Həyatimdakı qeyri-adiliyi anlamadan ömrüm boyu sizləri, bu yerləri görmək arzusu ilə yaşamışam.

- Oğul, sən həmişə yaxşı insan olmusan. Ailən və planetin üçün çox işlər görmüşən. Milyon illərdən sonra planetinə yenə xoş məramla gəlmisən.

- Ata, milyon illər bundan əvvəl burada nə baş vermişdi?

- Bildiklərimdən danışacağam. - O, xeyli fikrə getdi.

- Planetimizin zəngin təbiəti vardı. Tanrı bizlər üçün gözəl bir ev tikmişdi. Bizim insanlar onun qədrini bilmədilər. İnsanlarımız hegemonluq iddiaları ilə həm özlərini, həm də planetimizi məhv etdilər.

- O vaxtlar mən kim idim? Nə iş görürdüm?

- Mənim kicik oğlum idin. Səni özüm kimi alım yetişdirmişdim. Planetdə gedən bioloji prosesləri araşdırırdın. Yaxın illərdə planetimizdə partlayış olacağını bildirdin. Bu haqqda elmi məqalələr yazdırın. Partlayışdan az zərər çəkməklə qurtarmaq üçün müxtəlif təkliflər irəli sürdün. Səni eşidən olmadı.

- Ata, nə təklif edirdim?

- Əsasən, silahları ləğv erməyi. Bundan o qədər danışdın ki, axırda səni elmi şuradan qovdular. Ona görə də, başqa planlarını açıqlamayıb təkbaşına işlədin.

- Nə işlədim?
 - Bilmirəm. Gördüyün işləri özün xatırlamalısan. Əks halda nə özünü, nə bizi, nə də yaşadığıın planeti xilas edə bilməyəcəksən.

- Niyə?
 - Yaratığın qoruyucu təbəqənin sırrını xatırlamalısan. Əks təqdirdə planetimizin daim güclənən cəzibə sahəsindən çıxmağın mümkün olmayıacaq. İndi yaşadığın planetə kömək edə bilməyəcəksən. Sən o vaxtlar burada elmi işlərinlə irəli getmişdin. Tək olmasaydın, rəhbərləri inandırmaq üçün çox vaxt sərf etməsəydi, təbiət möhlət versəydi, bəlkə də planetimizi xilas edərdin.

Günahkar idim. Qəlbim köksümdə daş kimi ağırlaşmışdı.

- Ata, qardaşlarım haqqında danışmadın. Onlara nə oldu?

- Partlayış baş verən günü sən nişanlını evimizə qoynaq çağırmışdın. Qardaşların onu utandırmamaq üçün ailələri ilə birlikdə gəzməyə çıxdılar. Onlar getdikdən az sonra möhkəm titrəyiş baş verdi. Sən tələsik evdən çıxdın. "Narahat olmayın, tezliklə qayıdacağam..." - dedin. Qayıtmadın. Qardaşların da qayıtmadı. Əvvəlcə zəlzələ olduğunu güman etdik. Sonralar daha böyük fəlakət baş verdiyini anladıq.

- Planetdə qlobal partlayış baş vermişdi?
 - Hə, nəhəng planetimiz kiçik hissələrə ayrılib qalaktikaya səpələndi. Müşahidə etdim ki, bir böyük hissə Güneş sistemi planetlərindən biri ilə toqquşub onu parçaladı. Kiçik hissələr yenə əvvəlki trayektoriya üzrə hərəkət edirlər.

- Deməli, astroidlər belə yaranıbmış.
 - Oğul, ikinci böyük hissədə stabil olmayan bu planet yerləşir. Planetimiz daim qalaktikadakı müxtəlif sistemlərin ətrafında dövr edir. Sənin yaratığın sahəyə görə burada təbii proseslər yekunlaşa bilmir. O biri hissələrdə çoxdan canlı aləm yox olub. Biz isə nə ölüyük, nə diri! Nə ölü, nə də yox ola bilirik.

- Sizlərə yaxşılıq etmək istərkən, pislik etmişəm! – deyib əlimi ağrılaşan ürəyimin üstünə qoydum.

- A kişi, uşağı incitmə, bəsdir! - Anam idи. Onun səsi qəlbimi titrətdi. Doğmalığını bütün qəlbimlə hiss etdim.
 - Oğlum, səni o qədər gözləmişəm ki!

Onunla görüşə bilməyəcəyimi xatırlayıb özümü ələ aldım. O isə saçlarını tumarladı. Başında əllərinin istisnini duydum.

- Bağışla, ana! Sizləri incitmək istəməzdəm. Burada nə vaxt, necə yaşadığımı hələ də anlaya bilmirəm. Bu planeti tapmağım, sizin yanınıza gəlməyim qeyri-adi yuxularıma görədir.

- Sən partlayışdan sonra ölen yeganə adam idin. - Atam ağır-agır dilləndi. - Bütün canlılar ya yandılar, ya da şüalanma nəticəsində yox oldular.

- Ata, yox olmaqla ölməyin nə fərqi var?

- Ölmək son deyil. Ölən sən idin. İndi qarşımızda durmusan. Həmin gün planetdə hər şey, hətta torpaq da yandı.

- Planetin parçalanması o qədər böyük fələkət törətdi!

- Bizim qalaktikadakı fiziki vakum və planetimizin böyüyərək maksimum həddə çatması partlayış təhlükəsinə yaxınlaşdırıldı. Partlayış nəticəsində planetimiz bir

neçə yerə bölünəcəkdi. Yaradan yaratdıqlarını sevdiyi üçün təbiətə az zərər dəyəcəkdi. Bölünmüş hissələrin hər birində yenə canlı aləm mövcud olacaqdı. Ancaq planetdəki kütləvi qırğın silahları işə düşdü. Hər tərəf od tutub yandı. Planetdəki bütün canlılar kül oldu. Yalnız biz sağ qaldıq.

- Mən o vaxtlar ölmüşəmsə, indi necə yaşayıram? Sizcə, ölüb başqa cismə ruh kimi daxil olmuşam!

- Yox. Sən həm cisim, həm də ruhsan. - Atam üzərində vaxtaşırı dioqramlar qurulan cihazı göstərdi. - Sən öz hüceyrələrindən birinin yarısını bu cihazda yerləşdirmisən. Hüceyrə öz yarımı haqqında daim məlumat verir, cihaz məlumatları dioqrama çevirirdi. Hal hazırda onun yaddaşında son yüz ilin məlumatları saxlanılır.

Cihaza baxdım. Elə illər vardı həyat göstəricisi sıfıra yaxınlaşmışdı. Son 35 ildə göstəricilərdə inkişaf görüñürdü. Bu mənim yaşam qədər idi.

- Deməli, planetdə partlayış milyon illər əvvəl olduğundan mənim 35 yox, bəlkə də 30-35 milyon yaşam var. Bu necə ola bilər!

- Oğul, uzun illər sənin həyat göstəricilərin sıfıra yaxın idi. Çox vaxt qayıtmayacağını güman edirdik. Çünkü sənin hüceyrələrini yaşıdan orqanizmlər onu dəyişdirə bilərdilər.

Məni heyrət götürdü.

- Deyirsiz mən uzun müddət müxtəlif canlıların orqanizmində bir hüceyrə kimi yaşamışam! İnsan kimi ölüb hüceyrə kimi doğulmuşam?

- Hə, düz başa düşmüsən. Daha doğrusu sən ölmüşən, hüceyrələrin işə həyatını davam etdirib. Onlar

münbit şəraitə düşüb müxəlif orqanizmlərdə yaşayıblar. Əminəm ki, daş da, torpaq da, yarpaq da olsan, vətənini axtarmışan. Buraya qayıtmagın üçün insan olman lazım idi. Ona görə də görüşümüz bu qədər uzun çəkdi.

- Kaş sizə kömək edə biləydim.

Atam kitab rəfini işarə edib:

- Orada qeydlərim var. - dedi. - Partlayışdan sonra sənin kəşfin sahəsində sağ qaldıq. Uzun illərdi dəyişmədən yaşadıq. Yaşaya biləcəyimiz dövrə qədər cismən və ruhən var idik. Həmin vaxtlar mən bütün günü işləyib müxtəlif araşdırmaqlar apardım, qeydlər etdim. Maraqlandığın bir çox sualların cavabını qeydlərimdən tapa bilərsən.

Kitab rəfindən qeyd dəftərini götürdüm. Onun ilk qeydləri mənə aid idi. Gündəlik "Partlayışdan sonra yalnız kiçik oğlum sağ qala bilərdi..." sözləri ilə başlayırdı.

Qeydləri oxumaq çox vaxt aparacağını görüb tez dilləndim:

- Ata, mənə partlayışdan əvvəlki hadisələr haqqında ətraflı danış.

Atam dərindən köks ötürdü.

- Yaxşı. Bizim planet Güneş sisteminin planeti deyil. O, eyni qalaktikanın başqa ulduz sisteminin planetidir. Bayaq qeyd etdiyim kimi uzun illər bundan əvvəl alimlərimiz müəyyən etdi ki, sistemdə böyümə prossesi maksimum həddə çatıb. O bölünmək üzrədir. Əslində alımlar sənin illər əvvəl söylədiklərini təsdiqləyirdilər. Onlar vaxt daraldığından vəziyyətdən çıxış yolu tapa bilmirdilər. Partlayış planetdə temperaturun qalxması ilə başlamalı idi. Vaxt keçdikcə istilik artmağa, kimyəvi

silahlar başlıqsız olsalar da, aktivləşməyə başladılar. Müxtəlif yerlərdə tez-tez partlayışlar oldu. Hava cirkələndi.

- Parçalanma yüksək enerjinin ayrılması hesabına baş verdi?

- Hə. Planetimizdə torpağın altı da, üstü də, hətta başımızın üstündəki səma da silahlanmışdı. Uzun illər baş sindirib axırımıza çıxa biləcək hər şeyi hazırlamışdıq. Hazırladıqlarımız planetimizin fələkətinə səbəb oldu. Zəhərlənmiş planetimiz tamam yox oldu. Sənin indi yaşadığın planeti də bizim planetin aqibəti gözləyir!

- Qalaktikamızı deyə bilmərəm, ancaq planetimizdə böyümə prosesi çox zəif gedir. Yaxın vaxtlarda partlayış olacağını güman etmirəm.

- Oğul, özün bilirsən ki, təbiət hadisələrinin vaxtını müəyyən etmək mümkün deyil.

- Ata, ola bilərmi sistemin məhvini partlayış deyil, enerji mənbəyinin sönməsi hesabına olsun. Bizdə güman edirlər ki, nə vaxtsa Günəş enerji mənbəyi kimi sönəcək. Sistemdə hər şey donub məhv olacaq.

- Yox.

- Niyə, yox? Axı hər bir canlı varlıq müəyyən dövr-dən sonra enerjisini itirərək məhv olur.

- Oğul, enerji itmir. Ölən özü enerji mənbəyinə çevrilir. Proses daim davam edir. Bu baxımdan kainatda böyümə prosesi gedir.

Özümə arxayın halda:

- Mən də həmişə bu fikirdə olmuşam. - dedim. - Məqalələrimdə böyümə prosesi və gələcək partlayışlar haqqında yazmışam. Son illər alimlərimiz bizim pla-

netdə sürətli böyümə prosesi getdiyini müəyyənləşdiriblər. Gələcəkdə bizim qalaktikada partlayış baş verəcəyi- ni təsdiqləyiblər. Məncə qurtuluş üçün ortaq məxrəcə gələ bilsək yaxşı olacaq.

- O vaxtlar da belə idi. Lakin, sənin məqalələrinə, işlərinə əhəmiyyət verən olmadı. Təkbaşına heç nə edə bilmədin.

- İndi tək deyiləm. Bir qrup görkəmli alimlərlə birgə işləyirəm. Partlayışın səbəbini və vaxtını öyrənmək istəyirik.

- Səbəbi, vaxtı müəyyən emək çıkış yolu deyil. Təbiətin qanunlarına müdaxilə etmək mümkün deyil.

- Bəs, neyləyək?

- Bizim vəziyyətimizdən özünüzə nəticə çıxardın. Siz nə qədər çox inkişaf etsəniz də, bizim o vaxtkı səviyyəmizə çatmış olmazsınız. Biz isə səviyyəmizə görə bu vəziyyətə düşdük. İnkişaf etdikcə, qəddarlaşdıq. Ağlımızdan, elmimizdən vəhi kimi istifadə etdik. Tanrıının işlərinə qarışaraq bir-birimizin qanına susadıq. Nəticədə hamımız məhv olduq.

- Səhvlərimizi düzəltməyə çalışacaqıq. - Bu işin cətin, daha doğrusu mümkün olmadığını fikirləşdim. - Əlimdən gələni edəcəyəm. Ata, ana inciməyin. Sizin varlığınızdan xəbərim yox idi. Buraya gəlməkdə məqsədim partlayışın səbəbini öyrənmək idi. Burada sizi tapdığım, keçmişimi öyrəndiyim üçün xoşbəxtəm!

- Keçmiş sənə gələcək işlərində kömək edəcək. - Anam mənə təsəlli verdi.

Utandığımdan nişanlım haqqında xəbər ala bilmirdim. Anamın ondan danışmaq istəmədiyini görüb:

- Nişanlımı da görmək istərdim. - dedim.

Anamın üzü işıqlandı.

- O, yanındadır. Bəyəqdan onu xatırlayacağını gözləyir.

Ətrafıma baxdım. Hec kimi görmədim. Yalnız pəncərənin qarşısında insanabənzər bir kölgə dayanmışdı. Mən ona yaxınlaşdıqca, o, işıqlanıb gözəl qızə çevrildi.

Qız həsrətlə mənə baxaraq:

- Yenidən görüşdürüümüz üçün xoşbəxtəm! - dedi. - Xatırlanmayacağımdan qorxurdum.

O, iki cümlə ilə vücudumu titrətdi. Qəlbimin dərinliyindəki hissələrimi oyatdı.

- Səni böyük məhəbbətlə sevmişəm. - dedim. - O sevgini indi də duyuram. Milyon illər qəlbimdə yaşatdığını məhəbbətimi ifadə etmək üçün söz tapmırıam.

Nağıllardakı pərilərə bənzəyən sevgilimin gözlərindən xırda işıq dənəcikləri töküldü. Onun əllərinə toxundum. İşıqda insan əlinin hərarətini hiss etdim.

- Əzizim, səninlə keçirdiyim o gözəl günləri xatırlayıram! Xoşbəxt olacağımıza əmin idik. Tale imkan vermədi.

- Axırıncı günümüzü xatırlayırsanmı?

- Hə. - Hadisələr gözümün qabağından keçdi. - O gün laboratoriyada işim çox idi. Səni köməyə çağırmışdım. Cihazlar planetdə temperaturun kəskin artdığını göstərirdi. Mən temperaturun artdığı koordinatları müəyyənləşdirir, sən mərkəzə məlumat verirdin. Birdən temperatur maksimum həddə çatdı...

Qız dəhşəti yenidən yaşayırırmış kimi vahiməli halda:

- Mən hər şeyin axırı catdığını görüb ağladım. - dedi. - Sən mənim göz yaşimdakı hüceyrə ilə öz hüceyrəni

birləşdirib reaktiv qurğunun içində yerləşdirdin. “Məhəbbətimiz həqiqidirsə, hüceyrələrimiz vahid atom kimi bölünərək zəncirvari reaksiyaya girəcək. Reaksiya yaxın ətrafda qoruyucu təbəqə yaradacaq. Məhəbbətimiz bizləri qoruyacaq.” - dedin. - Qorumadı. Sən öldün, mənsə mənasız həyat yaşadım.

- O vaxt canlı təbiətsiz yaşamağın mümkün olmadığını anlamamışam. - Qurğunu necə işə saldıığım yadına düşdü. - Qurğunu dayandırmaq olar.

- Coxdan dayandırmışam. - Qonşu otaqdan atamın səsi gəldi. - Zəncirvari reaksiya dayanmayıb.

- Reaksiyanı sən dayandırıra bilərsən. - Nişanlım təssüflə dilləndi.

- Necə?

- Sənin qanınla mənim göz yaşım indi əks reaksiya verəcək. Məni xatırlamağın vəziyyətdən çıxış yolu idi. Yadına düşməsəydim, nə məni görə, nə danışa, nə də göz yaşımdan istifadə edə bilərdin.

- Qorxuram zəncirvari reaksiyanı dayandırmaq, qoruyucu təbəqəni ləğv etmək yenə mümkün olmaya. Sənin göz yaşıñ yoxdu. Mən isə hələ də səni sevirəm.

- Mən sənin xəyallarında yaşayıram. Xəyal real ola bilməz. İndi əsl məhəbbətin həyat yoldaşın və oğlundur. Mənim yoxluğum və sənin yeni məhəbbətin reaksiyanın dayanmasına səbəb olacaq.

Qanımla işıq dənəciklərini qarışdırıb reaktiv qurğuda yerləşdirdim.

Atam:

- Qurğunu işə sala biləcəksənmı? - dedi. - Onu dayandırmaq üçün illərlə işləmişəm.

- Narahat olma, ata. O qurğunu mən düzəltmişəm.

Necə işlədiyini yaxşı bilirom.

Radioaktiv maddədən ibarət reaktiv qurğu işə düşən kimi zəncirvari nüvə reaksiyası baş verdi. Ətrafdakı təbəqə yavaş-yavaş yox oldu. Ev dağıldı, əriyən təbəqə torpaq halına düşməyə başladı. Atam, anam və nişanlım işiq olub səmaya qalxdılar. Dumanlıqların içində itdilər.

Məni eşidəcəklərini güman edib onlarla vidalaşdım.

- Sizləri unutmayacağam!

Onlar getdikdən sonra planet boş qaldı. Ucu-bucağı görünməyən boş səhralardan təbiətin nəfəsi gəldi. Düşünürəm ki, burada nə vaxtsa mövcud olacaq canlı təbiətin təməli qoyuldu.

Kosmik raketə minib idarəetmə sistemini işə saldım. Raket asanlıqla açıq kosmosa qalxdı. Kosmik gəmi yaxınlıqda idi. Raketlə gəmi birləşdi. Gəmiyə qalxmazdan əvvəl xeyli planetə baxaraq səssizcə onunla vidaslaşdım. O, sanki bir canlı kimi məni başa düşüb silkələndi. Səthi işıqlandı. Sürətlə Günəş sistemindən çıxıb qalaktikanın dərinliyində itdi.

Gəmidə yoldaşlarım məni gözləyirdi. Qayıda bildiyimə sevinirdilər. Gözləri yaşarmış kimyaçı alim diqqətlə əllərimə, üz-gözümə baxdı.

- Sağ-salamat qayıtdığına şadıq! Bizi möhkəm qorxutdun. Nümunələr planetdə həyat olmadığını göstərirdi.

- Planetdə həyat yox idi. Sakinləri onu xarabalığa çevirmişdilər.

- Orada nə vaxtsa insan yaşayıbmış? - Kimyaçı alim soruşdu. - Heç həyat əlaməti yox idi.

- Evimdən bir vaxtlar yazdığını gündəliyi və atamın

kitabını gətirmişəm. - Çantamı axtardım. Heç nə tapmadım.

Yoldaşlarım maraqla mənə baxırdılar. Yəqin ağlımı itirdiyimi düşünürdülər.

- Oğul, yorulmusan. Get dincəl. Yerdə gördüğün işləri müzakirə edərik. – Nicat müəllim qolumdan tutub məni gəmidəki sakit otağa gətirdi. - Aydın, sənə inanıram. Planetdəki bəzi səhbətlərinizi eşitmışəm.

- Necə?

Xüsusi geymimdən diodabənzəb element çıxartdı.

- Bu bizim aramızda əlaqə yaratmalı idi. Yaratmadı. Yalnız planetdəki bəzi səhbətlərini eşidə bildim. Doğmalarınla görüşdüyüünü anladım. Elə bildim qayıtmayacaqsan.

- Qayıtmaya bilməzdim.

Başqa vaxt olsaydı, gizli izləndiyimə görə açıqlanardım. İndi isə sevindim. Çünkü mənə inanan, fikirlərimi bölüşə biləcəyim doğma yoldaşımvardı.

Planetə qayıtdıqdan sonra nədən başlayacağımı bilmədim. Keçmiş həyatımı xatırladığımdan elmi işlərimdə xeyli yeniliklər etdim. Nicat müəllimin köməyi ilə toxunduğum məsələləri elmi şurada müzəkərəyə çıxarddım. İşlərimdə ekologiyanın dəyişməsi, planetimizin, qalaktikamızın böyüməsi kimi təbii proseslərdən yazmışdım. Elmi şurada planetimizdə baş verəcək partlayışın səbəblərini açıqladım. Partlayışın miqyasını azaltmaq üçün planetdəki artıq yükdən - silahlardan azad olmayı təklif etdim. Fikirlərim alımlar və mütəxəssislər tərəfindən böyük marağa səbəb oldu. Silahların ləğvinə gəldikdə isə mübahisə düşdü. Mütəxəssislər silahların ləğvinin mümkün olmadığını, siya-

sətçilər belə olan halda dunyada tarazlığın pozulacağıni, alimlər isə partlayışın qəçilməz olduğunu qeyd etdilər.

Anlaşılmazlıq məni hövsələdən çıxartdı.

- Belə çıxır ki, əl-qolumuzu sallayıb axırımızı gözləməliyik.

Nicat müəllim iclasdan sonra:

- Başlanğıc üçün pis deyil. - dedi. - Vaxt lazımdı. Biz insanlar fəlakəti görməyincə onun yaxınlaşdığınına inanmırıq. Onların gözünü açmaliyiq.

- Necə?

- Özün fikirləş. - Mənalı-mənalı gülümsədi.

Yol boyu onun sözləri fikrimdən çıxmadı. O hamidən gizli saxladığım sırrı açmağımı istəyirdi. Sırrimi açsaydım, eşidib bilənlər haqqımda nə düşünərdilər? Ailəm əvvəllər başqa planetdə yaşadığımı bilsəydi, mən nə necə baxardı?

Evə gəldim. Xeyli fikirləşdim. Sonra bütün həyatımı, bildiklərimi və gördükərimi qələmə alıb Internetdə yerləşdirdim. Səhər haqqımda bütün dünya biləcəkdi.

Səhər açıldı. Hər şey gözlədiyim kimi oldu. Bütün Kütləvi İnformasiya Vasitələri məndən danışdı. Büyyük bir layihəyə rəhbərlik edən cavan alimin açıqlamaları cəmiyyət tərəfindən müxtəlif cür qarşılandı. Ailəm mən nə arxa-dayaq durdu.

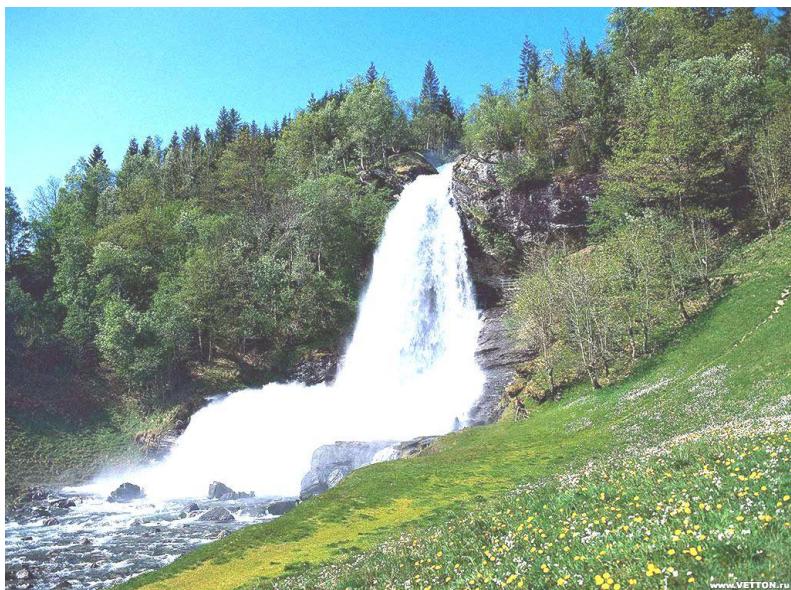
Atam:

- Səni kimi oğulla fəxr edirəm! - dedi. - Hər kim olursan ol, yenə mənim oğlumsan. Özünə inanırsansa, heç vaxt fikrindən dönmə. Əvvəl-axır səmimiyyətinlə insanları inandırıa biləcəksən. Axı sən planetimizi sevir-sən.

- Əlbəttə, sevirəm. İnsan vətənini sevməyə bilməz.

Yadıma planeti qorumaq üçün yaratdığını qoruyucu təbəqə düşdü. Orada milyon illər ərzində bizim məhəbbətimiz sönmədi, planetdəki doğma ocağımızı qorudu. Məgər burada vətənini, həyatı sevən milyonlarla insanın məhəbbəti planetimizin taleyini dəyişə bilməyəcək! Yer insanların qüdrətinə, ağlına inanıram. Məncə biz o insanların səhvlərindən nəticə çıxartsaq çox şey qazanacaq! Hər birimiz əməllərimizə görə hesabat versək, planetimizi yaşada biləcəyik!

SU KÖRPÜSÜ

Elmi-fantastik povest

Göy üzünü qara buludlar aldı. Səma tutuldu, hava qaraldı, dağlara cansızıcı sükut çökdü. Günəsi batırmaq isteyən buludlar onun qəzəbinə tuş gəldilər. İşiq və zülmət mübarizəyə başladı. İstidən yaranmış küləklər qara buludlar arasında çaxnaşma saldı. Onlar toqquşub boşaldılar. İldirimlər göyləri qamçılıdı. Yer üzünə leysan yağışlar yağdı. Ətrafi sel suları büründü. Dağların, təpələpin, yolların suyu dərələrlə axan çaylar yaratdı. Mənbəyi yağış olan bu “çaylar” yerin daxilinə axdı.

Pəncərədən çayın hopmasına baxan Arazın xatırələri vərəqlənirdi. Beyni dumanlanır, fikirləri aydınlaşmırıldı. O, şiddətli yağışın əlindən həyatə çıxa bilmirdi. Kəndə gəldiyinə peşman olmuşdu. Artıq bir həftə idi fasılərlə yağıtan yağışın kəsiləcəyini gözləyirdi. Şəhərə getməliydi.

Araz bayırdakı sakitliyi görüb yağışın kəsdiyini güman etdi.

- Adilə, anana de hazırlaşsın. Gedirik.

Simuzər dağların şiltaqlığına yaxşı bələd idi. O, oğlunu saxlamaq istədi.

- Bala, bir azdan yenə güclü yağış başlayacaq. Gəl bu gün getməyək.

- Ana, sabah gec olacaq.

- Simuzər, Araz düz deyir. – Qızından cavan görünən qaynana kürəkəninin sözünü təsdiqlədi. – Sabah getsək qonaqları qarşılıya bilmərik. Onları buraya çağırma-yacaq ki!

- Çağırsaq nə olar? – Rüstəmlə keçirdiyi günləri xa-

tırladı. – Yoldaşımın sağlığında qonaqlarımızı çox vaxt kəndə qəbul edirdik.

- O vaxtkı qonaqlara baxma.

- Ana, qonaqların yanında biabır olmaq istəmirəm. Onları kəndə gətirə bilmərəm. – Səsinin tonunu qaldırdı. – Xaricdən gələn qonaqları kəndə gətirmək olar?!

- Nə deyirəm. Özün bilərsən... – Yoldaşının ölmündən sonra həyata küskünləşmiş ana oğlundan incidi. – Gedək deyirsən, gedək.

- Hələlik sən kənddə qal! – Araz soyuqqanlıqla əmr etdi. – Qonaqlar gedəndən sonra gələrsən. Sən də getsən, ev dar olacaq.

Simuzər yerindəcə donub qaldı. Qulaqlarında cingildəyən sözlər ürəyini parça-parça etdi. Bütün varlığı ilə oğluna bağlıydı. Ondan bu cür münasibət gözləmirdi.

- Oğul, bizim evlər heç vaxt dar olmayıb. Qonaqlıqaralı olub. Hamiya da yer çatıb.

Araz anasının sözlərinə əhəmiyyət vermədi. Onlar yiğisib evdən çıxdılar. Simuzər incidiyini bürüzə verməyib gəlini ilə görüşmək istədi. Gəlin isə özünü görməməzliyə vurdı. Anasının yanına yeridi.

- Araz arvada yaxşı cavab verdi. Bizimlə getsəydi zəhləmizi tökəcəkdi...

Onlar evdən çıxdıqdan beş-on dəqiqə sonra yenidən güclü yağış yağmağa başladı. Sel suları yollarda hərəkəti dayandırdı. Bu da azmiş kimi dağları dolu vurdu. Yollar buz parçaları ilə örtüldü. Bir neçə maşın sıradan çıxdı, şüşələri sindi.

Oğlunun hələ də yolda qaldığını bilən ana narahat oldu. Ürəyi dözmədi, incikliyi unudub Tanrıdan aman dilədi.

- Tanrı, oğlumu mənə bağışla! – dedi.

Ananın sözləri təbiəti yerindən oynatdı. Güclü ildirim çaxdı. Səma işıqlandı. İldirimin əks-sədəsi dağları lərzəyə gətirdi. Dağdan böyük bir qaya parçası qopub yolu kəsdi.

Dayanıb yoluń açılmasını gözlyən Araz:

- Heç vaxt dağları belə görməmişdim. – dedi. - Elə bil dünyanın axırıdır.

Dik yeriyən qaynana büzüşüb oturmuşdu. Dili topuq çala-çala:

- Tanrı, bizi bu dağların qəzəbindən qor! – dedi.

Adılə isə özünəməxsus tərzdə kömək istədi.

- Tanrı, günahımız nədir ki, bizə əzab verirsən? Özün bizlərə kömək ol!

Onlar Tanrıdan aman dilədilər. Amansızcasına ana qəlbini qıraraq günaha batdıqlarını anlamadılar. Tanrı isə onları anaya bağışladı. Sağ-salamat şəhərə çatdılar.

Xaricdən gələn qonaqlar Arazın atası Rüstəmin geoloq və arxeoloq yoldaşları idi. Onların məqsədi yarımcıq qalmış işlərini davam etdirmək, Azərbaycanın müxtəlif bölgəlrinə səfər edərək yer qabığının tərkibini yaxından öyrənmək idi.

Araz qonaqları hörmətlə qarşılıdı. Uzun illər atası ilə birgə işləmiş Fərhadla doğması, yaxını kimi görüşdü. Onları evinə dəvət etdi. Şərəflərinə yaxşı süfrə açdırdı. Məclisin şirin yerində öz istəyini söylədi.

- Atamın dostlarını yenidən evimizdə gördüyüümə şadam. Sizləri çoxdan görmək isteyirdim. Bilirəm ki, əvvəller atamın apardığı axtarışları davam etdirmək isteyirsiz. Mən də geoloqam. Razı olsayıınız sizinlə işləyərdim.

- Şad olarıq. – Fərhad fikirləşmədən cavab verdi. – Atanın işini oğuldan yaxşı kim bilər ki?! Yaxşı oğul atanın vuran qoludur. Rüstəm sənin kimi oğula, Simuzər xanım kimi həyat yoldaşına sahib olduğu üçün xoşbəxt idi. - Evə göz gəzdirdi. – Niyə anan görünmür? Atan onsuz evi suyu soğulmuş dəyirmana bənzədirdi.

Araz nə deyəcəyini bilmədi. Adılə araya söz qatdı.

- Bişirdiyim yeməkləri bəyəndinizmi? Anamla hazırlamışam.

Fərhad gəlinin özündən razılığını və ədasını bəyənmədi.

- Simuzər bacının əlinin duzuvardı. – Arazi başdan-ayağa süzdü. – Həmişə atan rəhmətliyə yol çantası həzırlayardı. Dağlarda onun yeməkləri çox dadımıza çatıb. Yeri gələndə bir loxma ilə dağ aşmışıq. Araz, sən özün yaxşı bilirsən... Anan zəhməti itiriləsi qadın deyil.

Araz qızarış başını aşağı saldı. Fərhad müəllimin sözlərində həqiqət vardı. Ancaq o, nəinki həmin günləri xatırlayıır, heç anasına qarşı hissələrini də anlamırdı.

- Anam kənddədir.

Adılə üz-gözünü turşudub otaqdan çıxdı.

- Mən də bu çölçülər üçün əziyyət çəkirəm. Qədir-bilməzlər...

Anası otaqdakı söhbəti eşitmışdı.

- Qızım, sən elə əvvəlcədən söz eşitmədin. İmkanlı adamları qoyub dağ- dərə gəzənin biri ilə evləndin.

- Atasının vaxtında vəziyyətləri yaxşı idi. Sən özün onunla evlənməyimi istəyirdin.

- O, əvvələr idi...

- Mən nə biləydim sonradan vəziyyət dəyişəcək. Biz nişanlandıqda Araz yaxşı işdə işləyirdi. Atası öləndən

sonra özünə qapanıb kəndə çəkilməsəydi, işdən çıxmazdı.

- Çıxıb yenidən girsin. Savadı ki var.
- İstəmir. Kişinin oğlu atasının yolu ilə getmək fikrindədir...
- Gözümüz aydın. Xalq irəli gedəndə bu geri gedir.
- Ana, bu gün onunla sonuncu dəfə danışacağam. Mən layiq olduğum həyatı yaşamaq istəyirəm. O, atası kimi itib-batacaqsa, mənə heç vaxt lazım deyil.
- Özün bilərsən. Sizin işinizə qarışmayacağam.

Axşam oldu. Qonaqlar mehmanxanaya getdilər. Onlar sabahdan işə başlayacaqdılar. Azərbaycanın şimaldan cənuba, şərqdən qərbə bütün ərazilərində axtarış aparmalı idilər. Bir il əvvəl topladıqları məlumatları dəqiqləşdirəcək, suyun yer altına axdığı yerləri müəyyənləşdirməyə çalışacaqdılar. Rüstəmin qeydlərində bu haqda dəyərli məlumatlar vardı.

Maraqlı olan digər məsələ materiklərin yerdəyişməsi idi. Alimlərin fikrincə, planetin dəniz səviyyəsindən yüksəkdə olan hissələri vaxtilə su altında olub. Milyon illər əvvəl materiklərin yerləşdiyi ərazilər indi su altındadır. Materiklərdə dəniz çöküntülərinin tapılması onların fikirini təsdiqləyirdi.

Bir neçə il əvvəl Rüstəmin rəhbərliyi ilə aparılan geoloji tədqiqatlar müəyyən etmişdi ki, Qafqaz dağlarında qum və gil var. İndi geoloqlar dağlarda işləyərək çöküntüləri və heyvan qalıqlarını tapmaq, ərazilərin təqribən neçə milyon il əvvəl su altında qaldığını öyrənmək istəyirdilər. Onlar bununla təqribən neçə milyon ildən sonra Qafqaz dağlarının su altında qalacağını müəyyənləşdirə bilərdilər.

Qonaqlar getdikdən sonra Adilə otaqları qaydaya saldı. Yerli-yersiz əşyaların yerini dəyişdi. Döşəməni sildi.

Araz təzə ailə qurduğu həyat yoldaşının xasiyyətini yaxşı bilməsə də, onun həyacanlı olduğunu gördü.

- Adilə, nə olub? Sözlü adama oxşayırsan.

- Düz tapmışan. Səninlə danışmaq istəyirəm. – Arazın qarşısına keçib gözlərinin içinsə baxdı. – Niyə bu qədər sönük qəlbin var. Sənin gözlərində heç vaxt sevgi görməmişəm. Əvvəllər buna əhəmiyyət verdim. Vaxt keçdikcə, qəlbini oğurlayacağımı zənn edirdim. Yanıldım. Atan öləndən sonra sönüklüyünü onunla əlaqələndirib özümü aldatdım.

- Səni incitmək istəməmişəm. – Adilənin ürək yanğısı ilə söylədiyi sözlər onu sarsıtdı. Qəlbinin boş olduğunu anladı. – Səni xoşbəxt edə bilmirəmsə, bağışla.

- Tək sən günahkar deyilsən. Əslində biz bir-birimizə oxşayıraq. İkimiz də hissiz və duyğusuz adamlarıq.

- Sən də...

- Hə. – Adilə onun sözünü kəsdi. – Mən də səni sevə bilmirəm. Axı hissələr qarşılıqlı olur. Biz birgə yaşadıqca, kobudlaşır, eybəcərləşirik. Dünən sən anana qarşı mərifətsizlik, mənsə, saymazlıq etdim.

- Mənə nə olduğunu anlamırəm. Çox vaxt ətrafimdakı insanları incidirəm. Bunun fərqiనə varmırəm. Bəzən kim olduğunu da unuduram.

- Sənin dərdini bilmirəm. Ancaq mən sənin vəziyyətinə düşmək istəmirəm. İnsanı gözəl və cavan göstərən onun qəlbidir. Mən qəlbimi sənə qurban vermək fikrində deyiləm. Qonaqların bu gün məni alçaltdı. Özümü axırıncı adam hesab etdim.

- Fərhad müəllimin sözünə görə...
 - O, həssas adam idi. Ailədaxili münasibətlərimizi başa düşdü. Anana görə səni qınadı. Məni günahkar bildi.
 - Ola bilər. O bizim evdə çox olub. İndi Beynəlxalq Ekspertlər qrupunun başçısıdır. Onlara qoşulacağam. Zənnimcə, bu səfər mənə özümü tapmada kömək edəcək.
 - Sənə uğur olsun! Yəqin səfərə çıxmazdan əvvəl vaxt tapıb məhkəməyə gələ biləcəksən?!
 - Nə məhkəmə?
 - Boşanmaq üçün məhkəməyə müraciət etmişəm.
 - Məndən xəbərsiz?
 - Hə.
 - Təzə evlənmişik... Səbirli olub bir az gözləyə bilərdin...
 - Yox. Sən mənə arzuladığım həyatı verə bilmirsən. İndi də başını götürüb dağa- dərəyə düşmək istəyirsən.
 - İkibaşlı danışırsan. Gah məni sevməməkdə günahlandırır, gah da işimi, maddi vəziyyətimi bəyənmirsən.
 - Əsəbləşib ucadan danışdı.- Sən ərə gələndə geoloqla evləndiyini bilmirdin?!
 - Bilirdim. Biz nişanlananda sən paytaxtda özün üçün yaxşı imkanlar qurmuşdu.
 - Səni işim cəlb etdi?!
 - Düzgün fikirləşmirsən. Aramızda dərin hisslər olsaydı, bir-birimizə bağlansayıq, hər cür çətinliyə dözərdim. – Adılə ondan sevgi etirafı eşitmək üçün bir müddət sakit dayandı. – Düz demirəm?!
- Araz cavab verə bilmədi. Qəlbini dinlədi. Susmuşdu. Adılə gözləməyin mənasız olduğunu anladı. Otağına

keçib çantasını yiğdi. Həyətdə gözləyən anasına qoşulub getdi.

Səhəri gün geoloqlar kiçik qrupla Kəpəz dağına yollandılar. Onların arasında dalçıclar da vardı.

Araz:

- Fərhad müəllim, dağlarda dalçıların nə işi var? – soruşdu. – Xəzər dənizində axtarış aparmırsınız ki?!

Fərhad təəccübə Araza baxdı.

- Oğul, səni tanıya bilmirəm. Sənə baxıram, qarşında başqa adam görürəm. Keçən il su körpüsü haqqında mənə məlumat yazmışdin. Dağlardan yeraltı dünyaya yol olduğunu bildirmişdin. Atanın meyitini tapmadığına görə onun yeraltı dünyaya getdiyini güman edirdin.

- Su körpüsü... – Arazın yaddaşı səhifələri qaralmış kitab kimi vərəqləndi. – Xatırlamıram.

- Eybi yoxdu. – Fərhad sözü uzatmadı. Onun çəşqinligini atasının ölümü ilə əlaqələndirib, sərt danışlığına peşiman oldu. – Özünü topla, bize qoşul. Atanın yarımcıq qoyduğu işi başa çatdırmaq lazımdı.

* * *

Gözlənilməz ayrılıq Araza pis təsir etdi. Ata-anası ilə birgə yaşadığı xoşbəxt günləri xatırladı. Anasını yenidən görmək arzusu ilə bir müddət şəhərdə qalib onun yolunu gözlədi. Anası isə gəlmədi.

Araz şəhərdə çəşqinliq içinde yaşamaqdansa, geoloqlara qoşulub ölkəni gəzməyi üstün tutdu. Atasının qeydiyyat apardığı fiziki və textonik xəritələri götürüb geoloqların arxasınca getdi.

Alimlərimizin Beynəlxalq Geologiya İttifaqının

əməkdaşları ilə işi uğurlu oldu. Onlar nəticələri ümumi-ləşdirərək ölkənin geoloji və textonik xəritələrini milyon illər əvvəl üçün tərtib etdilər. Gələcək üçün müəyyən proqnozlar verdilər.

Təbii proseslər təkrarlandığından on beş milyard yaşı olan planetimizdəki materiklər dəfələrlə su altında qalmışdı. Ona görə də, materikdəki və okean sularının altındakı yer qabığının tərkibi eyni idi. Bu mülahizələr geoloqların son araşdırımlarda da öz təsdiqini tapdı.

Azərbaycanın dağlıq ərazilərində başlayan tədqiqat işləri düzənlik ərazilərdə davam etdirildi, Xəzər dənizində bitdi.

İşlər yekunlaşanda Fərhad müəllim Araza dedi:

- Oğul, əsas işimiz indi başlayır.
- Nə iş!
- Atan başladığı işi davam etdirəcəyik. Su körpüsünü tapacağıq.
- Tektonik xəritəni tərtib edərkən, hər tərəfi araşdırıq. Qeyri-adi heç nə tapmadıq.
- Atanın tərtib etdiyi textonik xəritədə dağ çayının axarı planetin daxilinə doğru təsvir olunub. Səhv etmirəmsə, həmin yer sizin kəndin yaxınlığındadır.
- Qəribədi!
- Bu gün iclasdan sonra qonaqlarımızı yola salacağıq. Sonra işimizə davam edərik.
- Yaxşı.

İclas maraqlı keçdi. Üç aylıq iş və bir çox qaranlıq məsələlər işıqlandırıldı. Xəritədəki qeyri-adi təsvir Geologiya İttifaqının nümayəndələrinin də diqqətini cəlb etmişdi. Onlar hesabatlarında dəqiqləşdirə bilmədikləri ərazidən yeraltı dünyaya su körpüsü olduğunu qeyd et-

dilər.

Qonaqlar getdi. Səhəri gün Arazgil textonik xəritədə təsvir olunmuş dağlıq əraziləri axtarmağa başladılar. Onlar bütün dağlıq ərazidə olan çayları mənbədən mənsəbə kimi araşdırıldılar. Axırda Arazın günahına qəzəblənən dağlara gəldilər.

Fərhad textonik xəritədə təsvir olunmuş mamırlı ağacların altındakı yolu burada tapdı. Yolun aşağı hissəsindən enli lal çay axırdı.

- Atanın təsvir etdiyi çay yəqin bu olacaq.

Onlar axşama qədər çayın yatağını araşdırıldılar. Ancaq başlanğıcını Murov dağından götürən çayın hərada batdığını öyrənə bilmədilər. Onun axarı boyu suyu artırdı.

Axşamüstü Fərhad müəllim dedi:

- İki yarımcıq qoyub şəhərə qayıtmaq düzgün deyil. Gecəni sizdə keçirə bilərikmi?

- Əlbəttə... - Araz anası ilə necə danışacağını bilmirdi. Kənddən ayrıldıqdan sonra onunla görüşməmişdi.

- Atanın sağlığında o ocaqda çox olmuşam. Onsuz ora getmək istəməzdim.

- Siz əsl dostsunuz. Bu qədər əziyyəti də atama görə çəkirsiz.

- Başqa cür ola bilməz. Çörək kəsmişik. Məncə, bu işin axırında atan haqqında nəsə öyrənə biləcəyik.

- Sağ olun, Fərhad müəllim. Mənə çox kömək etdiniz. Yenidən həyata qaytardız.

- Araz, bütün kənd sizə yiğişib. Sən niyə buradasan?

- Qonşu oğlan idi. Yaxın kənddən gəlirdi.

- Nə olub ki! - Arazın səsi boğuldı. - Anama...

- Atan gəlib. - Oğlan onu qorxutduğunu bilib

səhvini düzəlddi. – Kənd camaatı atanın başına yığılıb. Gəlin sizi atla aparım.

- Fərhad müəllimi apar. – O, qocaman küknar ağacının gövdəsinə söykənib yerə çökdü. – Özümü toplayıb arxanızca gələcəyəm.

- Oğul, sənə kömək edimmi?

- Yox. Bir az tək qalmaq istəyirəm.

Onlar getdilər. Araz uzun müddət oturduğu yerdən qalxa bilmədi. Başından qalxan ağrı boynunun dalına və kürəklərinə vurdu. Gözlərinə qaranlıq çökdü. Alını ovuşturdu, başını əllərinin arasına aldı.

Araz qışqıraraq:

- İlahi, bu nə dəhşətli ağrıdır! – dedi və oturduğu yerdə müvazinətini saxlaya bilməyib yixıldı. Vaxt keçdikcə başı ayazıdı, fikirləri aydınlaşdı. Silinmiş yaddaşı bərpa olundu. Yeraltı dünyada baş verənləri, atasını və Ulduzu xatırladı...

* * *

Rüstəm, nəinki yer kürəsinin səthini, həm də daxilini araşdırırdı. O, ekvatorial radiusu 6378 km olan planetimizin qəribə xüsusiyyətlərini kəşf etmişdi. Suyun yerin daxilinə axmasına əsaslanaraq daxildə kilometrlərlə uzanan boşluqların olması nəticəsinə gəlmişdi. Onun fikrincə, yer qabığı və mantianının müxtəlif səviyyələrindən sonra yüz, min kilometrlərlə uzanan boşluqlar vardı. Yerin nüvəsi işıq və istilik mənbəyi olub yerin daxilini daimi eyni səviyyədə işıqlandırır.

Rüstəm zəlzələlərlə nəticələnən textonik hərəkətlərin,

vulkan püskürmələrinin əsl səbəblərini, yeraltı dünyadakı təbii şəraiti və canlı aləmi öyrənmək istəyirdi. O, yeraltı dünyadakı təbii proseslərin yerüstü dünyaya necə təsir etdiyini bilmək üçün oraya səyahət etmək fikrində idi. Yer səthindəki ən dərin quyunun 20 kilometrə belə çatmaması planını mümkünksüz edirdi.

Rüstəm geoloq dostu Fərhadla böyük qazıntı işləri aparılan əksər ərazilərdə oldu. Heç bir nəticə əldə edə bilmədilər.

Fərhad mənasız axtarışlardan bezib:

- İki dayandırısaq yaxşıdır. – dedi. – Onsuz da yer səthinin xeyli sırrını öyrənməmişik. Kəşflərimiz elmi işlər üçün əsl mənbədi.

- Əsas məsələni öyrənməmişik. Hadisəni bilirik, səbəbini isə yox...

- Təbiət möcüzədir. Başdan-ayağa sirdir. Onu öyrənmək mümkün deyil.

- Yerin daxili quruluşunu öyrənsək, bir çox suallarımıza cavab taparıq.

- Yerin daxili quruluşu elmə məlumdu. Nahaq özünə iş axtarırsan.

- Dostum, məni düzgün başa düşmürsən. – Nəyisə, fikrində götür-qoy etdi. – Sabahdan axtarışları dayanıräriq.

- Səni tək qoymaq istəməzdəm. Məndən sonra nə edəcəksən?

- Yorulmuşam, dincələcəyəm...

- Səyahətdən əl çekdin?

- Yox. Ümidim yalnız yeraltı sulara qalib. Dağlarda lal axan caylar var. Burada qaldığım müddətdə həmin cayların yataqlarını araşdıracağam.

- Başa düşmədim. Çayın yeraltı dünyaya nə dəxli var?

- Məncə, suyun izi ilə getsək, yeraltı dünyaya düşərik. Su dünyalarımız arasında körpüdü.

- Məsləhət deyil. – Fərhad su altındaki şəraiti xəyalında canlandırib dəhşətə gəldi. – Suda boğulsan, havasız mühitə düşüb ölersən! Ağilsızlıq eləmə!

- Narahat olma. Hələ heç suyun axarını tapa bilməmişəm.

Onlar səhəri gün işi dayandırdılar. Rüstəm dostunu bir həftə kənddə qonaq saxladı. Onunla gözəlliyindən doya bilmədiyi dağları, meşələri gəzdi.

Fərhad yayda yaz ömrünü yaşayan dağlara aşiq oldu. Təbiətdən zövq alaraq yaşayan insanlara həsəd apardı. O, kənddə yaşadığı müddət ərzində Rüstəmin yaxınları ilə görüşdü. Təbiətin gözəlliyi, insanların mehribanlığı onu dağlara bağladı. Ayrılıq məqamı geldikdə, özünü saxlaya bilməyib:

- Ölüb qalınası yerlərdi. – dedi. – İmkanım olsayıdı, bütün ömrümü bu yerlərdə keçirərdim. Bakıda təbii gözəlliyə həsrətik... Sənin yerində olsayıdım, kəndi buraxıb, şəhərdə yaşamazdım.

- İşə görə məcburam. Ancaq, boş vaxtim olan kimi kəndə qaçıram. İmkanın olsa, sən də gəl. Gözüm üstündə yerin var.

- Sağ ol! Hər halda xoşbəxt adamsan. Buranın bir günü şəhərin yüz gününə dəyər.

- Hə, düz deyirsən. Universitetdə işləməsəydim, həmişəlik kənddə qalardım. – Kəndin yaqmurlu günlərini xatırladı. – Dağların sərt üzünü görməmişən. Yağarlıq olanda yollar keçilməz olur. Həftələrlə yağan yağış

kəndi iflic vəziyyətə salır. Şəhərlə əlaqə kəsilir.

- Mən biləni kəndinizdə xəstəxana yoxdu. Çətin vaxtlarda qocalar və xəstələrlə nə edirsiz?

- Tanrı unutduğu yerləri Əzrayıl xatırlamır! – Kəndin yaşılı sakinlərindən biri cavab verdi.

Fərhad uzaqdan göylərə çatırmış kimi görünən əzəmətli dağları, keçilməz tilsimli meşələri seyr etdi:

- Allah sizə kömək olsun, qardaş! – dedi. – Sizlərdən xoş təəssüratla ayrılrıam. Dağlar yaddaşimdə cənnət kimi qaldı. – Güldü. – Xəyallarımı korlamadan getsəm yaxşıdı.

Fərhadın zarafatıyanə söylədiyi söz qocanın xətrinə dəydi.

- Oğul, buralarda yaşamaq hər kişinin işi deyil.

O, qocanın əlini sıxıb səhvini düzəltməyə çalışdı.

- Zarafat edirəm. Sizlərə qışda qonaq gələcəyəm.

- Sağlıq olsun!

Fərhad kənd əhli ilə sağıllaşıb getdi.

- Rüstəm, çox ləngimə. Səni gözləyəcəyəm. Beynəlxalq Geologiya İttifaqının tapşırıqlarını yerinə yetirməliyik. Topladığımız məlumatları ümumiləşdirib onlara göndərməliyik.

-Yaxşı.

Fərhad getdi. Rüstəm müxtəlif ərazilərin textonik xəritələrini tərtib etdi. Məqsədi yeraltı dünyaya aparan su körpüsünü tapmaq idi. O, su yolunu okeanlarda, dənizlərdə axtarmağın ağılsızlıq oduğunu bilirdi. Ona görə də, əsasən gəzdiyi ölkələrin çaylarını araşdırmışdı. Ən çox diqqətini cəlb edən su hövzəsi isə yaşadığı kəndin yaxınlığından keçən çay idi.

Rüstəm məlumatları dəqiqləşdirdikdən sonra bir ne-

çə gənlük azuqə götürüb meşəyə çıxdı. Araz atasının məqsədini bilirdi. Onunla getmək istədi.

Rüstəm razı olmayıb:

- Sən ananla qal! – dedi. – İkimiz də getsək, onun üçün pis olar.

- Ata, bəlkə sən də getməyəsən. Axı yerin daxili nəyinə gərəkdi?

- Geri çəkilə bilmərəm. Getməliyəm. Geoloji axtarışlarla bağlı bəzi məlumatları dəqiqləşdirməliyəm. Narahat olma. Bir həftəyə qayıdacağam.

Rüstəmgilin kəndləri bir-birinə söykənmiş hündür təpələrin döşündə idi. Təpələrlə üzbaüz meşəlikdən ibarət olan dağlıq ərazi yerləşirdi. Six meşə örtüyü yüksəkliyə doğru uzanıb gedirdi. Meşənin içi ilə dağın zirvəsindən gələn çay axırdı. Yağıntı və bulaq sularından qidalanan bu çay dağlıq və təpəlik əraziləri ayırır, dərə ilə axıb gedirdi.

Dağın zirvəsinə aparan yol çayın kənarı ilə gedirdi. Rüstəm çayın hər qarışına diqqət yetirərək onun orta səviyyələrinə qədər getdi. Qeyri-adiliyi ilə seçilən ərazi-də dayandı. Bura meşənin six yeri idi. Yerin üst tərəfində qocaman, yaşı bəlli olmayan ağaclar vardı. Ağacların gövdələri yırtılmış, kökləri qabarıb torpaqdan çıxmışdı. Meşənin başqa hissələrindən fərqli olaraq, burada kol-kos bitməmişdi. Qolunu açaraq kiçik ağacları ağuşuna almış qocaman küknar ağacının şimal tərəfdəki budaqları mamır bağlamışdı. Mamırlar uzanıb budaqlardan aşağı sallanırdı. Yolun alt tərəfində isə çayın mənsəbi genişlənirdi. Su həmin yerdən lal axırdı. Kənddə gəzən söz-söhbətə görə lal su hər şeyi udurdu.

Meşənin bu hissəsində xüsusi canlanma vardı. Ətrafdakı canlı və cansız aləm insanla danışmaq istəyirdi. Ağacların altında hansısa, canının hənirtisi duyulurdu.

Rüstəm:

- Tanrı mənə kömək ol! – deyib suya girdi.

Yay olmasına baxmayaraq, dağ çayı buz kimi idi. Sərin su adamin iliyinə işləyirdi. Soyuqdan, qorxu və həyəcandan Rüstəmin bədəni titrədi. Ancaq o, inadından dönmədi, mamırlı daşların üstü ilə addımladı. Büdrəyə-büdrəyə çayın ortalarına tərəf getdi. Sahildən uzaqlaşdıqca, çay dərinləşdi. Birdən suyun altındaki güclü axın onun ayaqlarını yerdən üzdü. Rüstəm üstdən lal görünən suda burulgana düşüb çayda batdı.

O, yaxşı üzgүçü idi. Uzun müddət suyun altında qala bilirdi. Suda batdıqda özünü itirmədi. Nəfəsini içinə çəkib axın istiqamətdə var gücü ilə üzdü. Bir qədər üzdükdən sonra su axan “boru” genişləndi. Rüstəm suyun səthinə tərəf üzdü. Suyun üstünə çıxıb dərindən nəfəs aldı. Nəmli hava ciyərlərinə doldu.

- Yerin daxilində oksigen olacağını güman etmişdim. – Ətrafına boylandı. Ucu-bucağı görünməyən okeanda olduğunu anladı. – Quruya çatsayıdım, yaxşı olardı!

Rüstəm naməlum istiqamətdə saatlarla üzdü. Quruya rast gəlmədi. Qolları yoruldu, bədəni taqətdən düşdü.

- Bu da axırı! – deyib dayandı. Dincəlmək üçün suyun altında da olsa, torpaq axtardı. Tapmadı. Okeanın dibi kilometrlərlə uzaqda idi.

Rüstəm axıra qədər mübarizə aparmağı qərara aldı. Suyun altı ilə üzjməyə davam etdi.

Daxildəki suyun tərkibi ilə xaricdəki suyun tərkibi eyni idi. Okeanın müxtəlif səviyyələrində cürbəcür su heyvanları yaşayırırdı. Rüstəm tez-tez tısbağalar, delfinlər və dəstə ilə üzən balıqlarla rastlaşırırdı. Xoşbəxtlikdən hələ su yırtıcıları ilə qarşılaşmamışdı.

Rüstəm:

- Məqsədimə bu qədər yaxıñkən, ölü bilmərəm! – deyib var güçüylə üzməyə davam etdi. Xeyli üzdükdən sonra nəyinsə, arxasında düşdüğünü hiss etdi. Arxaya cevirdi. Böyük bir akulanın sürətlə ona tərəf gəldiğini gördü. Bərk qorxdu. Bədəni tutuldu, əl-ayağı taqətdən düşdü.

Akulanın ağızı açıldı. Tonlarla su onun mədəsinə axdı. Akula balıqlarla birlikdə Rüstəmi də uddu. Su qu-laqlardan okeana qayıtdıqda balıqlar partlaşdırılar. Rüstəm balıqların içindən qalxıb akulanın qarnına toxundu. Əli dəmirə dəydi. İçəridə hava olduğu üçün akulanın gəmi olduğunu anladı. Sevindi. Cünki, bu onuncun qurtuluş idi. Gəmini başdan-ayağa gəzdi. Heç kimlə rastlaşmadı. Gəminin haradan, neçə idarə olundığını, hansı istiqamətə getdiyini öyrənə bilmədi. Akulanın ağızındaki aynanın qarşısına keçdi. Rahat bir yerdə oturdu. Akula onu dənizin dibinə apardı. O, suyun dibindəki bitki örtüyü və heyvanlar aləmi ilə tanış oldu. Buranın hidrosferi yer səthinin hidrosferindən zəngin idi. Rüstəm təbiətin gözəlliyinə valeh oldu. Harada olduğunu unutdu.

- Salam, Rüstəm, necəsən?

Rüstəm səsə diksindi. Gözlərini pəncərədən çekdi. Qarşısında balacaboy bir neçə adam gördü.

- Salam, yaxşıyam. Siz kimsiz? Burada nə edirsiz?

Uşaq boyda olan yaşlı kişi əsəbi halda dilləndi.

- Biz yeraltı dünyanın sakinləriyik. Əslində biz sənin kimliyini soruşmalıyıq.

- Bağışlayın, elə demək istəmirdim. – Rüstəm səhvini düzəltməyə çalışdı. – Bayaq gəmini gəzdim. Heç kimi görmədim.

- Biz siz okeanda gördük. – Cavan oğlan söhbətə qarışdı. – Kömək etmək istədik.

- Gəmiyə düşməyim təsadüf deyil?!

- Yox. Biz yer səthində yaşayan insanların həyatını bilirik. Sizi çoxdan izləyirdik. Yeraltı dünyanı görmək istəyinizdən, su körpüsünü axtarmağınızdan xəbərdarlıq. Suya batdığınız vaxtdan arxanızca gəlmışık.

- Uzun illər dünyanın hər yerində su körpüsünü axtardım. Axırda onu yaşadığım kəndin yaxınlığında tapdım.

- Siz insanlara xas xüsusiyyətdir. Yaxınlığınızdakını görmürsüz.

- Düz deyirsiz. Vaxtında ətrafıma yaxşı baxsaydım, illərimi itirməzdəm.

- Qalan illərini burada itirəcəyindən qorxmursan?

Rüstəmi yeni tanışlarının sözü qorxutdu. O özünü vətənindən, el-obasından, ailəsindən ayrı təsəvvür etmirdi. Axtarışları, kəşfləri də onlar üçün idi.

- Buraya gətirən körpü yəqin, buradan aparacaq...

- Çətin. Gəldiyin yerdən axar bizim okeanın daxili-nədir. Əksinə, axar isə yalnız okeanların dibindəndir. Özünüz heç vaxt həmin yerləri tapa bilməzsiz.

- Yola salarsız, gedərəm!

- Biz qonaqları yalnız qəbul edirik. – Balaca adamlar yerbəyerdən dilləndilər.

Rüstəm fikirli halda yerində oturdu. Sualtı gəmi sahilə yaxınlaşdı. Onlar gəmidən düşdülər. Ətraf aləm Rüstəmi daha çox heyrətləndirdi. Burada hər şey planetin xaricindəki kimi idi.

Rüstəm:

- Biz yerin kürə şəklində olduğunu qəbul etmişik. Daxildə isə böyük boşluqlar varmış. – deyib sual dolu nəzərlərlə balaca adamlara baxdı. – Deməli, daxildəki nüvə Günəş rolunu oynayır! Əsl möcüzədir.

- Doğrudur. Əsl möcüzələri hələ çox görəcəksən...

- Hər tərəf yer səthindəki kimidir. Sadəcə hər şey kiçildilib.

- Ola bilər. – Orta yaşılı adam onu maşına dəvət etdi.

– Otur planetimizi gəzək. Yolda söhbət edərik.

- Yaxşı. – Onun diqqətini üfüq xətti cəlb etdi. Yerlə göyün birləşdiyi xətdən qalxan zolaqlar “günəşə” – nüvəyə qədər gedirdi.

Rüstəm zolaqların bulud olmadığını dəqiqləşdirdi.

- Yerlə nüvəni birləşdirən zolaqlar nədir?

- Nüvənin artıq enerjisini mantiyaya, oradan da yer səthinə ötürən hissələrdi. Bura qapalı mühit olduğu üçün enerji daxili çox qızdırır. Zolaqlar olmasa, daxildə həyat olmaz. Zolaq kimi görünən hissələr mantiya ilə nüvənin birləşdiyi yerlərdi. Nüvənin enerjisi həmin yerlərdən vulkan püskürmələri şəklində səthə çıxır.

- Vulkan krayterində 1300°C istiliyi olması həmişə məni düşündürürdü. İndi aydın oldu. Yəqin ki, textonik hərəkətlər-suxurların yerdəyişməsi də bu səbəbdən baş verir?

- Əlbəttə, mantiyada baş verən proseslər yer səthində özünü göstərir. Ancaq yer səthində gedən proseslərdə

siz insanların da müdaxiləsi var.

- Nə danişırsız? Biz təbii fəlakətlərin vaxtını belə öyrənə bilmirik.

- Siz fəlakətlər üçün şərait yaradırsınız. Havanı zəhərləyirsiniz. Çirklənmiş hava təbəqələri yeri kosmik radiasiyalardan qoruya bilmir. Radiasiyalar yerin xüsusiyyətlərini dəyişir. Müxtəlif təbii fəlakətlər baş verir. Suyu çirkləndirirsiniz. Suda yaşayan canlılar məhv olur. Planetin tarazlığı pozulur. Sizin planetə vurdugunuz zərbə bizə də dəyir.

- Bizlərə kömək edə bilərsiz? Daxildəki səliqəsəhmanı xaricdə də yarada bilərik.

- Sizlərlə əlaqə saxlaya bilmərik. Sizləri dünyamıza buraxa bilmərik. İdeyalarımız, baxışlarımız fərqlidir. Bizim əməkdaşlığımız tutmaz.

- Niyə?

- Bizi məhv edərsiz!

- Bəs məni niyə qəbul etdiniz.

- Sən özün gəldin. Xoş məramlısan. Bizlərdən biri olub ömürlük bizimlə yaşayacaqsan.

Maşın yaraşıqlı bir binanın qarşısında dayandı. Düşdülər.

- Bu ev sənindir. Dincəl. Sakinlərimizlə tanış ol. Üç-dörd gündən sonra ağsaqqallarımızla görüşəcəksən.

- Mənim öz evim var! Ailəm var! Geri qayıtmalıyam...

- Mümkün deyil. Cəhd etsən boğularsan.

Balaca adamlar maşına oturub getdilər.

İlk günlər maraqlı keçdi. Rüstəm yaşadığı məkan haqqında xeyli məlumat topladı. Yerin daxilindəki havanın qatının necə yarandığını öyrəndi. Əvvəlcə o, havanın

nın yer səthindən xüsusi boşluqlar vasitəsilə gəldiyini güman edirdi. İsti havanın yuxarı qalxaraq boşluqlardan çıxdığını biləndə fikrini dəyişdi. Hava təbəqəsinin yerin daxilində yaranması fikrini qəbul etdi. Xaricdəki kimi burada da oksigen yaşıllıqlar tərəfindən yaradıldırdı. Ancaq burada havanın 90 faizi okeanların üstü ilə uzanıb gedən yosunlar tərərindən yaradıldırdı.

Rüstəm bütün günü axtarışlarda olduğundan qonşuları ilə əlaqə saxlamırıdı. O, bir gün axşam evə qayıtdıqda otağında yad adamlar gördü. Onlar öz aralarında qəribə dildə nəsə danışırdılar.

Rüstəm onları qonşuları hesab edib görüşdü.

- Görüşümüzə şadam! Bağışlayın, sizlərlə tanışlığa vaxtim olmadı. Yaxşı ki özünüz gəlmisiz!

Bir ağsaqqal kişi Rüstəmin başa düşəcəyi dildə:

- Camaatla qayna, qarış! - dedi. – Artıq sənin evin buradadır. Biz qonşuların deyilik. Planetdəki vəziyyətə nəzarət edən ağsaqqallar şurasının üzvləriyik. Düzgün qərar vermək üçün vəziyyəti yerində öyrənmək istədik. Ona görə də, yanına gəldik.

- Xahiş edirəm, məni geri qaytarın. Ailəmsiz yaşaya bilmərəm.

- Mümkün deyil. Həm də oğlun özü buraya gəlir.

- Necə! – Rüstəm dəhsətə gəldi. – İmkan verməyin...

- Sizin izinizlə gəlir. – Orta yaşılı ağsaqqal vəziyyəti izah etdi. – İndi o siz batığınız çayda burulğana doğru irəliləyir. Beş-on sanıyədən sonra burulğan onu çəkəcək.

- Ona mane olun!

- Bacarmarıq. Biz yer səthindəki insanların gözünə görünmürük. O özü geri qayıtmalıdır.

- Körpünün yerini dəyişdirin! Nə istəyirsiniz edin... – Qeyri-ixtiyari qışqırdı. – Onu gəlməyə qoymayın!

Rüstəmin danışlıq tərzi ağsaqqalları hirsəndirdi.

- Kiminlə danışdığını diqqət et! Özündən çıxma. Su öz yolu ilə axır. Onu dəyişmək asan iş deyil.

- Bağışlayın... – Ürəyini tutub qapıya söykəndi. – Xahiş edirəm, oğluma kömək edin. O, suda çox qala bilməyəcək. Üzməyi bacarmır.

- Bilirik, narahat olmayın. Adamlarımız onu gətirməyə gediblər. Suda batan kimi oğlunuzu gəmiyə götürəcəklər.

- Sağ olun! – Rüstəmi fikir götürdü. «Simuzər iki itkiyə dözəcəkmi?!»

Beş-on dəqiqədən sonra bir neçə adam Azazı gətirib gəldi. O, atasını sağ - salamat görüb sevindi.

- Ata, sağ olduğunu bilirdim. Yeraltı dünyaya getdəcəyindən şübhələnmişdim.

- Nahaq arxmaxca gəldin. Heç ananı düşünmədin?!

- Anam qaydasındadı. Səni aparmağa gəlmışəm.

- Buradan qurtuluş yoxdu. – Rüstəm köksünü ötürdü.

- Niyə! – Araz xilaskarı hesab etdiyi adamlara baxdı.

- Bizi buraxmayacaqsınız?

- Buraxsaq da, qayıda bilməzsiz. Yollar yalnız okean sularının altındandır.

- İstəsəniz, kömək edərsiniz.

- Doğrudur. Ancaq, biz varlığımızı sizlərə bildirə bilmərik. Sizləri dünyamıza buraxmaq bizim üçün fəlakət olar.

- Onsuz da eyni məkanda yaşayırıq. Nədən qorxursuz? Nə qədər...

Ağsaqqallardan biri Arazın sözünü kəsdi.

- Eyni məkanda, müxtəlif şəraitdə yaşayırıq. Bizim üçün dayandığımız yer ən yüksək zirvədi. İrəli getsək, istidən yanarıq. Ona görə də yerimizlə kifayətlənir, milyon illər əvvəl yaşamış əcdadlarımızın həyatını davam etdiririk. Siz isə yüksəklilikləri fəth etmək iddiasındasız. Sizin fatehlik və hökmranlıq iddialarınıza görə yer səthi dəfələrlə dolub boşalıb.

- Bizə etibar etmirsiz?

- İddialarınıza görə ehtiyat edirik.

Rüstəm yariciddi, yarızarafat dedi:

- Siz bizlərdən çox iddialısız. Yerin altını da, üstünü də bilirsiz. Hətta kainatı da gəzirsiz. Elmdə, texnikada bizdən üstünsüz.

- İddialarımız heç vaxt bizi məhv etməyib. Nuhun gəmisinə ehtiyacımız olmayıb. İnsanı hisslərimiz bizləri qoruyub.

- Əminəm ki, insani hissləriniz bizi başa düşməyə kömək edəcək. – Araz anasını xatırladı. – Anam bızsız yaşaya bilməz.

- Sən nahaq gəldin, oğul!

- Ata, buraya gəlməmişdən əvvəl Fərhad müəllimə məktub yazdım. Yeraltı dünyasının mövcudluğunu bildirdim. Sənin xəritələrin haqqında ona məlumat verdim. Yəqin, geri qayıtmasaq, bizi axtaracaqlar.

- Pis oldu! – Qocalar öz aralarında nəsə danışdılar. – Siz burada qalın. Biz bir şey fikirləşərik.

Onlar getdilər. Rüstəm oğlu ilə baş-başa qaldı.

- Ata, bunlar bizi öldürəcəklər?

- Məncə, yox. Sözlərin onları qorxutdu. Bizimlə nə edəcəklərini bilmədilər.

- Geri qaytarsınlar.
- Qorxurlar. Onlar dünyamıza gizli gedirlər. Varlıqlarını gizlədirirlər.
- Bizimlə getsinlər. Hər şey aşkar olsun. Qorxu aradan qalxsın.
- Sən deyəsən, hələ vəziyyətimizi anlamırsan! Onlar bizə etibar etmirlər. – Simuzərin ağlamaqdan qızarmış gözləri, solğun çöhrəsi xəyalında canlandı. – Sən annanın yanına qayıtmalısan. O, iki itkiyə dözməyəcək!

- Necə?

- Hələ bilmirəm.

Araz düşdürüyü şəraitdən razı idi. O az vaxtda yerli sakinlərlə dil tapdı. Onların sevimlisinə çevrildi. On iki yaşlı uşağa bənzəyən yaşıdları onu ön və arxa hissədən balığa, ortadan boşqaba bənzəyən gəmi ilə hər tərəfi gəzdirirdilər. Planetin daxili çox gözəl idi. Xaricdəki bağ-baxçalar, güllü-çiçəkli düzənliliklər burada da vardi. Yalnız nüvə və mantianının birləşdiyi bəzi yerlərdə həyat sönmüşdü. Planetdəki yüksək enerji və nüvənin istehsal etdiyi artıq maddələrin xaric olunduğu bu yerlərin ətrafında 1000°C-dən yuxarı istilik vardı. Burada hissəciklər ətrafa səpələnmədən nizamlı şəkildə səthə doğru hərəkət edirdilər.

Vaxt keçdikcə, Araz darixmağa, anası üçün narahat olmağa başladı. Bilirdi ki, anası yoxluğundan xəbər tutsa, dözməyəcək. O, saatlarla səthə axan lavaya baxır, ona qarışib səthə çıxməq istəyirdi.

Bir gün yenə uzaqdan hissəcikləri müşahidə edirdi.

Kimsə:

- Oğul, buradan qurtuluş yoxdu. – dedi. – Lavaya yaxınlaşsan yanarsan, suya düşsən boğularsan.

Araz arxaya çevrildi. Yaxınlığında orta yaşılı, avro-poid irqinə mənsub bir kişi gördü.

- Axı bunlar kosmosa da çıxırlar.
- Özləri kainatı gəzirlər. Qonaqları aparmırlar.
- Deməli, hardansa yer səthinə yol var.
- Əlbəttə... Gəl tanış olaq. Mən Səidəm.
- Şadam. Mən də Arazam. – Görüşdülər. – Səhv etmirəmsə, siz də yuxarıdansınız.
- Hə, dənizçi idim. Güclü fırtına gəmimizi batırıldı. Yoldaşlarım həlak oldu. Mən təsadüf nəticəsində sağ qaldım. Sular məni yeraltı dünyaya gətirdi. Oğul, sən buraya necə düşmüsən?
- Atamın arxasında gəlmışəm. O, geoloqdur. Yeraltı dünyaya gətirən su körpüsünü tapdı. Yerin daxilini öyrənmək üçün gəldi. İndi əksinə aparan yolu tapa bilmirik.
- Yerin üstü atana azlıq edirdi? Daxildən səthə aparan su yolları yalnız okeanların, dənizlərin altındandır. Onu tapmaq isə dəryada balıq tapmaq kimi bir şeydir.
- Sizi atamlı tanış edərəm. Məncə, birləssək, yol tapa bilərik.
- Yaxşı olar. Mən də sizi ailəmlə tanış edərəm.
- Ailənizlə?
- Hə, evlənmişəm. Həyat yoldaşım, uşaqlarım var. Mənim üçün yaşadığım məkan da vətəndi. Ancaq əzizlərimdən, vətənimdən ötrü burnumun ucu göynəyir. Bircə dəfə görə bilsəydim rahat olərdim.

Araz atasını Səidin ailəsi ilə tanış etdi. Qürbət yad el-liləri doğmalaşdırıldı. Onlar məqsədlərinə çatanadək işləməyi qərara aldılar. Vaxta qənaət etmək üçün Rüstəmlə Səid planetin şərqində, Arazla Səidin qızı Ul-

duz qərbində axtarış aparmalı idi. Planet öz oxu ətrafında firlandığından nüvə daim daxili işıqlandırıldı. Ona görə də, onlar günün çox hissəsini işləyəcəkdilər.

Ulduz ağbəniz, qaraqaş, qarağöz, xoşxasiyyət və qoçaq qız idi. Boy-buxunda atasına çəkmişdi. Atasıgil işlərini planlaşdırıldıqda, onlara kömək etmək istədiyini bildirdi. Səid köməyə ehtiyac duyduğundan razılaşdı.

Səhəri gün onlar sözləşdikləri yerdə görüşdülər. Səid Ulduzun əvəzinə yeniyetmə oğlan uşağı gətirmişdi. O, papağını gözünün üstünə basmış, əllərini cibinə salmışdı.

Arazi başdan-ayağa süzüb dedi.

- Oğlan çox nərmə-nazikdir. Çətinliyə tab gətirməyəcək.

Araz bərk hırslandı.

- Ay uşaq, danışığına fikir ver.

Səid tərs-tərs oğlanın üzünə baxdı. O qızarıb başını aşağı saldı.

Ata yurdu kənddə olsa da, Araz şəhərdə böyüdü. Daşlı-kəsəkli dağ yollarında yaxşı hərəkət edə bilmirdi. Yeniyetmə oğlan olmasaydı, buralarda itibatardı. Oğlan həmişə Arazi gözləyir, çətin yollardan birinci keçirdi. Onlar planetin qərb hissəsini tamamilə nəzərdən keçirdilər. Sonuncu gün 100 metr yüksəklilikdən axan şəlalə onların diqqətini cəlb etdi. Oğlan şəlalənin kənarı ilə aşağı enmək istədi. Ayağı sürüsdü. Araz onun qolundan tutub özünə təfəf çəkməsəydi, yixilib parça-parça olacaqdı.

- Keçi kimi dağa- daşa dırmanırsan! Ehtiyatlı ol!

Araz yeniyetmənin oğlan olmadığını bilirdi. Ancaq, ona hörmət etdiyindən üstünü vurmurdu. İndi o, qoçaq

Arazın qolları arasında titrəyirdi. Başını onun sinəsinə qoyub gizlincə ağlayırdı.

- Ulduz, məni yaman qorxutdun!
- Bağışla...
- Yaxşı... – Onun papağı yerə düşdü. Saçları çiyninə töküldü. – Niyə mənimlə oynayırdın? Etibar etmirdin?
- Yox...
- Bəs, niyə düzünü demirdin?! – Araz onun üzünə toxundu. Başını qaldırıb nəmli gözlərinə baxdı. – Səni sevirəm, Ulduz... Cox sevirəm!

Ulduz qızardı. Dili topuq çala-çala:

- Xahiş edirəm, mənə əzab vermə! – dedi. – Sən getməlisən...

Ulduz dönüb getmək istədi. Araz onun çiynlərindən tutub buraxmadı. Alnından öpdü.

- Sevginin bu qədər böyük hiss olduğunu bilməzdim. Səni çox sevirəm.

- Bəsdir, Araz... – qız özünü saxlaya bilməyib ağladı.
- Sevirsənsə, əzab vermə.

Araz onu köksünə sıxdı.

- Sənə necə vurulduğumu bilmədim! Gəl bir az oturaq...

Onlar şəlalənin kənarında oturdular. Araz Ulduza həsrət dolu sevgi ilə baxdı. O, qızın qızarmış cöhrəsində əks olunan daxili aləminin sehrinə düşdü. Dili tutuldu. Ürəyi danışdı...

Evə gec qayıtdılar. Səid qızına acıqlandı.

- Bu nə vaxtin gəlişidi? Mən də sənə etibar edirdim.

Ulduz qızardı. Ona elə gəldi ki, hamı onların sevgi-sindən xəbərdardı.

- Ona yenə etibar edə bilərsiz. – Araz qızın haldan-

hala düşdüyünü görüb müdaxilə etdi. – Mərd qızınız var. Axıracan məni oğlan olduğuna inandırmaq istədi.

- İnanmadın?
 - Özümü inanmış göstərdim.
- Səidin həyat yoldaşı təngnəfəs içəri girdi.
- Səid, bizimkilər sizi axtarır.
 - Ağsaqqallarınız.
 - Hə.
 - Xeyir ola?!
 - Xeyir olar. – Həyətdən səs gəldi. Bir nəfər içəri giriib Səidə yaxınlaşdı. – Sizlərlə ciddi söhbətimiz olacaq. Üçünüz də yığışın gedək.
 - Üçümüz, kimlər?
 - Sən və qonaqların.

Onlar sualtı gəmi formasında olan maşına minib şəhərə yollandılar. Ərazidəki ən hündür binaya yaxınlaşdılar.

Rüstəm oğluna görə qorxdu.

- Burada nə işimiz var!
 - Müəyyən məsələləri müzakirə edəcəyik.
- Onlar qəribə texnika ilə təhciz olunmuş otağa daxil oldular. Otağın yuxarı tərəfində orta yaşılı, orta boylu kişi oturmuşdu. O, irəli gəldi.
- Sizinlə problemimizi müzakirə etməliyik.
 - Axtarışlarınız sizi narahat edir?
 - Həyatınızı təhlükəyə atmağınızı istəmirik. Su yolları okeanların, dənizlərin altındadır. Burada yolu tapıb özünüzü suya atsanız da, yerüstü dünyada sulara qərq olacaqsınız. Varlığınızdan heç kim xəbər tutmayacaq.
 - Başqa çıxış yolumuz yoxdur.
 - Həmişə çıxış yolu olur. Görmək istəmirsiniz. Dinc

yaşasınız, burada da xoşbəxt ola bilərsiz.

- Biz vətənimizə, ailəmizə bağlıyız. Onlar üçün yaşayırıq. Siz insan sevgisinin nə olduğunu anlamırsınız.
- Sizlərə pislik arzulamırıq. Kömək edə bilmərik. Milyon illərin sərrini açsaq, dünyanın tarazlığı pozular.
- Onsuz da yeraltı dünyanın varlığı insanlara məlumdu.
- Su körpüsü haqqında sizdən başqa heç kim bilmir.
- Arazi başdan-ayağa süzdü. – Oğlunuzun məktubunu nəzərə almasaqq. Planetimizin xətrinə qanunlarımızı pozacağıq. Oğlanı özümüz geri qaytaracağıq.

Rüstəm çox sevindi.

- Sağ olun! Sizin xeyirxahlığınız bir ananı yaşıdacaq.
- Analar müqəddəsdir. Nə vaxtsa onları incitmişiksə bizi bağışlaşınlar. Oğlunuzu geri qaytarmaqdə isə bizim öz səbəblərimiz var. Sabah yoldaşınız oğlunuzun arxasında kəndə gələcək. Onu evdə tapmassa, yox olmasına hamı biləcək. Dostunuz işə qarışacaq. Məktub meydana çıxacaq... Biz sirrimizi nəyin bahasına olur - olsun qorunmalıyıq.

- Bilirik! Düz edirsiz. – Səid onunla razılaşdı. – Bizi dən keçib. Xahiş edirik, oğlana kömək edin.

- Edəcəyik... Əvvəlcə onun yaddasını təmizləyəcəyik. O, yeraltı dünyani və bizləri xatırlamayacaq.

- Oğluma zərər verməyin! Siz ondan vermədiyiñizi almaq istəyirsiniz. Tanrıdan qorxun.

- Rüstəm, narahat olma. O, sadəcə, əvvəlki həyatını yaşayacaq. Sizi ölmüş biləcək. Yalnız sizin sağ olduğunuzu eşitsə, yaddaşı bərpa olunacaq. Bu isə heç vaxt baş verməyəcək.

Araz ailənin məsləhəti ilə nişanlandığı qızı xatırladı.

- Hisslərimi, duyğularımı da öldürün. – dedi.
- Niyə, oğul?
- Bələ daha yaxşı olar! – Araz köksünü ötürdü. Bunuñla da atalar işin nə yerdə olduğunu bildilər.
- Oğul, Adiləni sevə bilməsən, evlənmə. Günahkarram... Gərək səni məcbur etməyəydim.
- Özünü günühkar bilmə, ata! Razi olmasaydım nişanlanmazdım. Gözəl olduğu üçün onu sevəcəyimi guman edirdim. Alınmadı. Üstəlik də biri burada ürəyimi uğurladı.

Onlar Arazi hərəkətli masaya uzadıb böyük aparatın içində saldılar. Yaddaşı kompyuterdə eks olundu. Yeraltı dünya ilə bağlı məlumatları onun yaddaşından sildilər. Əvvəlcə hisslərinə toxunmadılar. Ulduzla bağlı məlumatlar yenidən bərpa olundu. Məcbur olub beyindəki neyronların bir hissəsini yatırıldılar.

* * *

Otaq soyuq və cansızıcı idi. Araz uzandığı çarpayıdan qalxıb yerində oturdu. Kənddəki evlərində olduğunu, atasının öldüyünü, anasının şəhərə getdiyini xatırladı. Başı- dumanlı halda evdən çıxdı. Səhərəcən həyətdə gəzdi. Hava işıqlaşdıqda şəhərə getmək üçün maşınına oturdu. Bir müddət onu idarə etməyi unutdu. Sonradan özünü topladı.

Evə yaxınlaşdıqda anasının tələsik harasa getdiyini gördü. Maşını arxasında sürüb yanında dayandı.

- Ana, gəl səni aparım.
- Simuzər maşına oturdu.
- Oğul, şükür Allaha ki, qayıtdın. Sənin arxanca

kəndə gedirdim. Xeyli vaxtdı getmişən. Harada olduğundan, nə iş gördüyündən xəbərsizəm. Bilmirəm, atanın dərdini çəkim, yoxsa sənin!

- Çoxdan getmişəm...

- Hə.

- Nəsə, xatırlamıram...

- Xatırlamırsan?! – Oğlunun sözü Simuzəri qorxutdu. – Oğul, atanın birdəfəlik yox olmasından xeyli vaxt keçib. Daha onun hardasa, sağ qalması mümkün deyil. Dağları, dərələri axtarma. Ananı da fikirləş. Mən sənə görə yaşayıram.

- Narahat olma, ana, yaxşıyam. Bir az başım dumaklıdı.

- Yaxşı, sür gedək. Adılə də anası ilə bizə gəlib. Səni gözləyirlər, nigarandılar.

- Ana, sən get. Sonra gələcəyəm...

- Niyə, nişanlınlı görüşmək istəmirsən? Yazlıq qız sənə nə edib?!

- Heç nə. Sadəcə ona qarşı heç bir hissim yoxdu.

- Bu sadə iş deyil, bala! Başqasının taleyi ilə oynamaq olmaz. Nə etmək istəyirsən?

- Bilmirəm... Ona pislik arzulamıram. Həm özümü, həm də onu bədbəxt edəcəyimdən qorxuram.

- Hələ vaxtin var. Fikirləş...

Araz çox fikirləşdi. Qərarı isə onun əvəzinə qaynağı verdi. O, bütün toy tədarükünü gördü. Dəvətnamələri payladı. Özünə gələ bilməyən Araz ayılıb iş-işdən keçdiyini gördü. Evlənməkdən başqa çarəsi qalmadı. Evləndilər. Ancaq, birgə yaşaya, xoşbəxt ola bilmədlər. Məhəbbət üzərində qurulmayan ailə qısaömürlü oldu. Onlar bir neçə ay birgə yaşadıqdan sonra ayrıldı-

lar. Adılə axtardığı xoşbəxtliyi ailəsində tapa bilməyib anasının yanına qayıtdı. Araz isə özünü tapmaq ümidi ilə geoloqlara qoşuldu. Xatırlamadığı su körpusunu tapmaq üçün atasının dostu Fərhadla dağları gəzdi.

Yaddaşının açarı, bütün bədbəxtliklərinin izahı isə ata yurdunda eşitdiyi xəbər oldu. Atasının qayıcıdışı onun yaddaşını bərpa etdi. Beyni işıqlandı, hissələri ayıldı. Kiçik zaman kəsiyində xəyalında canlanan məlumatların ağırlığına dözə bilməyib halbahal oldu. Bütün həyatını xatırladığından son zamankı hərəkətlərinin səbəbini anladı. Anasından üzr istəmək üçün özündə güc tapdı. Kəndə - ata-anasının yanına tələsdi.

Kənddə xüsusi canlanmavardı. Rüstəmin yeraltı dünyadan qayıcıdışı hamının marağına səbəb olmuşdu. Kənd əhalisi bizlərlə eyni planetdə yaşayan balaca adamları görmək üçün Rüstəmgilin həyətinə axışındı. Qonaqlar isə çəkinmədən adamlarla ünsiyyət qurur, onlarla söhbət edirdilər. Səid də qonaqlarla idi.

Araz evə çatdıqda onlar sağıllaşıb gedirdilər. Arazi uzaqdan görüb əl etdilər. Havada dayanıb ətrafa işıq saçan peykə mindilər. İri balığa bənzəyən peyk yumrulanıb boşqab fofmasına düsdü. Uçaraq uzaqlarda gözdən itdilər.

Araz adamların arasından keçib atasının yanına gəldi.

- Ata, inana bilmirəm! Bu sənsən?
- Hə, oğul! – Ata-oğul qucaqlaşdırılar.
- Ata, yeraltı dünyada yaşayan insanlar niyə göyə qalxdılar?
- Bizlərə əlçatmaz olduqlarını demək istəyirlər.
- Hər halda sağ olsunlar. Yaxşı ki səni gətirdilər.

Bütün həyatım alt-üst olmuşdu. Kim olduğumu, nə üçün yaşadığımı bilmirdim. – Ağsaqqalları xatırladı. – Onlar qanunlarını pozdular?

- İnsan qudrətinin və ana sevgisinin qarşısında dayana bilmədilər. Tanrıdan qorxdular...

- Tanrıdan qorxdular?!

- Hə, oğul... Səndən sonra daxildəki enerji artdı. İstiliyi mantiyaya ötürən hissələr temperaturun öhdəsindən gəlmədi. Qızmış hissəciklər yaxın ərazilərə tökülüb canlı aləmi məhv etdi. Onlar başlarına gələn hadisələri Allahın cəzası kimi qarşılıdlar. Yaddasını aldıqları üçün peşman oldular. Ananın əzablarına görə Tanrıdan qorxdular. Onun böyüklüyü qarşısında baş əydilər!

Araz utandığından söhbəti dəyişdi.

- Son vaxtlar yer səthində də təbii fəlakətlərin sayı artıb. Hətta, deyilənlərə görə, Yer planeti öz oxundan bir qədər sürüşüb.

- Düzdür. Bizi qaytarmaq üçün su körpüsünün yerini dəyişdirmək lazım idi. Uzun müddət bacarmadılar. Su öz yolu ilə gedirdi. Yer sürüşəndən sonra su yolunu dəyişdi.

- Artıq əvvəlki yerdən su körpüsü yoxdu?

- Yox. O körpü daha bizə lazım deyil. İkimiz də yenidən həyata qayıtmışıq. Buna görə anana minnətdar olmalıyıq. Bizi onun sənə olan sevgisi azad etdi.

- Ata, sən bilmirsən. Mən istəmədən anamın qəlbinə dəymişəm. Onu necə incitdiyimi özüm də bilməmişəm. Yaddaşım, hisslərim...

- Oğul, yaddaşın bərpa oldu? Daxildəki hadisələri xatırlayırsan... Anana qarşı kobudluğundan isə xəbərim var. Orada danışındılar.

- Yaddaşım bərpa olub, hisslərim qaydaya düşüb...
- Onda ananın yanına get. Üzr istə.
- Bağışlayacaqmı?!
- Coxdan bağışlayıb. Atıldığı gün “Tanrı oğlumu mənə bağışla!” deyən ana övladından inciyə bilməz.

Araz xəcalətindən atasının üzünə baxa bilmədi. On-dan ayrılib evə keçdi. Anası evdə tək deyildi. Bir qızla söhbət edirdi. Araz arxası ona tərəf olan qadına əhə-miyyət verməyib anasına yaxınlaşdı.

- Bağışla, ana... Səni incitdiyim üçün bağışla! İndiyə qədər yanına gəlib üzr istəməyə cəsarətim çatmadı.

- Eybi yox, atan vəziyyəti danışib. – Onun saçlarını oxşadı. – Narahat olma. Mən səni elə həmin gün bağışlamışam. Sənin varlığın mənim üçün hər şeydir. – Qarşı tərəfi işarə etdi. – Ulduz qızımla səndən danışırıldığ.

- Ulduz?!

- Hə. O bizə qonaq gəlib. Səhər qohumları ilə görüşəcək. Siz söhbət edin. Mənim atanla işim var. – O get-di. Araz Ulduzla tək qaldı.

- Səni yenidən görə biləcəyim ağlıma belə gəlmirdi. Cox şadam. Səni necə...

Ulduz onun sözünü kəsdi.

- Araz, nədənsə mənimlə görüşəndə dürüst olmayı unudursan. O vaxt nişanlı olduğunu gizlətdin. İndi isə evli olduğunu demədən mənə eşq elan etmək istəyirsən.

- Biz ayrılmışıq.
- Sizlər üçün ayrıılmaq bu qədər asandı!
- Ailəmizdə məhəbbət yox idi. Yaşaya bilmədik. Sə-nə qarşı olan hisslərimi özün bilirsən. – Qəlbindəkiləri dilinə gətirməyə cəsarət etmədi. – Burada tək yaşa-yacaqsan?

- Qohumlarımın yanına gedəcəyəm. Bizdə ad taleyi-mizi müəyyənləşdirir. Dünyaya gələndə, ulduzların al-tında yaşayacağımı bili, məni Ulduz adlandırıblar. Sizdə də təsadüfən qoyulan adlar çox vaxt həyatınızı müəyyən edir.

- Deməli, taleyinin arxasınca gəlmisən. Məni həya-tında görmürsən?

Arazın yanıqlı səsi Ulduzun ürəyini göynətdi.

- Bilmirəm... – deyib, pəncərənin qarşısına keçdi. Maraqla heç vaxt görmədiyi ulduzlu səmaya baxdı. Aydınlıq olduğundan hər tərəf işıqlı idi. Ayın gümüşü şəfəqləri ətrafi nura qərq etmişdi. Sakit axan çayın şırıltısı təbiətə həzin nəğmə oxuyurdu.

- Ulduz, bizdə deyirlər ki, hər zülmət gecənin bir işıqlı səhəri olur!

Ulduz gülümşəyərək:

- Gecə zülmət qaranlıq deyil! – dedi. – Səhərin işığını sənin gözlərində görürüm!

- Qəlbimin işığıdı! Sən yandırmışan!..

KAINATDA MƏHƏBBƏT

Fantastika

Arif hirsli halda evdən çıxıb iti addımlarla ensiz dağ yolu ilə meşəyə tərəf getdi. Meşəyə çatdıqda bir anlıq ayaq saxladı. Səhərə yaxın olmasına baxmayaraq, ətraf zülmət qaranlıq idi. Çaqqal və canavarların ulaşması, bayquşun səsi onu vahiməyə saldı. Ancaq geri qayıtmadı. Qaranlıq meşədə itmək, yox olmaq istədi. İrlilədikcə, meşə zolağı seyrəlməyə, hava işıqlaşmağa başladı. Yol onu sırlı aləmə apardı. Burada ətraf tam fərqli idi. Səmanın hər yerində günəş kimi işiq saçan ulduzlar vardı. O, hara gedəcəyini bilmədi. Ağlını itirmədiyinə əmin olmaq üçün pöhrən ağacın yanında otub başına gələnləri xatırlamağa çalışdı...

Arif universiteti bitirdikdən sonra rayona qayıtmadı. Bakıda qalıb elmi işlə məşğul oldu. Astrofizik idi. Gök cisimləri və qalaktikalarla bağlı elmi araşdırırmalar aparırdı. Yaşadığı hündür binanın eyvanından kainatı müşahidə etmək çətin idi. Ata evi də rayon mərkəzində yerləşirdi. Ona görə, elmi araşdırırmalar aparmaq üçün kəndə – nənəsinin yanına getməyi qərara aldı. Nənəsi mənzərəli dağ kəndində yaşayırırdı. Kəndin bir tərəfi qaya və təpələrdən, digər tərəfi göz oxşayan meşəlikdən ibarət idi. Dağlara yağınlarından və bulaqlardan qidalanan dağ çayı ətrafa xüsusi yaraşıq verirdi.

Nənə ötən gün Bakıya gələcəyini bildirmişdi. Arif onu qarşılıamaq üçün avtovağzala gəldi. Maşınını təmirə verdiyindən taksi sıfariş etdi. Nənə isə taksinin adını eşitdi, az qaldı onunla davaya çıxsın.

- Maşını nə edirəm? Qoysana Bakını gəzim.
- Ay nənə, sənin rahatlığın üçün eləmişəm. Uzaq yol gəlmisən.

Nənə acıqlandı.

- Uzaq yol gələndə nə olar? Hələ qocalıb əldən düşməməşəm.

Arif qorxusundan dillənmədi. Həqiqətən də nənəsi şux geyimi, iti yerişi ilə cavanları geridə qoyurdu. Onlar bir saata qədər piyada gəzib metroya çatdilar. Heç vaxt metroya minməyən nənə içəri keçə bilmədi. Hər dəfə keçid onu tuturdu.

Arif yarıciddi, yarızarafat:

- Nənə, cavanlıqda günahı olanlar buradan keçə bilmirlər. - dedi. - Etiraf elə səni buraxsın.

Nənə qızarış dilxor oldu.

- A bala, elə bir günahım olmayıb. Yetim qız idim. İndi yaşadığım kəndə təyinatla müəllim göndərilmişdim. Kirayədə qalırdım. Ev sahibləri mənə qızları kimi baxırdılar. Mən də onlara kömək edirdim. Bir gün inəyi sağanda qonşu oğlan arxadan özünü yetirib məni öpdü. Hirsimdən süd vedrəsini onun başına keçirtdim.

Arif əlini-əlinə vurub bərkdən güldü.

- Ay səni, nənə. Rəhmətlik babam harada idi?
- Yox idi. Heç məni tanımadı. - Açıqlanıb geri qayıtməq istədi. - Mənim yerin altında nə işim var ki, bu iş də başıma gəlir!

Arif nənəsini qucaqlaqdı.

- Nənəcan, mən ölüm incimə. Sonralar babama dedin?
- Rəhmətlik qaynanam qoymadı. Onlarda qalırdım.

Oğlanın südü süzülə-süzülə getdiyini görmüşdü.

- Birləşib babamı aldatdız da.
- Nənə sərt-sərt nəvəsini süzdü.
- Elə buradanca kəndə qayıtmagımı istəyirsən?
- Arif məsələnin ciddi olduğunu görüb özünü yığışdırıldı.
- Qurban olum, nənə, incimə! Bir az Bakıda gəzək.

Sonra ikimiz də birlikdə gedərik.

- Səndən nə əcəb?
- Elmi işimlə bağlıdır. Göyləri müşahidə edirəm.
- Yeri yaritmayıb, indi də göyə çıxdın?

Söz yerinə düşdü. Arifin keçən il zəlzələlərlə bağlı apardığı araşdırmaclar heç bir müsbət nəticə verməmişdi. O, qızardı. Nənə isə gülümsədi.

Onlar Bakıda çox qalmadılar. Birlikdə kəndə qayıtdılar. Baba ocağının şehri Arifi daha böyük inam və məhsuliyyətlə işə sövq etdi. O, teleskopu həyətin münasib yerində quraşdırıldı. Günün müxtəlif saatlarında kainatda müşahidə apardı.

İşə bizim qalaktikadan başladı. Bizim qalaktika nüvə və kənarları spiralvari düzülmüş ulduzlardan ibarət olan bir sistemdir. Nüvədə günəş və onun ətrafında dövr edən planetlər yerləşir. Qalaktikamızdakı planetlər nisbətən aydın görünündüyündən Arif müşahidələri ümumiləşdiririb belə nəticəyə gəldi ki, planetlərin hamısında özünəməxsus həyat var. O, bu qərarı planetlərdə yerdəki təbii şəraitini nəzərə almadan verdi. Onun fikrincə, yerdəki təbii şərait yalnız Yer planetində yaşayan canlılar üçün lazımdır. Fikrini antraktida yaşayan qəribə qurbağa növünün varlığı ilə əsaslandırdı. Bu qurbağalar donub

buz parçası olsalar da, yaşayırlar. Adı həyat üçün vacib olan amillər onlar üçün əsas deyil. Ona görə də Arif hər bir planetdə şəraitə uyğun canlı həyat olduğu qərarına gəlmışdi.

Arif sonra kainatdakı başqa qalaktikalarla maraq-landı. Sonsuz kainatda saysız-hesabsız qalaktikalar aşkar edilmişdi. O, teleskopla zəif dumanlı ləkələr kimi görünən qalaktikalara baxdı. Onların bəziləri bizim qalaktikaya bənzəyirdi. Belə qalaktikalardan birində zəif işığın arxasından gözəl bir qız çöhrəsi görünürdü. Arif uzun müddət teleskopdan ayrılmayıb onun gözəlliyinə tamaşa etdi. Gördüyünün elmi izahını tapa bilmədi.

Nənəsi:

- A bala, niyə yapışib qalmışan? - deməsəydi, yəqin hələ göylərə çox baxacaqdı.

- Nənə, gəl burası bax. Gör necə gözəldir.

Nənə teleskopa yaxınlaşışb baxdı.

- Gözəllik görmürəm. Elə bil pərdənin arxasından işiq yanır.

- Gözəl işıqdır!

- Oğul, deyəsən ağlin çəşib!

Arif söhbəti uzatmadı.

- Gedək, nənə, acmışam. Bu günlük iş bəsdi.

- Lap yaxşı, səmimi söhbət edərik.

Nənə həyətdə - ağacların altında süfrə açdı. Ləzzətli yeməklər, təmiz hava və gördüyü qızın xəyalı Arifi bihuş etdi.

Nənə onun halından xəbərdarmış kimi:

- Oğul, vurulub eleməmisən ki? – soruşdu.

- Nə vurulmaq, ay nənə. İş-gücdən başım açılır ki,

bir işıqlı dünyaya da baxım?

- Nə bilim? Bakı - Şəki gəzirən. Dedim, bəlkə kimisə tapmışan.

- Yox, nənəcan, arxayı ol.

Arif səhəri gün məlumatları toplayıb Bakıya yola düşdü. Tələsdiyindən nənəsi ilə də sağollaşa bilmədi.

Nənəsi:

- A bala, tələsik hara gedirsən? - söylədi. - Qonağımızla da görüşə bilmədin.

- Qonağımız kimdir?

- Müəllimədir. Təyinatla məktəbimizə gəlib.

- Sonra, nənə... Sonra görüşərik. Qayıdacağam. Onsuz da işlərim yarımcıq qalıb.

Arif getdiyi günün axşamı geri qayıtdı. Gecə idi. Kənd yatırdı. O, sakitcə qapını açıb maşını həyətə saldı. Yorğun olmasına baxmayaraq, teleskopun arxasına keçdi. Başı işə elə qarışdı ki, nə vaxt yuxuya getdiyindən xəbəri olmadı. Səhər nənəsinin səsinə oyandı.

- A bala, həyətdə niyə yatırsan?! Soyuqlayarsan. Yaxşı ki, üstünü örtmüsən. Dur, gəl çörək yeyək.

Arif necə yuxuya getdiyindən xəbərsiz idi. Evə girib yorğan götürmədiyini isə dəqiq biliirdi. Çünkü gətirdiyi çantalar hələ də qapıda idi.

- Nənə, məni gözləmə. İşimi qurtarıb gələcəyəm.

- Bəs qız? Məktəbə gedəcək, gəl onunla tanış ol.

- Sonra... Dünənki qalaktikanı tapa bilmirəm.

- Gözəlimi? - Kinayə ilə dilləndi. - Gözəli yerdə qoyub göydə axtaranda, əlbəttə tapmazsan da...

- Salam, necəsiz? - Nənənin qonağı idi.

Arif qızın səsini eşitdikdə qızardı. Hörmətsizlik

etmişdi. Üzr istəmək üçün arxaya çevrildi.

- Bağışlayın... - Sözü yarımcıq qaldı. Qarşidakı dünəndən bəri axtardığı qalaktikanın fonunda gördüyü qız idi.

- Tanışlığımıza şadam. Nənəniz haqqınızda çox danışib. - Arifdən səs çıxmadığını görüb nənəyə dedi. - Salamat qalın. Dərsdən sonra qonaq evinə gedəcəyəm. Sizi narahat etmək istəmirəm.

- Qızım, narahat etmirən. Evimizə gəl. Gözləyəcəyəm.

Qız getdi. Arif onun arxasında baxa-baxa qaldı.

- Nənə, bu, necə olur?

- Olanda, hər şey olur. - Nənə mənalı-mənalı güldü.

- Günorta gedib qızı gətirərsən.

Arif bir yerdə qərarlaşdı dura bilmirdi. Baxçada xeyli gəzdikdən sonra, günortaya qədər gözləməyib, məktəbə tərəf getdi. İlk gün olduğundan Aytənin dərsi tez qurtarmışdı. Qız qonaq evinə getməyə hazırlaşırdı.

Arif həyətdə qızla rastlaştı.

- Bayaqqı hörmətsizliyə görə üzr isrəyirəm. Mənimlə getməsəniz, nənəm üzümə baxmayacaq. Xahiş edirəm..

Aytən onun sözünü kəsdi.

- Narahat olmayın, inciməmişəm. Orada qalmağım düzgün deyil.

- Problem məndədirə, elə bu gün çıxb gedərəm.

- Yox... Evinizdən niyə gedirsiz ki?

- İki-üç günə Bakıya qayıtmalıyam. Nənəmlə yaşayarsız. Yorğana görə təşəkkür edirəm.

Qız utanıb başını aşağı saldı.

- Sağ olun!

Arifin iki-üç günü həftələrə çevrildi. Axırda univer-

sitetdən çağırıldılar. Getdiyi gün qızla meşəni gəzməyə çıxdı. Bir yerdə yaşadıqları vaxt ərzində hislərini ondan gizlətməyə çalışırdı. Bu gün isə Aytənin fikrini bilmək istəyirdi.

- Aytən, yəqin hisslərimdən xəbərdarsan! - Qızın buz kimi soyuq əllərindən tutdu. - Qəribə də olsa, səni ilk dəfə müşahidə etdiyim işqılı bir qalaktikanın fonunda gördüm. Gözlərin məhəbbətdən işiq saçırı.

- Qəribə heç nə yoxdu. Mən o qalaktikanın qızıyam.

Arif qızı yaxın dayandığından bihuş olmuşdu. Onun sözlərini ya eşitmədi, ya da dinləmək istəmədi.

- Aytən, sənin gözəlliyyinə vurulmuşdum. Bir yerdə olduğumuz müddətdə qəlbini gördüm. Sənə aşiq oldum. Fikrini bilmək istəyirəm!

Həyəcandan titrəyən Aytən başını onun sinəsinə qoyma. Hərəkəti ilə sözünü dedi.

Arif yola düşərkən:

- Aytən, imkan tapan kimi qayıdacağam. - dedi. - Ailələrimizi tanış edərik.

Aytən çəşbaş nənəyə baxdı. Nənə arxayıñ halda:

- Sağlıq olsun. - dedi. – Get!

Arif uzun müddət işdən vaxt tapıb kəndə gələ bilmədi. Bir gün axşamüstü yola çıxdı. Gecədən xeyli keçmiş kəndə çatdı. Uzaqdan evlərinin üstündə aya bənzər bir şey gördü. Yaxınlaşdıqca, bunun kürə şəkilli işq saçan naməlum obyekt olduğunu dəqiqləşdirdi. Əvvəlcə nə edəcəyini bilmədi. Sonra maşını evdən aralı saxlayıb səssiz həyətə yaxınlaşdı. Evdə hər şey normal görünürdü. Nənənin qonaqları vardı. Birləkdə söhbət edirdilər. Arif uşaq vaxtı da belə hadisənin şahidi olmuşdu. Nə baş verdiyini anlamamışdı. Evə girməyib

səhərə qədər gözlədi. Səhərə yaxın qonaqlar sağıllaşıb həyətə çıxdılar. O naməlum obyektin əhatə dairəsinə çatdıqda, dəyişib başqa şəklə düşdülər. Kürə şəkilli obyek onları daxilinə alıb yox oldu.

Arif gördüklerinin xəyal, yoxsa gerçəklik olduğunu ayıd edə bilmədi. Həyəti bir neçə dəfə başdan ayağa gəzdi. Əl-üzünü yudu. Yuxuda olmadığını, hadisələrin real həyatda baş verdiyini dəqiqləşdirdi.

- Bunların izahı olmalıdır. - deyib hirsli halda evə girdi.

Nənəsi ilə Aytən divanda oturmuşdular.

- Oğul, dəhşət görmüşə oxşayırsan. Nə olub?

- Dəhşətin izahı səndədir, nənə! De görüm, o qəribə məxluqlar kim, yaxud nə idi?

- Yuxu görmüsən, nədi...

- Bəsdir, məni aldatdığını, yetər. - Qeyri-ixtiyari səsini qaldırdı. - Uşaqlıqda da məni yuxu gördüyümə inandırırdın. İndi uşaq deyiləm. Mənə həqiqəti de.

Aytən sakitcə yan otağa keçdi.

Nənə çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdı.

- Sənə zərər verəcəyimdən qorxuram. Həqiqət ağır ola bilər.

- Eybi yoxdur. Hər halda, kişiyəm, dözərəm...

- Onlar sən Aytəni gördüğün qalaktikadandırlar. Mən də Aytən kimi həmin qalaktikanın planetlərindən birində doğulmuşam.

- Nənə, sən nə danışırsan! - O, dəhşətə gəldi. - Məni dəli etmək istəyirsən? Siz insan deyilsiz! Babamla necə evlənmisən? Yəqin yetimliyinə inandırıb aldatmışsan. Kim olduğunu bilsəydi, səninlə evlənməzdı.

- Danışığına fikir ver. – Nənə hirsłəndi. - Yalnız

baban kim olduğumu bildi. Qohumlarımı görmədi. Çünkü bizdən olmayan biri bizləri görə bilməz. Mənim xüsusiyyətlərim sənə keçdiyi üçün bizləri görürsən.

- Kaş görməyəydim! Bəlkə onda Aytəni qəbul edərdim. İkiniz də məni aldatmısız.

Arif əsəbi halda evdən çıxdı. Nənəsi çağırısa da, dayanmadı. Hara gedəcəyini, nə edəcəyini bilmədən buralardan uzaqlaşmaq istədi. Yollar onu indi dayanıb harada olduğunu anlamadığı məkana gətirdi. Burada işıqlı havada göy üzündəki ulduzların əksəriyyəti görünürdü. İri ulduzlar günəş kimi işiq saçırıdlar. Təbiətdə sürətlə inkişaf gedirdi. Ətrafdakı pöhrənlər bir neçə saatə böyük ağaclar olmuşdular. Yer planetində bunlar mümkün deyildi. Arif hardasa başqa yerdə olduğunu anladı.

Öz-özünə danışırımsış kimi:

- Haradayam? – sual etdi...

Sualının cavabı qarşidan gələn yad planetli idi.

- Planetimizə xoş gəlmisiniz!

- Sağ olun.

- Sizi planetimizin böyükleri görmək istəyir.

Görüşmək istəyirsizmi?

- Bəli!

Arif əvvəlcə yad planetlinin görkəmindən qorxdu. Danışdıqdan sonra onu adı insan qəbul etdi. Əslində o, bədən quruluşuna görə insana oxşayırırdı. Yalnız başı fərqli idi. Balaca başında nazik uzun gözləri, kiçik burnu və ağızı, arxada qulaqları vardı. Onlar piyada getsələr də, şəhərə tez çatdılar. Şəhərin sadə görkəmi vardı. Hündür binalar yox idi. Bütün tikililər, hətta küçələrdə hərəkət edən maşınlar da kürə və ya sfera

formasında idi. O, şəhərdə planetin çoxsaylı sakinləri ilə qarşılaşırıdı. Heç kim onu yad planetli qəbul edib qeyri-adi nəzərlərlə baxmadı.

Onlar şüşəbəndi olan böyük binanın qarşısında dayandılar.

- Böyüklərimiz burada yaşayırlar. Buyurun, keçin içəri.

Bir neçə yad planetli onu qarşıladı. Nisbətən yaşılı soruşdu:

- Planetimizi necə gördün?

- Yaxşı. Planetinizin təbiəti bizdəki kimiidir.

- Əlbəttə. Elə olmasa, burada yaşaya bilməzsiniz.

Yer-dən fərqli olaraq planetimizdə təbiət sürətlə inkişaf edir.

- Gördüm.

- Sizi buraya gətirməkdə məqsədimiz kömək etməkdi.

Planetimizin yerləşdiyi qalaktika sizin qalaktikadan milyonlarla işiq ili uzaqlıqdadır. Biz yaradanın qüdrətinə və elmin gücünə arxalanaraq müxtəlif məsafələri qət edirik.

- Ağlasığmadır, möcüzədir!

- Arif, başqa cür görünüşəniz də bizlərdənsiniz. Əks halda görüşə bilməzdik. Nənəniz və sevgiliniz bizim planetin sakinləridir. Onlar doğuluşdan Yer planetinin sakinlərinə oxşadılar. Onlar kimi düşündülər, onlar kimi inkişaf etdilər. Ona görə də onları Yer kürəsinə göndərdik. Bizdə sürət böyük olduğundan həyat qıсадır. Sizin hesabınızla götürsək ömrümüz 15-20 ildir. Təbiətdə heç nə itmədiyinə və heçdən yaranmadığına görə bu bizi narahat etmir. Bir formadan başqa formaya çevrilirik. Yenidən dunyaya gəlirik.

Baş verənlər Arifə yuxu kimi gəlir, yad planetlinin sözlərini anlamırıdı.

Yad planetli onun vəziyyətini başa düşdü:

- Görürəm dediklərim sizə qəribə gəlir. – bildirdi. -

Burada yaşayın. Sonra danışarıq.

- Axı, mənim öz vətənim var!

- Narahat olmayın, qonağımızsınız.

Tanımadığı qohumları ona xoş təsir bağışladılar. Planetin sakinləri ilə rahat ünsiyyət qurdu. Hətta onları yaxından tanıyandan sonra sevdi də. Daxili dünyaları gözəl olan sakinlərin xarici görünüşlərinə fikir vermədi. Planetdə hər gün yenilik görməyə adət etdi. Elm burada möcüzələr yaratmışdı. Mümkünsüzü mümkün etmişdi. O, bəzən izah edə bilmədiyi məsələlərin doğruluğuna inanmırıdı.

Vaxt keçdikcə vətən üçün darixmağa başladı. Qaçlığı evə qayıtməq, doğmalarını görmək istədi. İlk gördüyü yad planetlilərin yanına gəldi.

- Vaxtiniz necə keçdi?

- Yaxşı. Sakinlərinizə dostlaşdım. Burada təbiətin qəribə xüsusiyyətləri var. Planetiniz həmişə işıqlı olur. Yəqin coğrafi mövqeyinizdən asılıdır.

- Yox, burada hər şey sürətli hərəkətdədir. Siz də burada yaşadığınız müddətdə planetimizi dəfələrlə gəzdiniz. Qalaktikamızın quruluşuna görə planetimizdə qaranlıq olmur. Məkanımızı səmadakı bütün ulduzlar işıqlandırır.

- Sizdə elm möcüzələr yaradıb. Bunları xəyal etmək belə mümkün deyil.

- Qaranlıq fikirlərlə yaşamırıq. Gücümüzü tərəqqiyə sərf edirik. Amma sizdə əksinədir... Elm kütləvi qırğıın

silahlarının istehsalına, planetinizin məhvini yönəlib.

- Düzgün fikirləşmirsınız. - Arif etiraz etdi. - Mən də elm adamıyam. İnsanlara xidmət etmək istəyirəm.

Yad planetli arxayınlıqla:

- Bilirəm. - dedi. - Siz adı insanlardan qabiliyyətlisiniz. Böyük alim olacaqsınız. Elmdə inqilab etmək gücünə qadırsınız. İnsanların şüurlarını, yaşam tərzlərini dəyişə bilərsiniz.

Digər yad planetli müdaxilə etdi.

- Vaxtdır, getməliyik. Yerdə bizi gözləyirlər.

Arif onlarla birlikdə kosmik obyektə mindi. Obyektin daxili sadə idi. Orada dairəvi düzülmüş stollar və avtomatik idarəetmə qurğuları vardı. Hami yerini tutduqdan sonra qapı bağlandı, obyekt hərəkətə başladı.

- Yerə nə vaxt çatacağıq? - Arir soruşdu. - Məsafə şox uzaqdır.

- Beş-on dəqiqəyə. Sürətimiz işiq sürətindən milyon dəfələrlə çoxdur. Bizim üçün uzaq məsafə yoxdur.

Yer planetinə çatdılar. Hər tərəf qaranlıq idi. Obyektdən düşərkən, yad planerlilər insana cevildilər. Obyekt isə uzaqlaşış səmada ulduz oldu.

- İndi biz sizin qonağınız olacağıq.

- Sad olaram! - Arif sevincə dilləndi.

Gecə olduğundan kənddə hamı yatmışdı. Yalnız nənə yol gözləyirdi. O, qonaqları ilə görüşüb söhbət etdi. Onları otaqlarına yolladı. Arif nənəni tek görüb Aytəni soruşdu.

Nənə acıqlı:

- Nə bilim hanı? – dedi. - Səninlə bir yerdə olmalıydı. Tanımadın.

Arif gördüyü yad planetliləri xəyalından keçirib:

- Yox idi. - dedi. - Orada olsaydı, tanıyardım.
- Fikir verməmisən.
- Nənə, qurban olum, məni incitmə. Bilirəm, sözlərimdən hirslisən. Bağışla. Ona elə vurulmuşam ki, hansı formada olur-olsun qəbul edəcəyəm.

Nənə hikkə ilə:

- Belə de! – söylədi. - Bizim oğlanın dərdi varmış...
- Nənə, indi sən nəvəni bağışlamayaqsan?

Nənə yumşalıb onun başını sığalladı.

- Sən gedəndən otaqdan çıxmır. Onu bağışlamayacağından qorxur. Səni aldatmayıb. Göründüyü kimi yaranıb. Kobudluq etdin. - Nə isə fikirləşdi. - Sabah ata-anan onun qohumları ilə görüşməyə gələcəklər. Onlara yad planetlilərin Aytənin Amerikada yaşayan valideynləri olduğunu demişəm. Əslində onun ata-anası planetdə həyat sürətlə inkişaf etdiyindən çoxdan ölüb.

- Niyə qohum kimi təqdim etmirsən?
- Get qızla bariş. İşimə qarışma. Mən bu planetdə yetimlik nə olduğunu yaxşı bilirəm!

Aytən ağlamış halda otaqdan çıxbıb nənənin əllərindən öpdü.

- Sağ olun! Sizə borcluyam.

Arif sevgilisinin nəmli gözlərində dərin, saf məhəbbət gördü. Rahat nəfəs aldı. Bildi ki, belə hissələrin sahibi ondan inciyə bilməz.

Onların məhəbbəti kainatdakı iki qalaktika arasında körpü saldı. Bu körpüdən, planetlərdəki zaman fərqiñə baxmayaraq, təmiz qəlbli və dərin məhəbbətli insanlar keçə bildilər!..

MÜNASİBƏT

Bədii-elmi hekayə.

Rusiyada-universitetlərin birində müəllim işləyirəm. Riyazi iqtisadla məşğul olur, arada müxtəlif problemlərə aid elmi məqalələr yazıram. Müasir tələblərə uyğun olaraq məqalələrimdə riyazi modellər qurur, riyaziyyatı iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə tətbiq edirəm.

Bu gün günortadan sonra universitetə getmədim. İlilik infilyasiyanı hesablamaq lazım idi. Kompyuteri açıb işləmək istəyirdim ki, bayırda güclü ildirim çaxdı, ley-san yağışlar yağmağa başladı. Az keçmiş işıqlar söndü. Hava əhvalımı yaman korladı. Sanki, qəlbimə qaranlıq çökdü. Kitablarla başımı qatmaq istədim. Kitabların arasından çoxdəyişənli funksiyalara aid elmi əsəri götürdüm. Onu vərəqləyərkən, arasından bir kağız parçası düşdü. Kağızda dörd il əvvəl yazdığını riyazi model vardi. Ailələrin gələcəyini proqnozlaşdırmaq üçün qurdum bu model həm həyatımın başlanğııcı, həm də sonu olmuşdu. Keçmiş xatırladıqca, daxilimdən gizli bir üzütmə keçdi. Bütün vücudum titrədi. Hiss etdim ki, kitab əlimdə əsir. Onu stolun üstünə qoyub divanda oturdum.

O vaxtlar Bakıda yaşayirdim. Universiteti bitirib magistraturaya daxil olmuşdum. Universitetdə həm oxuyur, həm də işləyirdim.

Bir gün evimizdən qəribə zəng gəldi. Anam idi.

- Oğul, səni gözləməkdən yorulduq. Biz qocalmışıq, sənin isə vaxtin keçir. Qız tapmışıq, «hə»sini almışıq. Razisansa, gəl nişan aparaq.

Artıq deyəcəyim bir söz qalmamışdı. Ona görə də dilucu «yaxşı» - dedim. Ancaq bütün gecəni yata bilmədim. Həmin gecə statistik məlumatları ümumiləşdirib ailələr üçün riyazi model qurdum.

$$y = \sqrt{x} + x + a$$

Burada x - arqumenti ilə tərəflər arasındaki münasibətləri, y - funksiyası ilə ailəni işarə etdim. Yəni ailələr münasibətlərin funksiyasıdır. Münasibətlərin olmadığı hal ($x=0$) ola bilər, mənfi olduğu hal ($x = -1, -2\dots$) ola bilməz. Çünkü bu halda funksiya (ailə) təyin olunmur. a -nın mənfi qiymətlər aldığı halda funksiya mənfi ola bilər. Belə hallarda ailələr qurulmur, yaxud dağılır.

Məsələn: $x = 0$, $a = -1$ olduqda, $y = -1$ olur.

Həmin gecə səhəri gözüəçiq açıdım. Yorğun halda universitetə getdim. İcazə alıb kəndə qayıtmağı planlaşdırırdım. İnformatika kafedrasının müəllimlərindən biri xəstə olduğundan məni onun yerinə dərsə göndərdirələr. Dərsdən sonra axşam tərtib etdiyim funksiyanın qrafikini qurmaq məqsədilə kompyuterdə işlədim.

Arada:

- Vüsal müəllim, icazə versəyдинiz, mən də işləyərdim.- deyən qız səsi eşitdim.

Başımı qaldırmadan:

- İşlə. - dedim.

İşimi qurtardıqda otaqda heç kim yox idi. Əvəzində açıq qalmış kompyuterdə gözəl bir tablo vardı. Tablo da Günəş göy üzünü qırmızımtıl rəngə boyamışdı. Buludlar və dumanlıqlar Günəşdən rəng alıb səmada gözəl mənzərə yaratmışdılar. Şəkildə çay və çayın kənarında dayanıb bu mənzərəyə tamaşa edən qız təsvir olun-

muşdu. Külək onun günəş rəngli saçlarını üzünə dağıtmışdı. Şəkinin altında "Sizi sevirəm!" sözləri yazılmışdı.

Mən bir müddət tablonun və o sözlərin sehrindən çıxa bilmədim. Yeni həyata başlamaq istəyirdim, həyat mənimlə oynamağa başladı. Bir müddət çəşqin halda Bakıda gəzdim. Sonra anam çağırıldı, rayona getdim. Evdə hər şey hazır idi. Anam qızla tanış olmayı təklif etdi. Görüşə getmədim. Qızı nişanda gördüm. Sarışın, bəstəboy, incə qız idi.

Nişanda xəyalalı dalmışdım. Fikrim kompyuterdə gördüğüm tablonun yanında qalmışdı. Nə qədər çalışsam da, özümü ələ ala bilmirdim. Anam bunu duyub mənə yaxınlaşdı.

- Nədi, oğlum! Niyə üz-gözünü turşudursan? Səbinə gəlinim elə sən deyən qızdır...

Səbinəyə tərəf baxdım. Bulud kimi dolmuşdu. Baxdığını görüb üzünü yana çevirdi. Gözlərində inciklik və dərin kədər gördüm. Çox peşman oldum. Nişandan sonra iki həftə rayonda qaldım. Səbinə ilə münasibətlərimizi qaydaya salmaq istəyirdim. O, səmimi və mehriban ailədə böyümüşdü. Bacarıqlı rəssam idi. Qəlbinin nurunu əsərlərində eks etdirirdi.

Rayonda çox qalammasdım. Bakıya - universitetə qayıtdım. Rusiyada verdiyim imtahanın nəticələri ilə maraqlandım. Magistraturaya qəbul olmuşdum.

Rayondan qayıtdığım ilk vaxtlar münasibətlərimizin qaydasında olduğunu fikirləşirdim. Onun gözəlliyi başımı dumanlandırmışdı. Ancaq, qəlbimdə dərin boşluq vardı. Vaxt keçdikcə, boşluq öz işini görür, ondan soyuyurdum. Elektron poçtla göndərdiyi məktublara cavab yazmır, telefon zənglərinə gec cavab verirdim. Nəhayət, bir gün Səbinədən so-

nuncu məktubu aldım. "Vüsəl, ayrılsaq, yaxşıdır. Mən səni anlaya, qəlbini duya bilmirəm. Əlvida!"

Bilmədim, məktuba görə sevinim, yoxsa kədərlənim? Məktubun surətini çıxartdım. Altın-dan "Günahkaram, ana!" yazıb rayona göndərdim. Özüm isə sənədlərimi toplayıb Rusiyaya yollandım.

İndi həmin vaxtdan dörd il keçir. Mən hələ də buradayam. İşlərim yaxşı gedir. Yalnız qəriblikdə tənhalıqdan sıxlıram. Heç vaxt xoşbəxt ola bilməyəcəyimdən qorxuram. Doğma vətənim, valideynlərim üçün darıxıram.

Səhəri gün Bakıya qayıtdım. İşlərimi qaydaya salıb rayona yollandım. Gəlişimdən xəbər tutmuş qohumlar, qonşular, yaxın dostlar bizə yiğişdilar. Gecədən xeyli keçmişə qədər oturduq, söhbət etdik.

Hamı getdikdən sonra anam:

- Dur, Səbinənin yanına get! - dedi.

Çaşbaş qaldım.

- O, hələ məni gözləyir?

Atam şəxsi həyatımı qarışmazdı. Sərt-sərt üzümə baxdı.

- Oğul, bilmədiyin çox şey var. Dur get!

Atamın sözündən çıxmadım, Səbinəgilə getdim. Ai-ləsi məni heç nə olmayıbmış kimi qarşılıdı. İşlərim, gələcək planlarım haqqında söhbət etdik. Valideynləri otaqdan getdikdən sonra uzun müddət Səbinə ilə kəlmə kəsmədən oturduq. O, dinmədiyimi görüb yanına gəldi. Doluxsunmuş halda əlimdən tutaraq məni günəşin yenicə işıqlandırduğu otağa apardı. Divarda uzun illərdi düşüncələrimə, xəyallarımı hakim kəsilmiş o tablonu gördüm. Bu şəkildə qız aydın təsvir edilmişdi. O, Səbinənin özü idi. Donub yerimdəcə qaldım.

- O, sən idin?

- Hə, mən idim. Həmin gün sənin yanına gəlmişdim. Sənsə üzümə baxmadın. Məni görmədən, sevmədən nişanlandın. Heç üzünü görə bilmədiyin qızı vuruldun. Mənə əhəmiyyət vermədin. Rəssam olduğumu biləndə də, şübhələnmədin. Bu şəkli səndə görmüşdüm. Quru-rum həqiqəti deməyə imkan vermədi.

Səbinəni hıçqırıq tutdu. Onu qucaqlayib:

- Günahkaram! - söyləyə bildim.

Ailələr üçün qurdugum riyazi model yadına düşdü. Münasibətlərimiz zəif olduğundan mənfi xüsusiyətlərimiz ailəmizin qurulmasına imkan verməyibmiş. Burada bir daha anladım ki, həyat qəribədir. Biz daim xoşbəxtlik axtarırıq. O isə bəzən bizə elə yaxın olur ki?!

QARTALIN SİRİ

Təmsil

Əsl qartallar uca dağların başında, sıldırım qayaların zirvəsində yaşayır. Eyni nəsildən olan qartal ailələri bir-birinə yaxın ərazidə məskunlaşır və uzun illər birgə ömür sürürlər. Onlar ailələrinə sadıq, balalarına qarşı tələbkar olurlar. Belə bir qartal ailəsi Murovdağda yaşayırırdı. Ailənin yuva qurmuş çoxlu gənc övladları vardı. Həyatdakı rolunun başa çatdırıldıqını zənn edən ata və ana qartal isə artıq qocalmışdı. Qoca qartallara elə gəlirdi ki, ömürlərinin son günlərini yaşayırlar. Ancaq Tanrı onlara qoca vaxtında üç bala verdi.

Övlad böyütməyin çətinliyini yaxşı bilən qoca qartal otuz ilə yaxın birgə yaşadığı həyat yoldaşına:

- Qocalmışıq. - dedi. - Görəsən balalarımızı böyüdüb tərbiyələndirə biləcəyikmi?

Ana qartal balalarını qanadlarının altına yığıb:

- Yəqin onları verən Tanrı bizə balalarımızı böyütmək üçün güc də vercək. - deyərək cavab verdi.

Həqiqətən də Tanrı qartallara qeyri-adi güc verdi. Onlar gənc vaxtlarında olduğu kimi yorulmadan, həvəslə balalarına qulluq etdilər. Bir il keçdi. Balalar böyüüb gənc qartallar oldular. Ataları onlara uçmağı, ov ovlamağı, ailə saxlamağı öyrətdi. Ana qartal övladına vətən və yurd sevgisini aşılamaq, onları zəhmətə alışdırmaq istədi.

Qartalların bütün fədakarlıqlarına baxmayaraq, balalardan ikisi ağıllı, biri isə qardaşlarının tam əksinə olaraq, davakar və müftəxor oldu. Davakar qar-

tal tez-tez qardaşları ilə sözleşir, heç bir işə yaramırdı. Cox vaxt boş-boşuna veyllənir, günlərlə yuvaya qayıtmırıldı.

O, bir gün atasının karşısına keçib həyatından nara-zılıq etdi.

- Qayalarda yaşamaqdan, bütün günü bir parça ət üçün çalışmaqdan bezmişəm. Qayalardan ensək, məncə, rahat yaşayarıq. Yemimiz də əlimizin altında olar.

Ata qortal diqqətlə oğlunu dinləyib:

- Heyvanlarla bir yerdə yaşaya bilmərik. - dedi. - Qortal kimi doğulmaq əsl qortal olmaq deyil. Qortal olmaq üçün qortal kimi yaşamaq lazımdır!

- Bəs heyvanlara yaşayan qartallar necə yaşayırlar?

- Biz əsl qartallarıq. O qartallardan çox böyük. Möhtəşəm görünüşümüz var. Quşların şahiyiq.

- Məncə, ölçümüzün böyük, dimdiyimizin iri, caynaqlarımızın uzun olması bizləri möhtəşəm deyil, ey-bəcər göstərir.

Ata qortal hirslenib özündən çıxdı.

- Özünə aid olan sözləri bütün qartallar üçün söyləməyi sənə qadağan edirəm. Övladlarım içində sənin kimi naqisi olmamışdı...

- Ata hirslenməkdənsə, məni azad elə. Qoy istədiyim həyati yaşayım.

- Necə yaşamaq istəyirsən?

- Bir qızılquşla dostluq edirəm. O, insanların yanında, heyvanların arasında yaşayır. Onun yanına getmək istəyirəm.

Bayaqdan ata ilə oğlun mübahisəsinə qulaq asan ana qortal dözməyib dindi:

- Oğul, nə danışdığını bilirsənmi? Biz heyvanların əksəriyyətini yeyirik. Onlar qorxusundan səninlə yaşa-

mazlar. İnsanlar isə bizim üçün böyük təhlükədir.

Bala qortal tərslik edib sözündən dönmədi.

- Sizin razılığınızı getmək istəyirdim. Təəssüf ki, səhbətimiz alınmadı. Fikrim qətidir. Razi olmasanız da, gedəcəyəm.

- Gedəcəksənsə, razılığı neynirsən? – Ata qortal əsəbləşdi. – Rədd ol! Hara gedirsən, get.

Bala qortal bunu gözləyirmiş kimi uçub getdi. Ananın ürəyi dözməyib kövrəldi.

- Nahaq onu qovdun. O, heç əməlli-başlı böyüməmişdi!

- Başqa çıxış yolum yox idi. Qoca vaxtıma düşdü. Yaxşı tərbiyə edə bilmədim. Cavan vaxtlarım olsaydı, ya ona yolunu göstərərdim, ya da boğazını üzərdim.

Qortal dostu qızılquşun yanına getdi. Meşələrdə, düzlərdə gəzdi. İnsanların ətrafında dolaşdı. Qartalın yaxınlıq verdiyini görən insanlar isə onu tutub zooparka apardılar. O, bir müddət heyvanların əhatəsində, insanların yanında qayğısız yaşadı. Vaxt keçdikcə, bəyənmədiyi uca dağları, sildirrim qayalıqları axtardı. Ancaq buradan qurtuluş yox idi. Əsarətdə yaşadığı hər gün onun üçün işgəncəyə çevrildi. Zooparkdan qaçmaq istədi. Bacarmadı. Yaşadığı şərait onu sıxdı. O, özünü aciz və cəsarətsiz hiss etdikcə, qortal görkəmini itirdi. Eybəcər və baxımsız quşa cevrildi. İnsanlar onu əhəmiyyətsiz hesab edib zooparkdan azadlığa buraxdırılar.

Qortal doğma vətəninə üz tutdu. Ata ocağına yaxınlaşmağa cəsarət etməyib, ona uzaqdan baxdı. Yuvada nə atasını, nə də anasını gördü. Yəqin onlar çoxdan ölmüşdülər.

Qortal yüksəkliklərdə yaşayan qardaşlarının yanına qalxıb onlarla görüşmək istədi. Qanadları sözünə baxmadı. Zirvələrə doğru uça bilmədi. Kor-peşman me-

şəyə üz tutdu. O, həyatda öz yerini tuta bilmədiyi üçün indi heç kim idi.

Qartal heyvanlarla münasibət qura bilməyib meşədə ruh kimi gəzib dolaşdı. Heyvanların gözünə görünmədən gizlin yaşamaq istədi. Mümkün olmadı. Bütün meşə heyvanları ondan danışındı. Xəbər qartallara çatdı. İtmiş qardaşlarını axtaran qartallar onu görmək üçün meşəyə gəldilər.

İtkin qartal qardaşlarının üzünə baxa bilmədi.

- Həyat mənə yaxşı dərs verdi. İndi nəinki əsl qartala, hec qaratoyuğa da bənzəmirəm. Məni necə tapdız?

- Bütün meşə səndən danışır.

- Pis xəbər tez yayılır. Yəqin mənə görə siz də utanırsınız. – O, başına gələnləri qardaşlarına danışdı. – Büyük bacı-qardaşlarımız mənim haqqımda nə bilirlər?

- Nə desən onu biləcəklər. – Qardaşları onu sakitləşdirdilər. – Atamız ölərkən, səni tapmağımızı istədi. Sənsə, heç bir yerdə yox idin.

- Mən atamlı danışmaq, ondan üzr istəmək istəyirdim. Gecikdim.

- Atamız səni bağışlamışdı. Geri qayıtmagını istəyirdi. Gəl bizimlə gedək.

- Artıq gecdir. Əsarətdə ölmədim. Tanrı məni qorudu. Ancaq hərəkətsizlikdən kökəldim, daim yerdə gəzdiyim üçün tüklərim çirkləndi. İndi mən sizin fəth etdiyiniz zirvələrə uça bilmirəm.

- Cəhd elə! Atamız yaşadığımız qayalarda sənin üçün yer ayırib. Gəl yuva qur.

Qartal:

- Bir az vaxt verin. – deyərək qardaşlarından aralandı.

Əslində onların yanında uçmağa cəsarət etmədi. Xeyli meşədə gəzdi. Axşam oldu. Səhər tezdən – Günəş

dan yerində görünəndə göy üzünə qalxdı. Səmada itirdiyi xoşbəxtliyi tapdı. Özünü əsl qartal kimi hiss etdi. İllərlə sinəsindən daş olub asılmış qəlbi yüngülləşdi. Yüksəkliklərə qalxmaq istədi. Qartallar arasındakı yərini görmək istəyi onu zirvələrə doğru apardı.

Ata ocağına yaxınlaşarkən, qeybdən səs gəldi.

- Qartal kimi doğulmaq əsl qartal olmaq deyil. Qartal olmaq üçün qartal kimi yaşamaq lazımdır!

Qartal vaxtı ilə əhəmiyyət vermədiyi sözlərin hikmətini indi – ömrünün yarısını itirdikdən sonra anladı.

MÜJDƏCİ

Təmsil

Səhərdi. Quşlar baharın gəlişini duyub sevinclə cəh-cəh vurur. Təbiətdəki bütün nəgməkar səslər harmoniya yaradaraq Günəşini salamlayır. Günəş isə havanı hərarətləndirir, torpağı isidir. Novruzgülü və el arasında danaqıran adlanan bahar çiçəyi ətrafa ətir saçır. Təbiətdən bahar qoxusu gəlir.

Qardan sonra meşənin güntutan yerlərində gül açan novruzgülü:

- Baharın ilk müjdəcisi mənəm! – dedi.

Təpə və düzənliklərdə bitən bahar çiçəyi etiraz etdi.

- Sən gün döyən yerlərdə tək-tək bitirsən. Bir gülə bahar olmaz! Mən bitdiyim əraziləri çiçəyə qərq edirəm. Baharın ilk müjdəcisi mənəm!

Bahar küləkləri çiçəklərin mübahisəsini ətrafa yaydı. Çiçəklərin səsinə qış yuxusuna getmiş ayı ayıldı. Qulaq verib söhbətin davamını dinlədi.

Novruzgülü:

- Nə qədər gözəl görünən də, danaqıransan. – dedi.

– Heyvanları yazın gəlişinə inandırıb düzlərə sən çıxartmışdin. Sənə görə onları covğun qırdı.

- Haqsızlıq eləmə... Mən danaların ölümünü istəməmişdim. Baharın gəlişindən sevinib dağ-dərələri bəzəmişdim. Danalar özləri bilirdi ki, hələ onlar üçün yem yoxdu. Təbiətin seyrinə çıxmışdır. Birdən covğun düşdü...

Ayı artıq ayılmışdı. Yenidən yuxuya getməyin məna-

siz olduğunu bilib:

- Mən ki dana deyiləm. – dedi və mağaradan çıxdı. – Covğun mənə nə edəcək?

O, hələ qış yuxusundan tam oyanmamış, meşəni gəzdi. Qışın axırlarında çiçəkləyən zoğal ağacının altında oturdu. Bayaqkı söhbətin davamını zoğal çiçəklərindən eşitdi.

- Baharın müjdəcisi bizik! Qar altında çiçəkləyirik.

Hələ tumurcuq olan meyvə ağacları yerbəyerdən dil-ləndilər.

- Sənin çiçəklərin də, meyvələrin də yalandı. Yalançıdan müjdəçi olmaz. Əsl müjdəçi bizlərik. Hamımız eyni vaxtda çiçək açırıq. Meşələri, bağ-bağçaları gülcəçəyə qərq edirik. Bol məhsul üçün zəmin yaradırıq.

Zoğal ətrafa ətir saçaraq:

- Niyə yalançı oluram! – dedi. – Məgər mən mövcud deyiləm!

Bir armud çiçəyi tumurcuqdan çıxdı.

- Yanındakı ayıya yazığım gəlir. O, tezliklə meyvə yemək istəyir. Səni çiçəkləmiş görüb yanında oturub. Elə bilir ki, sənin meyvələrin bütün ağacların meyvəsindən tez yetişəcək. Dadlı və ləzzətli olacaq. Sənsə bütün meyvələr soğulandan sonra yetişəcəksən. Turş və acı olacaqsan. Yazıq ayı ac qalacaq. Sən zahiri gözəlli-yinlə onu aldadırsan.

Ayı dərindən nəfəs aldı, zoğalın ətrini ciyərlərinə çəkdi. Yerindən qalxıb kobud pəncələri ilə armudun budaqlarını sığalladı. Çiçəklərin mübahisəsini kəsmək üçün:

- Gözəl çiçəklər, siz hamınız baharın müjdəcisisiz! – dedi. – Sızsız bahar olmaz! Mənim kimi ayıya görə narahat olmayın. Unutmayın ki, meşədə armudun yaxşısı ayıya qismət olur!

AĞILLI QOYUN

Təmsil

Payız fəslidi. Köç dağdan qayıdır. Yaylaqdan qışlağa mənzil uzaq olduğundan sürü günlərlə yol gəldi. Meşəlik ərazidən keçənkən qoyunlardan biri sürüdən aralandı. Meşədə azdı. O, xeyli axtardıqdan sonra sürünen izini tapdı. İz ilə getmək istəyirdi ki, qarşısına çapqal dəstəsi çıxdı. Onu əla qənimət hesab edib dövrəyə aldılar.

Böyük bir çapqal qoyuna yaxınlaşdı.

- Bu saat səni parçalayacağıq! Yaxşı əlimizə keçmişən.

Bir anda qoyunun aqlından yüz fikir keçdi. Qurtulmaq üçün müxtəlif planlar çizdi. Əvvəlcə çapqalları aldadıb sürünen yanına aparmaq istədi. Sonra itlərin onlarla bacarmayacaqlarından qorxub fikrini dəyişdi. Özünə görə yoldaşlarını təhlükəyə atmadı.

- Çapqal qardaş, məni tutmusuz. Yemək istəyirsiz, yeyin. Ancaq bir qoyunu yeməklə nə qarnınız, nə də gözünüz doyacaq. Mənim sizə daha yaxşı təklifim var.

- Nə təklif edirsən?

- Meşənin yuxarı hissəsində şirlər yaşayır. Təklif edirəm məni onlara verəsiniz.

Çapqalların hərəsi bir tərəfdən dilləndi.

- Qoyun ki, qoyun. Yalnız sənin kimi qanmazlar öz qənimətlərini başqalarına verərlər.

Qoyun çapqaların başçısına yaxınlaşıb yavaşça dedi:

- Yoldaşların məni başa düşmədi. Sizin xeyrinizə

deyirəm. Məni şirə versəniz, daha böyük qənimət əldə etmiş olarsız.

- Hansı qənimətdən danışırsan?

- Siz ovunuzu şirə versəniz o sizinlə dost olar. Şirin oylağında gəzərsiniz.

Sözlər başçısının aqlına batdı. Çaqqalları ətrafindan qovdu.

- Mənim qənimətim sən. Səni şirə özüm verəcəyəm. Şir kimi dostu olan çaqqalları neyləyir!

- Yaxşı!-qoyunun ürəyincə oldu. Çaqqalların dağılması işinə yarayırırdı. Planı baş tutsaydı, o, axmaq çaqqaldan qaçacaq, əks halda, şirə yem olacaqdı.

Qoyun özünə təsəlli verdi:

- Hər halda çaqqallara yem olmaqdansa, şirə qənimət olmaq yaxşıdır!

Çaqqalla qoyun şirlərin yaşadığı ormana yaxınlaşdı. Onlar böyük bir kollun arxasına keçib kənardan şirləri müşahidə etdilər.

Qoyun:

- Çaqqal qardaş, mən burada gözləyirəm. – dedi. – Sən get şirlə danış.

Çaqqal onun boğazından tutub dartdı.

- Mənimlə gedək!

- Səbir eylə, çaqqal qardaş. Şir məni görən kimi səni qovacaq. Sözünü deyə bilməyəcəksən. Onsuz da bura-dan qaçası deyiləm. Sən get şirlə danış. Öz yemini ona gətirdiyini de.

Çaqqal qoyunun sözünü inandı, şirin yanına getdi. Ərazisində başqa heyvanları görməyə adət etməyən şir onu gördükdə hırslandı. Çaqqala ağızını açmağa imkan verməyib dərisini boğazından çıxartdı. Şir hövsələsizlikdən, çaqqal isə acgözlükdən qoyun kimi

qənimətə sahib ola bilmədi.

Qoyun ara sakitləşdikdən sonra, ətrafi nəzərdən keçirdi. Sürünün arxasınca yollandı. O yol boyu baş verəcək təhlükələrdən qorxmayaraq özündən razi halda sürüünün arxasınca getdi.

- Təki bütün ağılsızlar mənim kimi olsun! Bu gün mən aqlılıqla gücə qalib gəldim!

ÖZÜNƏ DÜŞMƏN

Təmsil

Gəncə çayının sahili boyu sıx meşə zolağı uzanıb gedirdi. Meşənin dərinliyində yaşlılığı qərq olmuş gözəl tala vardı. Talanın ortasında iki armud ağacı bitmişdi. Onlar yaxınlıqdakı ən gözəl ağaclar idilər. Bu yerdə işığı və istiliyi çox sevən heyvanlar yaşayırdılar.

Talanın təpə kimi olan quru hissəsində qarışqa ailəsi məskunlaşmışdı. Ailənin qanunlarına uyğun olaraq, hər qarışqanın öz işi vardı. Ana qarışqa yuvanı qaydaya salır, işçi qarışqlar yem daşıyır, keşikçi qarışqlar keşik çəkir, ata qarışqa isə nəzarət edirdi. İşçi qarışqlardan biri həmişə tənbəllik edir, imkan düşən kimi aradan çıxırırdı. Həmişə danlansa da, xeyri olmurdu.

Bir gün meşədəki böcəklərdən biri ata qarışqaya şikayət etdi.

- Oğlunuz meşədəki gənc böcəklərə pis nümunədir. Oğlanlarımız özlərini ona oxşatmaq istəyirlər. İsləmirlər, sözə baxmırlar, elə hey veyllənirlər.

Ata qarışqa möhkəm hırslandı. Axşam tənbəl oğlunu yanına çağırıldı.

- Niyə İsləmirsən?

- İsləmek istəmirəm. - Qarışqa sakitcə cavab verdi. - Meşədə elə heyvanlar var ki, heç vaxt İsləmirlər. Bizdən də yaxşı yaşayırlar. Hər gün işləyirik, çəkimizdən dəfələrlə ağır yuk daşıyıraq. Dincəlməyə, ətrafımıza baxmağa belə, vaxtimız olmur. Təbiətdən zövq ala bilmirik. Mənasız özür sürüb həyatdan gedirik.

Ata qarışqa:

- Biz o gözəlliyi yaradanlardanıq, oğul! - dedi. - İşləmədən başqasının hesabına yaşıyan heyvanlar parazitlərdir. Onlar isə çox azdırılar. Təbiətdə hər şey qanuna uyğun qurulub. Yaşıyanlar həm də yaşadırlar. Biz özümüz üçün yem yiğarkən, torpağı yumşaldırıq. Bitkilər də yaxşı inkişaf edir.

Qarışqa etinasız dilləndi:

- Özüm yaşayıramsa, bəsdi...

Ata qarışqa hirslənib oğlunu yuvadan qovdu. Gənc qarışqa taladakı armud ağacının dibində məskən saldı. O, gecələr yarpaqların altında yatır, günlərlər ağacın başına çıxırdı. Armud yeyir, meşəni seyr edirdi. Yanına gələn qarışqalarla dalaşır, onları qovurdu.

Bu minvalla qış gəldi. Soyuqlar düşdü. Artıq gənc qarışqa ağaçda yaşaya bilmədi. Ana qarışqanın ona yazığı gəldi. Evə apardı. Yuvasına keçirdi. Yuvada isə çox az köbələk və azuqə vardı.

Qarışqa birtəhər yaza çıxdı. O yaman arıqlamışdı, lap zəifləmişdi. Havalarda isindikdə sürünb yuvadan çölə çıxdı. Gözlərinə inanmadı. Çox sevdiyi armud ağacları qurumuşdu. Atasının sözləri yadına düşdü. "Biz gözəlliyi yaradanlardanıq!"

- Özümə düşmən oldum! – deyə qarışqa piçıldadı.

Armud ağaçına tərəf qacdı. Onun dibini təmizləməyə başladı. Ana qarışqa oğlunu saxlamaq istədikdə ata qoymadı.

- Səhvini başa düşübə, hələ gec deyil. Qoy işləsin. Ağacın kökləri sağlamdır. O, yenidən pöhrə verəcək!..

İDDİA

Təmsil

Atla eşşək bir yerdə yaşayırırdı. Eyni tövlədə qalır, eyni axırdan yem yeyirdilər. Ancaq heç vaxt yola getmir, hər gün dalaşırdılar.

Bir gün at eşşəyin yersiz ittihamlarından bezib dedi:

- İllərin yoldaşıyıq. Dil tapıb yaşaya bilmirik. Nə etdim ki, razi qalasan?

Eşşək özündən çıxdı.

- Əl-ayağuma dolaşma. Özünü sahibimizin gözünə soxma. İmkan ver, məni də görsün.

- Haqsızsan, eşşək qardaş. Həmişə sənə hörmət edirəm.

Eşşək narazı halda:

- Görürəm... - dedi. - Bu necə hörmətdir ki, saman mənim, yonca sənin olur. Sənə yaşıl yamaclar, mənə boz təpələr çatır.

Səhəri at özünü xəstəliyə vurdu. Tövlədən çıxmadi. Ev sahibinin qonağı gəlmışdı. At sürmək istəyirdi. Sahibi atın xəstələndiyini görüb onu tərpətmədi. Uşaqlar isə eşşəyi arabaya qoşub sürdürülər. Eşşək atın gəzdiyi yerlərə gedəcəyini xəyal edib sevindi. Az getdikdən sonra palçığa rast gəldi. Fikrindən "Eşşək eşşəkdir palçığa bir dəfə batar!" - sözləri keçdi.

- Bir dəfə batmağım qəbahət deyil. – söyləyib özünü palçıqlığa vurdu. Batdı. Uşaqlar eşşəyin kəndirindən dartıb birtəhər onu palçıqdan çıxartdılar. Geri qayıtdılar. Evdə uşaqları danladılar. Eşşəyin isə qabağına

saman qoyularaq dama bağladılar.

O yenə deyindi.

- Həm eşşək əvəzinə işlədim, həm at. Yenə saman yedim.

At bütün günü tövlədə qaldığından xəstəhal olmuşdu. Yemini yemədi, eşşəyə verdi. Eşşək isə çox yeyib köpdü. Həkim gəldi. Qabırğasının altını deşib havasını aldı. Yaşaması üçün səhərə qədər vaxt verdi.

- Səhərə yaxşı olmasa, öləcək.

Eşşək bir gün belə at kimi yaşaya bilmədi. Ölümayağında həyatın dəyərini anladı. Allahdan ömür istədi.

At yoldaşını itirməkdən qorxub ondan ayrılmadı. Açılaçaq səhərdən möcüzə gözlədi.

Möcüzə oldu. At səhərəcən oyaq qala bilməyib mürgüləmişdi. Ayıldılqda eşşəyi iş başında gördü.

Eşşək razi halda:

- Dur, qardaş. - dedi. - Bu gün at yarışı var. Sahibimizə lazımsan. Səhv etdim. Eşşək kimi atları görüb, at kimi eşşək olmaq istədim. Az qala ölmüşdüm... Allah məni bağışladı. Sən də bağışla!..

ƏMƏKDAŞLIQ

Hekayə

Payız günəşinin şəfəqləri səmanı işıqlandırsa da, hava sərin idi. Sərinlik quşların səsində, suların şirəltisində, yarpaqların xışlıtsında bir həzinlik yaratmışdı. Payızın bütün çalarları həmahəng olub təbiəti gözəlləşdirən də, bir ömrün payızı idi. Canlılar ömürlərinin yazı üçün yaşayırıldılar. Təbiət isə həzin və nikbin notlar üzərində köklənərək payızdan zövq alırdı.

Səhər durub təbiəti belə gözəl gördükdə, qəlbimdə xoş duyğular yarandı. Yüksək əhval ilə məktəbə getdim. Məktəbdə müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsini artırmaq üçün təşkil olunmuş kursa göndərildiyimi bildim. Göygöl rayonuna – xüsusi kurs təşkil olunmuş məktəbə getdim. Burada müxtəlif məktəblərdən gəlmış müəllimlərə iki gənc müəllim dərs deyəcəkdi. İlk nəzərimə çarpan gənclərin mehriban və mədəni olmaları oldu.

Kursda hər yaşda müəllim vardı. Onların necə şagird ola biləcəkləri mənim üçün maraqlı idi. Çünkü, dərslər yeni metodların tətbiqi ilə keçiriləcəkdi. Metodlar isə bir növ oyuna bənzəyirdi. Bu oyunda yaşılları təsəvvür edə bilmirdim.

Bir yaşlı müəllim fikrimi oxuyurmuş kimi:

- Yeniliklər əsasən, cavanlara lazımdı. - dedi.

Gənc müəllim razılaşmadı.

- Metodlar hamı üçündür. Öyrənməliyik!

Orta yaşlı müəllim:

- Narahat olma, müəllim. Bizim metodlar köhnəlsələr də, daşdan keçiblər. İşimizə ömrümüzü vermişik. - bildirdi.

Yaşlı müəllim yarızarafat, yarıciddi əlavə etdi.

- Biz köklü ağaclarlıq. İndiki əksər cavanlar kimi əldəqayırma deyilik. Qocalsaq da, cavanlardan geri qalmarıq.

Yaşlı müəllimin dediyi kimi oldu. Yeni dərs metodunun quruluşu və müəllimlərin işə marağı aradakı yaşı fərqini götürdü. Parta bütün müəllimləri şagirdə çevirdi. "Şagird"lər yeni texnologiyani tətbiq edərək müxtəlif layihələr hazırladılar. İKT-nin köməyi ilə bacardıqlarından da artığına nail oldular.

Böyük kollektivlərdə uzun müddət işləsək də, yoldaşlarımızı az tanıyırıq. Ancaq buradakı birgə iş nəticəsində xasiyyətlərimiz, maraqlarımız, dünya görüşümüz ortaya çıxdı. İş üçün birləşsək də, şəxsi keyfiyyətlərimizə görə əməkdaşlıq edtdik. Mən özüm üçün bu insanların daxili dünyasını kəşf etdim.

Əksəriyyəti böyük şəhərlərdən uzaqda - dağ kəndlərində yaşayan, kompyuter və ofis texnologiyaların istifadə etməyi bacarmayan müəllimlərin dağlar kimi böyük qəlbləri vardı. Əhməd müəllimlə bir qrupda işləyirdik. O, yaşlı olsa da, təşkilatçılıq qabiliyyəti, hadisələrə sakit və səlis reaksiyası ilə seçilirdi. Fikir vermişdim ki, kursa aid jurnalı vərəqləyərkən, heç nə oxumur.

Bir dəfə marağımı gizlədə bilməyib soruşdum:

- Əhməd müəllim, nə oxuyursuz?

O, gülə-gülə dedi:

- Elə hamısını oxuyuram. - Əlini ürəyinin üstünə

qoydu. - Əsas odur ki, işdə ürək ola!

Beləliklə, həftəmiz sona çatdı. Biz uzun illərin tanışları kimi ayrıldıq. Hamı buradan əlidolu, ürəyidolu getdi. Mən isə daha çox qazandım...

KİÇİK HEKAYƏLƏR.

ÖLÜM

Bağban oğlu ilə bağda gəzirdi.

Oğul:

- Ata, niyə yaxşı tez ölürlər! - dedi.

Bağban xeyli fikirə getdi.

- Oğul, mənə o ağacdən armud dər!

Oğul atasına iri, şirin, sulu bir armud verdi.

- Buna görə oğlum. Yaxşı Əzrayıla da xoş gəlir!..

YETİM

Körpə qəmli, könülləri göynədən yanıqlı səslə ağlayırdı. Nənəsi nə qədər çalışsa da, onu sakitləşdirə bilmirdi. Birdən körpə balaca ayaqlarındakı - anası toxuduğu papişlara qıçıldanmağa, gülməyə başladı. Ana ruhu ilə, ilmələrə köçürdüyü məhəbbətilə körpəsini oxşadı.

Əlacsızlıqdan nəvəsinə qoşulub ağlayan nənə:

- Tanrı, heç bir körpəni yetim böyütmə! - dedi.

KİN

Kəndli həyatında müxtəlif növ ev heyvanlar, quşlar saxlayırdı. Heyvanlar mehriban yaşayırıldılar. Bir gün ördək toyuğunun da yemini yedi. Həmin vaxtdan kinli heyvanlar arasında qanlı münaqışə başladı. Axırda hind toyuğu ördəyin gözünü çıxartdı. Ördək qanı axa-

axa gücünü toplayıb onu boğdu.

Kəndli:

- Bağışlamaq böyüklükdü! Kinin axırı faciədir! – deyərək quşların leşini meşəyə atdı. Onlar qurd-quşa yem oldular.

ÖLÜM SON DEYİL!

Yaşayıb yaradan insanın, mövcud olan ali varlığın izsiz-tozsuz yox olmasını heç vaxt qəbul etməmişəm. Hüzn yerində gördüğüm hadisədən sonra yanılmadığımı, insan ruhunun yaşadığına bir daha əmin oldum.

Beş yaşlı qız uşağı böyüklərə kömək edirdi. Yas mərasimində anasının yanında oturub ağladı. Nənəsini necə şox sevdiyindən danışdı.

Bir tanışı görüb:

- Yəqin qohumlardır! – dedim.

Qız narazı halda mənə baxdı.

- Qohumumuz yox, yaxınımızdır!

Uşağın sözündəki hikmətə heyran oldum. Bacardıqlarımı bacaran, dünyagörmüş böyük sözü danışan beş yaşlı uşaq ola bilərdimi!

MÜNDƏRİCAT

BƏDİİ FANTASTİKA: AZƏRBAYJAN ƏDƏBİYYATININ	
GİZLİ QATI	3
ƏBƏDİ HƏYAT	23
PARTLAYIŞ	53
SU KÖRPÜSÜ	79
KAİNATDA MƏHƏBBƏT	115
MÜNASİBƏT	129
QARTALIN SİRŘİ	134
MÜCDƏCİ	139
AĞILLI QOYUN	141
ÖZÜNƏ DÜŞMƏN	144
İDDİA	146
ƏMƏKDAŞLIQ	148
KİÇİK HEKAYƏLƏR	151
ÖLÜM	151
YETİM	151
KİN	151
ÖLÜM SON DEYİL!	152

NURLAN QULİYEVA

SİRLİ KAINAT

YENI YAZARLAR VƏ SƏNƏTÇİLƏR QURUMU
ASSOCIATION OF NEW WRITERS AND ARTISTS

“İntellektual, Kulturoloji və Bədii Ədəbiyyat Kitabxanası” № 5

Bədii redaktor: Aydın Xan (Əbilov), yazıçı-kulturoloq

Korrektor: Günay Şixəliyeva

Yığılmağa verilib: 14.07.2010
Çapa imzalanıb: 09.08.2010

Ş.ç.v. 9,5, tiraj 500
«MBM» mətbəəsində çap olunub.

Nurlan Səddin qızı Quliyeva 23 iyul 1974-cu ildə Goygöl rayonunun (keçmiş Xanlar rayonu) Üçtəpə kəndində dünyaya göz açıb, elə oradaca orta məktəbi bitirib. 1991-ci ildə Gəncə Dövlət Pedaqoji İnstytutunun riyaziyyat və informatika fakultəsinə qəbul olunub və orada ali təhsil alıb. 1996-ci ildən riyaziyyat, informatika və hesablama texnikası ixtisası üzrə Üçtəpə kənd orta məktəbində müəllim kimi fəaliyyət göstərir. Ailəlidi, iki övladı var.

“Sirli Kainat” müəllifin fantastik əsərlərdən ibarət ilk kitabıdır.